PARTIMADÁR

4. ÉVFOLYAM 1. SZÁM
VOLUME 4 NUMBER 1
1994

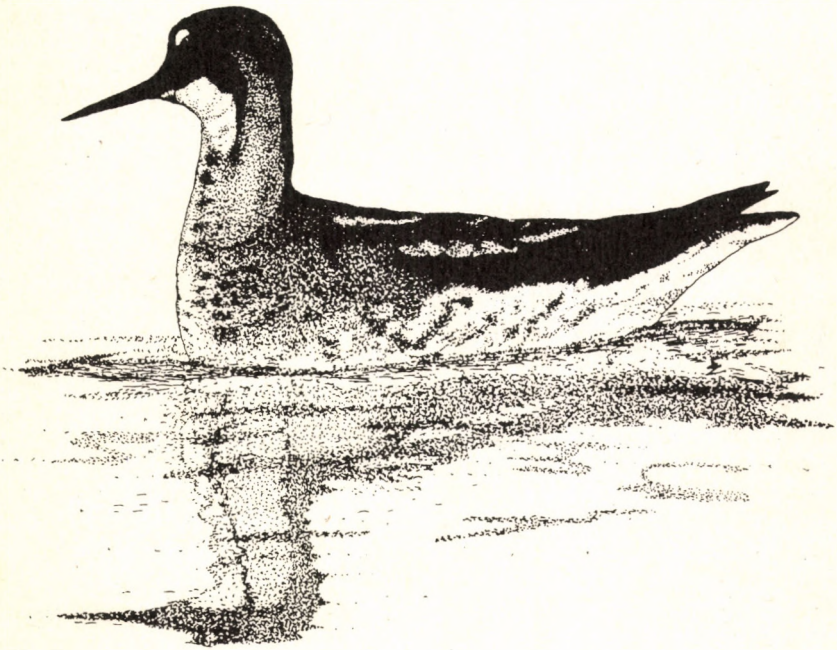

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT LAPJA

PARTIMADÁR

Az MME Állományfelmérő Szakosztály
Partimadár Munkacsoportjának lapja

KIADJA:
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)
1121 Budapest, Költő u. 21.
Tel. & Fax: (1)175–8327, Tel.: (1)156–2133

SZERKESZTETTE:
Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
Boros Emil, Ecsedi Zoltán, Musicz László,
Nagy Tamás, Pellinger Attila

FELELŐS KIADÓ:
Kállay György

NYOMDA:
Kanalasgém Kft.,

Kizárólag belső terjesztésre!

„A természet szolgálatában"

Partimadár vonulási jelentés Dél-Hevesről (1994 tavasz)

Borbáth Péter
Zalai Tamás

Az idei tavasz megfelelő csapadékviszonyokkal szolgált a vonuló partimadaraknak. Bár a korábbról sok adatot nyújtó belvizes foltok idén nem alakultak ki, a sokáig víz alatt álló pusztagyepek, a leeresztett halastavak, valamint a hígtrágya szikkasztók egyed- és fajszámban is gazdag madártömegeket vonzottak.

A **vizes réteken** és **gyepeken** jelentek meg az első érkezők, a bíbicek *Vanellus vanellus*, melyek száma március elején érte el a maximális példányszámot (Magashatár: 1500 pld.). Mondhatni, a bíbiceket váltották a pajzsos cankók *Philomachus pugnax* tömegei, melyek fokozatosan a gyepterületek beszáradásával, május közepére hagyták el a területet (1. ábra).

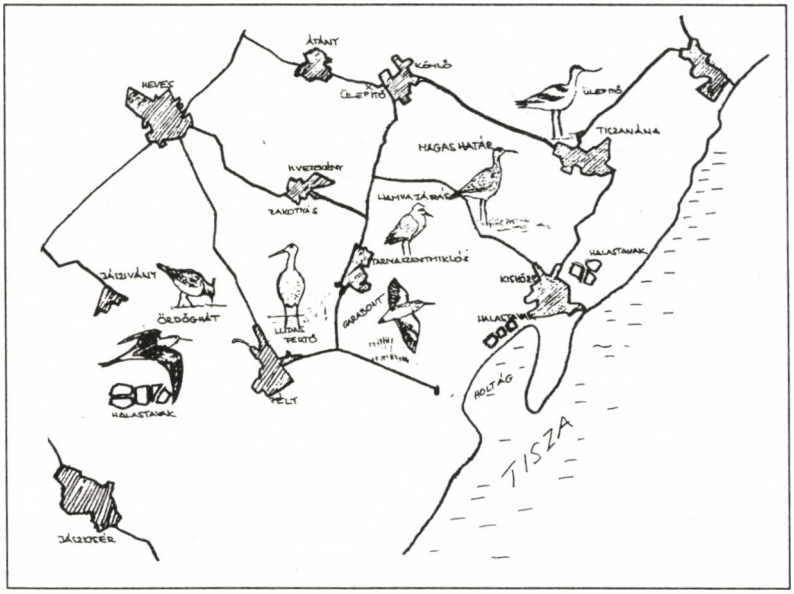

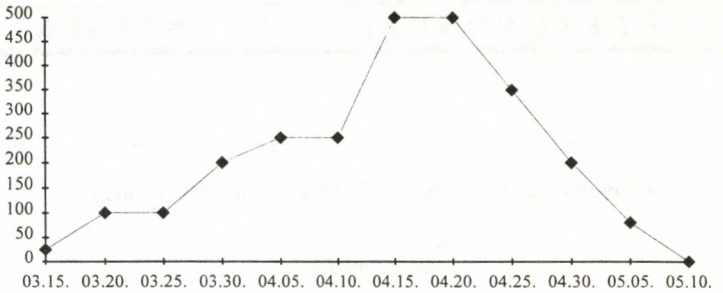

1. ábra. A pajzsos cankó vonulásdinamikája kizárólag gyepterületről összesítve 1994 tavaszán. ***Figure 1.*** *Number of migrating Ruffs on grasslands in spring 1994.*

Viszonylag korán, már március első napjaiban a goda *Limosa limosa* kisebb csapatait is észleltük, bár a faj nagyobb beáramlása e hónap végére inkább a halastavakon volt jellemző. A gyepterületeket mozaikszerűen tarkító, főleg *Allopecuretum* alkotta zsombékosokból a három sárszalonka-faj adata származik. Érdekesség, hogy a kis- és nagy sárszalonka (*Lymnocryptes minimus, Gallinago media*) - tudomásunk szerint - először került elő a környékről. Szintén ehhez az élőhelytípushoz (pusztagyepek) kötődik a kis és nagy póling (*Numenius phaeopus, Numenius arquata*) vonulása is, mely a korábbi évekhez hasonlóan, mindkét faj esetében kis példányszámmal (6-30 pd.) zajlott. Bár a fő vonulási időszakukban (április) a Jászkiséri-halastavak II-es tava le volt eresztve, a pólingok mégis elkerülték azt. A környéken levő három **halastórendszer** (1 Jászkiséren, 2 pedig Kisköre határában) közül a jászkiséri március közepétől került lecsapolásra és május közepéig nyújtott megfelelő táplálkozó és pihenőhelyet a vonulóknak. Innen származnak a goda legnagyobb példányszámai (600-700 pld.), valamint a tavi cankó *Tringa stagnatilis* 3, egyben területileg első megfigyelése. A partfutókat a havasi partfutó *Calidris alpina* max. 60 példányos csapatai képviselték, májusban pedig a Temminck- *Calidris temminckii* és az apró partfutó *Calidris minuta* 1-1 példánya jelent meg. A tórendszerhez tartozó ivadéknevelők elsősorban a réti- *Tringa glareola,* erdei- *Tringa ochropus*, billegető cankók *Actitis hypoleucos* és a sárszalonka *Gallinago gallinago* egyedeit vonzották.

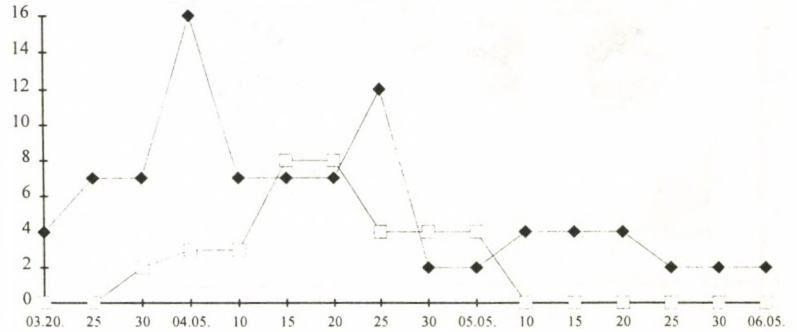

2. ábra. A gulipán *Recurvirostra avosetta* vonulásdinamikája két halastavon 1994 tavaszán (a Jászkiséri-halastavak június eljétől kiszáradtak!). ***Figure 2.*** *Numbers of Avocet during spring 1994 (the Jászkisér fisponds were dried out from the beginning of June!).*

A gulipánok *Recurvirostra avosetta* március végén jelentek meg a tavaknál és sokáig úgy tünt, hogy 4 pár fészkelésére számíthatunk. Ennek ellenére, ugyan a II-es tó szinte teljes kiszáradásáig (május közepe) kitartottak, mégsem próbálkoztak költéssel.

A gulipán által inkább preferált élőhelytípusok a **hígtrágya ülepítők** voltak, ami a magasabb példányszámban (2. ábra) és a sikeres költésben nyílvánult meg. A fészkelésre is visszamaradó piroslábú cankó *Tringa totanus* és a bíbic mellett rendszeresen észleltük a pajzsoscankó, réti cankó és az erdei cankó kisebb-nagyobb csapatait, valamint alkalmilag a füstös- *Tringa erythropus* és a szürke cankó *Tringa nebularia* egyes példányait. A kömlői ülepítőn áprilisban Ambrus Béla figyelt meg egy tavi cankót, május harmadik dekádjában pedig egy átszíneződő apró partfutó tartózkodott ugyanitt.

Az ülepítők jelentőségét növeli még az a tény is, hogy nagyjából május közepére, a halastavak feltöltésével és a gyepterületek beszáradásával jóformán csak ezen területek maradtak alkalmasak a kóborló, illetve átnyaraló partimadarak fogadására.

Köszönet illeti Ambrus Bélát és Tóth Lászlót, hogy adataikat rendelkezésünkre bocsájtották.

Summary

Migration of wader species on Southern Heves region in spring 1994

This paper summarizes the migration of wader species on Southern Heves during the spring of 1994. On the flooded grasslands Lapwing *Vanellus vanellus* and Ruff *Philomachus pugnax* was the most numerous species. Birds left the area at the time of drying out the fields. Other relatively numerous species, the Black-tailed Godwit *Limosa limosa* was seen mostly on drained fishponds.
Jack Snipe *Lymnocryptes minimus* and Great Snipe *Gallinago media* was first recorded at this region.
From the middle of March to the middle of May drained fisponds provided good feeding posibility to migrating waders at three different pleaces in Southern Heves where Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis*, all the common *Calidris sp.*, Wood Sanpiper *Tringa glareola*, Green Sandpiper *Tringa ochropus* and Common Sandpiper *Actitis hypoleucos* was observed in low numbers.
Other habitat types like sedimentation tanks preferred by Avocets *Recurvirostra avosetta*, Lapwings and Common Redshanks *Tringa totanus* where birds were successfully breeding. The importance of this kind of habitats increases around the middle of May when others like flooded grasslands are drying out or fishponds are filling up. Late migrants and oversummering birds found only these habitas for feeding and roosting.

Borbáth Péter, *3360 Heves, Kolozsvári u. 8/b.*
Zalai Tamás, *3360 Heves, Hősök u. 1/a.*

Partimadarak tavaszi vonulása a Biharugrai Tájvédelmi Körzet területén, különös figyelemmel a Biharugrai- és Begécsi-halastavakra 1994

Kern Rolland

Az idei csapadékos tavaszon a tájvédelmi körzet pusztái közül elsősorban a kisebb-nagyobb vízállásokkal borított, nem magas füvű területeket használták a partimadarak a vonulás alatt, bár a jelentős mennyiségek és a fajok zöme a halastavakon jelentkezett. Kivételt képeztek a tömegfajok (bíbic, goda és pajzsos cankó), melyek idejük nagy részét a pusztákon töltötték, de szintén a halastavakhoz kötődtek, kiemelve azok fontosságát. Egyedül csak a sárszalonka három faja fordult elő csaknem kizárólag a halastavakon kívüli füves területeken. A sárszalonkák *Gallinago gallinago* szerény mennyiségben, elsősorban a mocsárrétek szélén levő nedves talajú savanyúfüvesben fordult elő a vonuláskor, hasonlóan a kis sárszalonkához *Lymnocryptes minimus*, mely a savanyúfüves azon zónáját részesítette előnyben, ahol az iszapos és a vizes rész éppen találkozik. A nagy sárszalonka *Gallinago media,* a zsombékosba átmenő mélyebb pusztai tocsogón fordult elő. Az előbbi fajból 8-10 példány, az utóbbiból csak egyetlen egyed vonult át a területen.

A korábbi évekhez hasonlóan a tavaszi vonulási időszakban végig több, különböző állapotú leeresztett halastó várta a partimadarakat a Biharugrai-halastavakon, részben az MME természetvédelmi tevékenységének eredményeként. Így a szokásos átvonuló mennyiségeket lehetett megfigyelni a havasi partfutóból *Calidris alpina* és pajzsos cankóból *Philomachus pugnax* - a faj második vonulási hullámában (április vége - május eleje) -, valamint a nagyobb tocsogókat, megmaradó sekélyebb vízállásokat kedvelő füstös cankóból *Tringa erythropus*.

A pusztákon is táplálkozó, az előbbiekben említett tömegfajoknál a bíbic *Vanellus vanellus* vonulási mennyisége volt az előző évekéhez hasonló, míg a goda *Limosa limosa* és a pajzsos cankó (első vonulási hullámakor számlált) mennyisége jóval kisebb volt a szokásosnál. Talán az ország, más, alkalmas pusztai élőhelyeinek idei bősége játszhatott szerepet ebben.

A pihentetett, fűvel benőtt halastavak tocsogós részein a réti cankók *Tringa glareola* szokásos számban jelentkeztek, míg az ugyanezeket a tavakat használó kis lilék *Charadrius dubius* átvonulása gyengébb volt az átlagosnál. A halastavi partszegélyeket kedvelő billegető cankók *Actitis hypoleucos* átvonulása mintaszerű volt.

A tengerparti fajok tavaszi mozgalmai is igen hasonlóak voltak az előző években tapasztaltakhoz. Jól látható volt a parti lile *Charadrius hiaticula* szokásos, "kettős" vonulása: március közepén egy, május elején nyolc példány jelentkezett. Az ujjaslile *Pluvialis squatarola* a megszokott mennyiségben (6 pd.) fordult elő. A már harmadik éve tavasszal rendszeresen megfigyelhető csigaforgató *Haematopus ostralegus* is többször szem elé került májusban. Szintén egyeznek a kis goda *Limosa lapponica* két évvel ezelőtti és idei megfigyelésének időpontjai is (1992. 05. 08. 1 pd. és 1994. 05.02. 2 pd.).

A halastavak és a térség egyik fő jellegzetessége a nagy- *Numenius arquata* és kis póling *Numenius phaeopus* átvonuló mennyisége. A kis pólingok tavaszi vonulása a korábbi évekéhez hasonlóan alakult, ami magába foglalja néhány példány március közepi megérkezését, majd hirtelen létszámnövekedését március legvégéig, április legelejéig, amikor már a maximális mennyiségek (350 pd.) jelentkeztek. Megfigyeléseim szerint ennek a vonulásdinamikának bizonyos feltételei vannak: kiterjedt, nyílt, száradó iszapfelület, ahová elsősorban éjszakázni (sokszor egész későn), valamint napközben pihenni járnak be. Napközben egy bizonyos mennyiség itt is táplálkozik amellett, hogy főleg a környező pusztákon keresik táplálékukat. Szintén fontosnak látszik az iszapfelület mellett, hogy a közelben olyan sekély vízállás legyen, ahová - főleg kora délután - inni tudnak bejönni. A tetőző létszám lassan csökkent április végéig, majd az utolsók is eltűntek május legelején.

A nagy pólingok közel 120 példánya vonult át március elejétől április végéig, majd május közepétől néhány napig újabb, közel 90 példány jelentkezett. Táplálkozó csapatai jóval több időt töltenek szántásokon, vetéseken, a kis pólingokhoz viszonyítva.

A Begécsi-halastavak érdekes jellegzetessége a piroslábú cankók *Tringa totanus* aránylag nagy számú, csapatos átvonulása. Az idén is több mint 80 példány vonult át március harmadik hetében laza, nem túl összetartó csapatban.

Más években is jelentkező, de kis létszámú átvonuló fajokkal is találkoztam, mint a tavi cankó *Tringa stagnatilis* (1), szürke cankó *Tringa nebularia* (7), erdei cankó *Tringa ochropus* (6), sarlós partfutó *Calidris ferruginea* (6) és a gólyatöcs *Himantopus himantopus* (5).

A Temminck-partfutó *Calidris temminckii* eddig is nagyon szórványos előfordulása most teljesen elmaradt, de az apró partfutóból *Calidris minuta* is kevesebb jeletkezett.

Érdekességnek számított a széki lile *Charadrius alexandrinus* egy példányának megfigyelése május végén, egy száradó tavon. Ez a faj nem ismert, mint költőfaj ebben a térségben.

A rendszeres partimadár-számlálásban segítségemre volt Vasas András, Tőgye János, Kaczkó Ádám, Forgách Balázs és Czirle Csaba is, akiknek ezúton szeretnék köszönetet mondani.

Summary

Spring migration of waders at Biharugra and Begécs fish-pond systems

Results and evaluation of the 1994 spring shorebird migration survey are given in this article, which was made at Biharugra Nature Reserve, with special attention to the fish-ponds of Biharugra and Begécs.

Regular migrants such as Lapwing, Wood Sandpiper, Dunlin, Spotted Redshank and Common Sandpiper occured in usual numbers, while Black-tailed Godwit, Little Stint, Little-ringed Plover and, during the first period of its migration, Ruff was recorded in distinctly lower numbers than usual. Some scarce coastal birds seem to appear regularly in spring passage (Ringed Plover, Grey Plover and even Oystercatcher) or show promising sign of regular occurrence in the future (Bar-tailed Godwit).

Special feature of the fishponds and surrounding area is the spring migration of Curlews and Whimbrels is considerable numbers. During their stay both species utilize not only the fish-ponds, but also the surrounding grass steppes.

Another intriguing fact is the relatively high number of Redshanks crossing the area around the third week of March. All migrating wader species were closely connected to the drained ponds, with the only exception of three snipe species that occured almost axclusively on the wet grasslands.

Good feeding areas were made available for the birds through the drainage of fish-ponds, which was controlled by the conservation activists of the Hungarian Ornithological and Nature Conservation Society at the fish-ponds of Biharugra.

Kern Roland, *5537 Biharugra, Halas u. 1.*

Partimadár vonulási adatok az Ipoly völgyéből 1994 tavasz

Selmeczi Kovács Ádám

Az Ipoly nem véletlenül tartozik azon területek közé, amiről a "madarakban gondolkodó" embernek nem a limikolák jutnak először az eszébe. A hegyek által közrefogott vízfolyás valóban kevés pihenő és táplálkozóhelyet biztosít a partiadarak számára, s méginkább szegényes fészkelőhelyek tekintetében.

Ennek ellenére az átlag kétévenként beköszöntő nagyobb zöldár "tartósabb" vízborítással látja el a folyót kisérő legelőket, esélyt adva ezzel néhány faj megtelepedésére.

Fészkelő fajként lelhető fel kis számban a goda *Limosa limosa* (kb. 5 pár) és a kis lile *Charadrius dubius* (4-7 pár); az elterjedtebb fajok közül a piroslábú cankó *Tringa totanus* (kb. 12-15 pár) és a bíbic *Vanellus vanellus* (kb. 35-40 pár) van jelen. (Ezek az adatok a folyó Ipolytarnóctól-Szobig terjedő szakaszának magyarországi oldalára vonatkoznak!)

Az alábbi táblázatban néhány nagyobb számban megjelenő, illetve érdekesebb faj vonuláskori előfordulását foglalom össze.

Faj	Terület	Dátum	Pd.
Kis lile *Charadrius dubius*	Ipolytölgyes *köves part*	április 20.	7
Bíbic *Vanellus vanellus*	Ráróspuszta *vizes legelő*	március 29.	76
Piroslábú cankó *Tringa totanus*	Drégelypalánk *nedves rét*	március 30.	11
Réti cankó *Tringa glareola*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 24.	45
Szürke cankó *Tringa nebularia*	Ludányhalászi *elöntött rét*	április 18.	39
Füstös cankó *Tringa erythropus*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 19.	9
Tavi cankó *Tringa stagnatilis*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 24.	2
Billegető cankó *Actitis hypoleucos*	Nógrádszakál *elöntött rét*	április 18.	17
Pajzsos cankó *Philomachus pugnax*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 19.	280
Goda *Limosa limosa*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 24.	7
Kis póling *Numenius phaeopus*	Ipolyvece *vizes legelő*	április 24.	2

Mint látható, az Ipoly menti területeken nem a partimadarak jelentik a fő madártani értéket, mégis közlésre érdemesnek tartom ezen adatokat, hiszen a kevésbé ismert, kutatott részeken fellelhető limokolák vonulási- és fészkelési adatai egy-egy országos összesítéskor, felméréskor fontosak lehetnek.

Summary

Migration of wader species along the Ipoly river in spring 1994

In this report the result of the monitoring of migrating waders from the Ipoly valley is summarized in spring 1994. The river which is surrounded by mountains provides very few roosting and feeding site to the migrating birds are even more limited in respect of breeding opportunitiess.

In spite of this fact spring floods make grazing grounds of riverside suitable for settlement of some species. Waders such as Black-tailed Godwits *Limosa limosa* and Little Ringed Plovers *Charadrius dubius* were recorded breeding in low numbers, while nesting Common Redshanks *Tringa totanus* and Lapwings *Vanellus vanellus* were presented in considerable (relatively) high numbers. These sites were also prefered by other migrants such as Wood Sandpiper *Tringa glareola*, Common Greenshank *Tringa nebularia*, Spotted Redshank *Tringa erythropus*, Ruff *Philomachus pugnax*, Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis* and Common Sandpiper *Actitis hypoleucos*.

Selmeczi Kovács Ádám, *2132 Felsőgöd, Ady E. u. 94.*

Az 1994-es tavaszi partimadár vonulás sajátosságai Naszály-Ferencmajorban

Szimuly György

Azt hiszem nem mondok újat azzal, hogy a Dunántúl partimadár mozgalma messze elmarad az alföldi élőhelyeken, azonos időszakban számlált mennyiségektől. Összehasonlításképpen ezzel a rövid riporttal szeretnék tájékoztatást adni az 1994-es tavaszi vonulás üteméről a Ferencmajori-halastavakról és közvetlen környezetéről. Az adatsorokat kizárólag a leeresztett tóegységekről, illetve a táplálkozó bíbicek esetében a szomszédos szántóföldről gyűjtöttük.

A korábbi évekhez hasonlóan idén is a legnagyobb és két kisebb tóegység fogadta először az érkező partimadarakat, kitűnő minőségű és megfelelő felületű iszappadokkal, tocsogókkal. Március közepére vált igazán népessé az I-es tó, mely ekkor már viszonylag sok madárnak (bíbic *Vanellus vanellus*, piroslábú cankó *Tringa totanus*) nyújtott inkább pihenő-, mint táplákozóhelyet. Ezt támasztotta alá az V-ös tó melletti szántón táplálkozó nagyobb bíbic csapat állandó mozgása az I-es és a szántó között. Ebben az évben átvonulásuk viszonylag gyorsan lezajlott, kisebb csapatok a szántóföld újratárcsázásáig kitartottak (1. ábra). Szántóföldi fészkelési kisérlete a munkálatok miatt valamennyi párnak meghiúsult. Az V-ös tó, mint az egyik legfontosabb költőhely, 1994-re már teljesen alkalmatlanná vált a növényzet bezáródása és burjánzása miatt, így ebben az évben nem könyvelhettük el költő fajként a tavak területén. A Tatai Mezőgazdasági Rt. támogatásával azonban egy rekonstrukciós munka indult el a terület fészkelésre alkalmassá tétele érdekében.

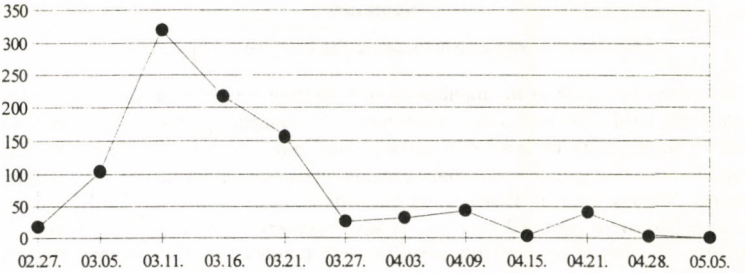

1. ábra. A bíbic *Vanellus vanellus* mennyiségi változásai a tavaszi vonulás során 1994-ben.
Figure 1. *Changes in numbers of Lapwings during spring migration in 1994.*

Szinte a leeresztéssel egyidőben jelent meg a piroslábú cankó is, néhány korai havasi partfutóval *Calidris alpina* és parti lilével *Charadrius hiaticula* együtt. Az I-es tó lehalászásával egyidőben már valóban értékes táplálékkínálat volt a lecsapolás alatt álló II-es tavon március 20-a körül, amikor lassú mértékben emelkedtek egyes fajok mennyiségei, mint a piroslábú cankóé (2. sz. ábra) és az átvonuló kis liléké (3. sz. ábra). A grafikonon jól látható, hogy bár volt alkalmas pihenőtáplálkozó terület az érkező kis lilék számára, mégis március utolsó harmadára eltűntek a tavak területéről, mutatva - eltérően a parti lilék kettős őszi vonulásához - a fajnak három kiemelkedő hullámban zajló, vonulásait. Ettől az időponttól emelkedett az erdei cankók *Tringa ochropus* száma is, kiemelkedve a korábbi évek adatsorából. Szorosan együtt mozgó és táplálkozó csapatok legnagyobb példányszámát április első felében jegyeztük 11-13 példány halágy menti megfigyelésével a II-en.

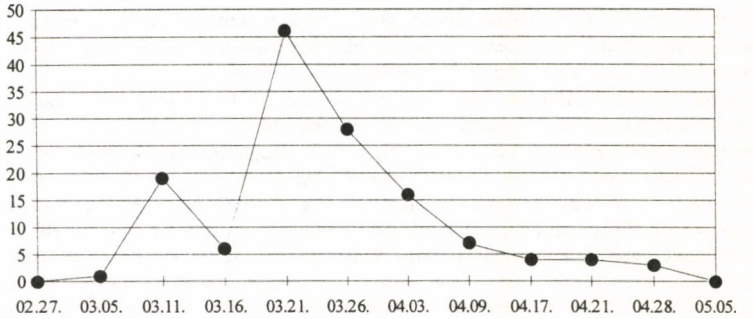

2. ábra. A piroslábú cankó *Tringa totanus* mennyiségének változása a tavaszi vonulás során.
Figure 2. *Changes in numbers of Common Redshanks during spring migration in 1994.*

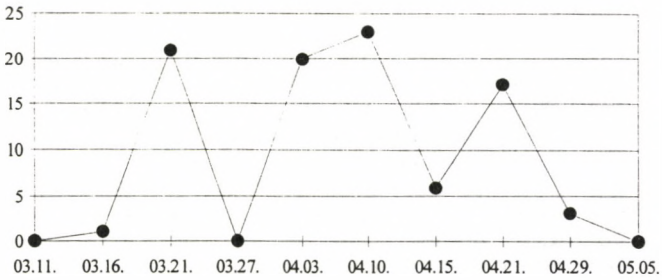

3. ábra. A kis lile *Charadrius dubius* vonuló állományának alakulása 1994 tavaszán. ***Figure 3.*** *Changes in numbers of Little-ringed Plovers during spring of 1994.*

Március végén kisebb pajzsos csankó *Philomachus pugnax* csapatok érkeztek a hígiszapos medrekre. Állományuk időbeni változását szemlélteti a 4. számú ábra, melyből látható, hogy a maximumot április 15-e körül érték el a gyorsan továbbvonuló csapatok.

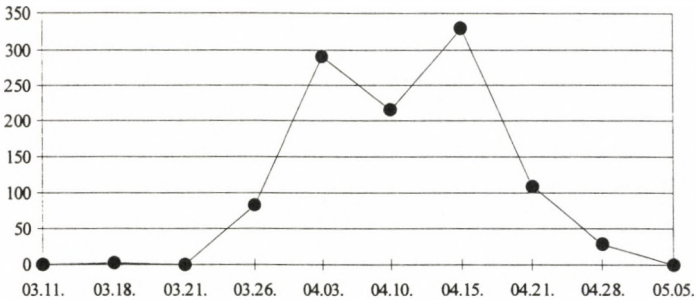

4. ábra. A pajzsos cankó *Philomachus pugnax* mennyiségi változásai a tavaszi vonulás során 1994-ben. ***Figure 4.*** *Changes in numbers of Ruffs during spring of 1994.*

A Ferencmajorban nem nagyszámú, de rendszeres tavaszi átvonuló a goda *Limosa limosa* (4-5 pd.) és a nagy póling *Numenius arquata* (6-8 pd.) is, melyek közül a goda jelenléte folyamatosnak volt modható, mindaddig, míg hígiszapos medrek álltak rendelkezésre.

A réti- és billegető cankók (*Tringa glareola, Actitis hypoleucos*) tavaszi átvonulása gyengének mondható, azonban erős szürke cankó *Tringa nebularia* mozgalmat regisztráltunk április közepétől, 27 példányos maximummal, számuk csak 21-e után csökkent 10 példány alá.

A szürke cankók megjelenésével azonos napon láttuk az első immatur tavi cankót *Tringa stagnatilis*, mely a korábbi években - 1993 előtt - nem volt ismert a területen. Első idei megfigyelésére április 1-én került sor, majd 1-2 pd-t mindig lehetett látni a II-esen. 17-re már 10 pd-t számoltam ugyanitt és 19-én volt a maximum, 11 példány. Rendkívűl bizalmasan viselkedtek és általában a tömegektől távolabb, de összetartva táplálkoztak, egészen a tavak feltöltéséig. Megjegyzendő, hogy ilyen kis területen 11 madár együttes megfigyelése az utóbbi években rendkívűl ritka annak ellenére, hogy jelenleg is sokfelé előfordulnak kisebb, néhány pd-ból álló csoportjai.

A terület ritkaságainál maradva, említést érdemel még a gulipán *Recurvirostra avosetta* folyamatos jelenléte a II-en, április 1-19. között, továbbá a széki lile *Charadrius alexandrinus* első ferencmajori megfigyelése is. Április 10-én Csonka Péter értesített egy öreg hím madár jelenlétéről, melyre hitetlenkedve "mozdultunk" rá. Délután egy pihenő, igen fáradtnak látszó madarat figyeltünk meg egy köves zátonyon Musicz Lászlóval. Áprlis 17-i bejárásom alkalmával, szintén a II-esen, ezúttal egy öreg tojó madarat találtam közel ugyanazon a ponton. Érdekes esemény volt e madarak megjelenése a Ferencmajori-halastavak területén, növelve ezzel is annak értékét.

Zárszóként megemlítem, hogy néhány tóegységen, a már említett gyomosodás és a gyékény feltörése miatt, ebben az évben a három korábban fészkelő partimadár fajnak (bíbic, kis lile, piroslábú cankó) nem alakult ki alkalmas élőhelye, ezért nem számolhatok be ferencmajori partimadár fészkelési eredményekről. A rekonstrukciós munkálatokkal minden bizonnyal új teret kínálhatunk e fajok jövőbeni, ismételt megtelepedésére.

Köszönettel tartozom Bagdi Antalnak, Csonka Péternek, Musicz Lászlónak és Riezing Norbertnek, hogy teljesebbé tették az adatsort.

Summary

Characeristic of migration of waders at the Ferencmajor fispond system in spring 1994

In this paper some results of the monitoring of migrating wader species during the spring 1994 are described at Ferencmajor fishpond system.

The Ferencmajor fishpond system is considered the most important stop-over site for migrating birds, including waders, on the northern part of Transdanubia. As usual during spring time drained ponds with large mudflat surfaces provided very good feeding and roosting condition for different flocks of wader species such as Lapwing *Vanellus vanellus* or Ruffs *Philomachus pugnax*. The surrounding arable land was also preferred by this two species. While Lapwings fed mostly on these lands Ruffs searched for foods on the mudflats of ponds. By the first half of April some Lapwings remained to breed but their nesting attempt failed by the reploughing of arable land.

On the ponds Common Redshanks *Tringa totanus* were gathered in a relatively large numbers but no birds were found nesting due to the absence of suitable habitat. The same happend with Little-ringed Plover *Charadrius dubius* although in former years 3-4 pairs regularly and successfully reared young.

Some rare species occurred in April such as Kentish Plover *Charadrius alexandrinus* which was first recorded at Ferencmajor this year. A tired male was seen on 10 April and a female was recorded one week later on the same roosting site. Marsh Sandpipers *Tringa stagnatilis* occurred in good numbers with 11 birds on 19 April.

***Szimuly György**, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.*

Sarki partfutók *Calidris canutus* csapatos átvonulása a Hortobágyon

Tar Attila

A sarki partfutó kis számban szinte minden évben rendszeresen megjelent a Hortobágyon, különösen a nyárvégi-őszi időszakban. Ekkor legtöbbször magányosan, ritkábban másodmagával láttuk.

1993-ban azonban a szokottól eltérő vonulásukat tapasztaltuk. A már minden évben megszokott augusztus eleji- és végi nászruhás, vagy vedlő egyedek felbukkanása teljesen kimaradt, ezzel szemben szeptember közepe táján, a szokásosnál jóval nagyobb számban vonultak át fiatal madarak.

1993. szeptember 16-án, a Hortobágy-Halastó frissen csapolt XI-es taván 7 juv. példányt figyeltem meg. A madarak eléggé elszórtan mutatkoztak, az egész nap folyamán csupán egy alkalommal mozgott mind a hét együtt. Az idő nagy részében a szintén itt tartózkodó mintegy 160 pd. apró- *Calidris minuta,* 80 pd. havasi *C. alpina*, néhány sarlós- *C. ferruginea* és Temminck-partfutó *C. temminckii*, valamint pajzsos cankók *Philomachus pugnax* által alkotott vegyes limikola-csapatban szóródtak szét. Táplálkozáskor is a többi partfutó által előnyben részesített sekély vizű, iszapos részeken mozogtak.

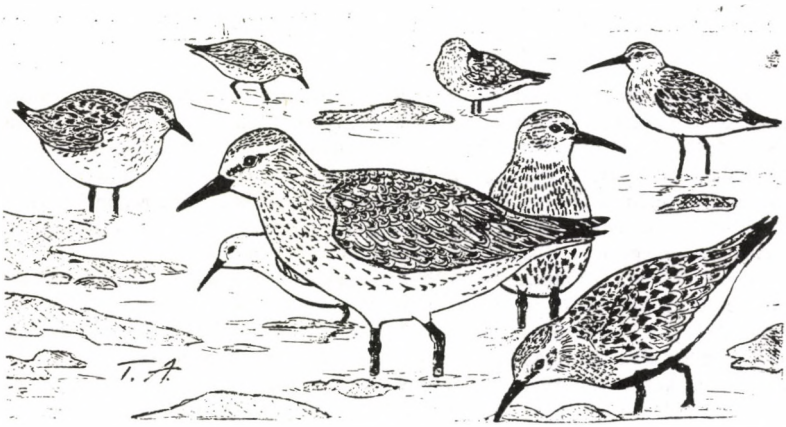

Érdekes, hogy a sarki partfutók átvonulása más fajokétól eltérően igen gyorsan zajlott le. Szeptember 15-én még egyetlen példányt sem láttunk, majd másnapra érkezett a 7 példány. Szept. 17-én Zöld Barna és Gál András még mindig látott 5 juvenilist, viszont 18-19-ére már csak egyetlen madár maradt. Az ezt követő időszakból a Halastóról többé már nem is került elő.

A területen ekkortájt több, egyébként csak ritkábban felbukkanó északi faj is viszonylag nagy egyedszámban képviseltette magát. A tavon a négy nap alatt kőforgatóból *Arenaria interpres* 6-9 juv., kis godából *Limosa lapponica* 1-2 juv., sárjáróból *Limicola falcinellus* 1-2 juv. és fenyérfutóból *Calidris alba* 6-10 juvenilis és egy vedlő öreg példányt láttunk.

Summary

Unusual numbers of Knot *Calidris canutus* during migration on the Hortobágy

Knots are sporadic migrants during autumn migration on the Hortobágy and usually only one or two individuals may be seen on drained fishponds. In spite of the usual numbers seven young birds were seen on a drained fishpond of the Hortobágy-Halastó on 16 September 1994. These birds left the area rather quickly - they stayed on the mudflat for only few days.

Tar Attila, *4032 Debrecen, Jerikó u. 8. I/8.*

HÍREK - HÍREK - HÍREK - HÍREK

A gólyatöcs *Himantopus himantopus* hortobágyi mozgalmának áttekintése 1976-1990 között

Dr. Kovács Gábor

A szikes tavakban és a nyíltvizű sekélyesekben közismerten nagyon szegény Hortobágy soha nem számított a gólyatöcs rendszeres előfordulási helyének. Régi megjelenéseiről szóló közlések (pl. Udvardy 1941), majdnem mind a tájegység peremvidékéről származnak, csupán egy-két esetben látták Kecskés, Szettyénes vizeinél. Az 50-es és 60-as években, az erőltetett rizskultúrák korszakában, ez a mesterséges vízi élőhely kínált számára táplálkozó- és pihenőhelyet (Kovács B. 1965). Udvardy is említi munkájában, hogy az 1860-1941 közötti években költések már nem voltak, sőt a vonuló, kóborló példányok is inkább csak a vizes években mutatkoztak.

Magam 1976-ban, a balmazújvárosi Nagyszik egyik tavának szigetén 1 párt fészkelve találtam (Kovács G. 1984), 1977-ben viszont a frissen elárasztott Kis-Jusztuson már 5 pár költött (Kovács G. 1978). A későbbiekben (1979-81: Borsós-rét; 1989: Nyárjas-lapos) a fészkelések szintén minden esetben elárasztott réteken történtek, de csak 1-1 pár telepedett meg.

A nyárvégi kóborláson megjelenő gólyatöcsök (nemritkán családok) a Hortobágy különböző víztípusait az utóbbi évtized során mind rendszeresebben látogatják. Létszámuk 1-10 pd. közötti, az előfordulási helyeik pedig az élőhelyféleségek gyakorisági sorrendjében a következők:

- árasztások sekély vizei, elöntött rétek és zsombékosok;
- liba- vagy kacsanevelő mesterséges tavak;
- hígtrágyatelep, vagy szennyvíz-szikkasztó tavak;
- szikes tavak;
- lecsapolt halastavak medrének sekély pocsolyái.

Természetvédelmi programunkba vettük, hogy a "bedöglött" rizsföldek hosszú évek során elfüvesedett kalitkái közül néhányat április hónapban elárasztunk, mivel madarunk a csetkákás, kissé zsombékos szikes mocsárrétet a szikes tavaknál jobban kedveli. Ilyen elhagyott, tizenöt-húszharminc éve nem művelt rizsesek Kecskés, Ágota, Ecsezug, Borzas puszták több pontján is le-

hetőséget kínálnak az élőhelyteremtő árasztások elvégzésére, ahol földmunkák nélkül létesíthetők sekély vízállások.

Remélhetőleg ezek a tervek nem feneklenek meg a nehézkes hivatali adminisztráció akadályain és a PARTIMADÁR valamelyik későbbi számában már érdekes eredményekről, tapasztalatokról olvashatunk.

Summary

Status of Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* on the Hortobágy National Park between 1976-1990

The Hortobágy National Park is not considered to be a regular breeding area for Black-winged Stilt. Former records are only from the surrounding areas from the middle of this century. In 1976 one pair was found nesting on the Nagyszik salt lake. In the following years single breeding pairs were found only on flooded fields.

The movements of families and the presence of only adults after breeding season seems to be regular on different part of the Hortobágy on different kind of habitats such as flooded grasslands, ducks or geesefarms, sewage tanks, salt lakes or drained fishponds.

Effort should be made on establishing new artificial habitats with flooding non-cultivated paddy-fields that are favourable for this bird to breed.

Irodalom - References

Kovács, B. (1965): Adatok Hajdú-Bihar megye madárvilágához. Déri Múz. Évk., 1965. p. 363-381. Debrecen

Kovács, G. (1978): Gólyatöcs a Hortobágyon. Aquila, 84. p. 150.

Kovács, G. (1984): A balmazújvárosi Nagyszik madárvilága. Hajd. Múz. Évk., V. p. 5-18. Hajdúböszörmény.

Kovács, G. (1984): Az árasztások hatása a Hortobágy madárvilágára. Aquila, 91. p. 163-176.

Udvardy, M. (1941): A Hortobágy madárvilága. Tisia, V., p. 1-80. Debrecen.

Dr. Kovács Gábor, *5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.*

Egy gulipán-kolónia megmentése

Bakacsi Gábor

1993-ban jelentős partimadárfészkelés a szegedi Fertő I. ütem II. és IV. tavában a lecsapolt tómederben volt: 38 pár gulipán *Recurvirostra avosetta* és 3-5 pár széki lile *Charadrius alexandrinus* költött itt.

A május 25-i tárgyaláson a "Mező Kft" vállalta, hogy a 10 gulipánfészket rejtő IV. tavat június 15-ig nem kezdi el tölteni, a II-es tavat pedig az árasztás tapasztalatai alapján csak június 20-a után. A következő tárgyaláson , június 28-i kezdést sikerült elérnünk - anyagi kompenzálás nélkül!

A költés és fiókanevelés ideje alatt fokozatosan pótoltam vízbeeresztéssel a halágy vizét, amely védte a zátonyt a fészkekkel és táplálékot is nyújtott a fiókáknak.

Egy veszélyeztetett fészekből június 21-én 4 gulipántojást szállítottam fel Budapestre az Állatkertbe keltetés céljából. A csibék június 29-én keltek ki és július 30-án 3 példány lett repatriálva

a II. ütemen. A fiatalok a szokásos pikrinsavas melltollfestéssel, illetve fémgyűrűvel lettek megjelölve. Az állatkertiekről kb. 1 hónapig van megfigyelési adatunk.

A "Gulipán Program" keretében az MME Partimadár Munkacsoport módszerével és aktív segítségével az árasztások előtt 25 gulipán fiatalt jelöltünk meg színes gyűrűvel. Így sikerült megfigyelni és nyomonkövetni a IV-es tóból kiszoruló családok - fiatalok - további sorsát.

Megjelentek a II. ütem lecsapolt tavain, teleltető- és utónevelő medencéiben, de áttelepültek az akkor még háborítatlan II-es tómederbe is. Elhullást is tapasztaltunk; légvezeték alatt áramütött példányt, a sándorfalvi műúton elütöttet és családtól lemaradót, amely egyedül elpusztult.

Az árasztás után a családok a röpképes fiatalokkal, váltakozva az I-es és II-es ütemen és Fehér-tó lecsapolt tavain rendszeresen láthatók voltak júliusban. Később sajnos nem tudtam folytatni az intenzív megfigyelést. Októberben viszont van megfigyelési adat színesgyűrűs gulipánokról a Fehér-tóról, sőt a balmazújvárosi Virágoskúti-halastavakon is észleltek ilyen madarakat.

E természetvédelmi kezdeményezés megvalósulásáért köszönet illeti a "Mező Kft" szakembereit és természetesen az ügyért harcoló természetvédőket, akik nélkül e néhány pár partimadár sorsa minden bizonnyal a sajnálatosan gyakorlattá vált módon pecsételődött volna meg.

Summary

Action for protecting of an Avocet colony *Recurvirostra avosetta*

In 1993 38 pairs of Avocet and 3 pairs of Kentish Plover *Charadrius alexandrinus* nested on drained fishponds of Szeged-Fertő. Recognizing its importance to protect this population the local conservationists successfully carried out negotiations with the owner of the fishpond system for postponing flooding of the pond no. 10 until 15 June. The other pond no. 2 was not flooded until 28 June without any financial compensation.

Finally young birds were successfully reared and after they left the ponds before the water level increased. Within the framework of Avocet Project Hungary 1993-1996 25 juveniles were colour ringed and were followed to record their movements by local ornithologists until they stayed in the area. Some recoveries are available during the autum migration of 1993 from the Hortobágy region where birds were seen feeding also on a drained fishpond.

For the last some years it was the greatest successful action for protecting such a colony using drained artificial fishpond for nesting.

Bakacsi Gábor, *6726 Szeged, Blaha L. u. 24.*

Áttelelő nagy pólingok *Numenius arquata*

Ambrus Béla

1994. január 2-án a kömlői Juh-kút-dűlő kb. 6 hektáros *Achilleo-Festucetum pseudovinae* gyepének tocsogós, vízállásos részén 2 nagy pólingot figyeltem meg. A megfigyelés napsütésés, szélcsendes időben, 3-4 ^{o}C-os hőmérséklet mellett történt. A madarakat kb. 60 méterre közelítettem meg, csak ezt követően emelkedtek a levegőbe, DK-i irányba elrepülve.

A nagy pólingok az 1993/94-es tél szokatlanul enyhe - esetenként kora tavaszias - időjárásának hatására teleltek át.

(**Megjegyzés**: Áttelelő nagy pólingokat rendszeresen lehet látni az ország sok pontján - Szeged, Fehér-tó, vagy akár a Fertőn -, gyakran nagyobb számban is. Egy január 2-i megfigyelés azonban még nem számít átteleésnek, csak egy késői megfigyelés, illetve áttelelésről csak egy adatsor megléte esetén beszélhetünk. *Szerk. biz.*)

Summary

Overwintering Curlews *Numenius arquata*

Due to the unusually mild winter of 1993/94 two Curlews were observed near Kömlő where birds were seen on a drained grassland.

Ambrus Béla, *3372 Kömlő, Bocskai u. 99.*

Részlegesen albínó nagy póling *Numenius arquata*

Tar János

1993.10.26-án a Hajdúszoboszlói-halastó egyik lecsapolás alatt álló taván egy részlegesen albínó madarat figyeltünk meg Ecsedi Lászlóval.

A madár túlnyomórészt piszkosfehér színű, azonban kivétel volt ez alól a szárny, a farok és a faroktő, ahol foltokban észlelhető volt a normál színezet. Néhol igen élesen vált el a fehértől, például a váll környékén, a szárnyélen. Pajzsoscankónál gyakran látható ilyen színezet.

A csőr és a láb teljes hosszában hússzínű. Fajtársaival együtt mozgott, nem különült el a többiektől.

Megemlítem még, hogy júliusban Báránd határában Sándor István is megfigyelt egy hasonló színezetű pólingot (szóbeli közlés).

Summary

Partial albino Northern Curlew *Numenius arquata*

A partial albino Northern Curlew was observed on fish-ponds near Hajdúszoboszló on 26 October 1993. Some normal colour was observed on the wing, tail and undertail coverts of this otherwise predominantly off-white bird. The legs and bill were pinkish. It moved together with other Curlews. There was no aggressive behaviour observed between birds.

Tar János, *4060 Balmazújváros, Böszörményi út. 12.*

Terekcankó *Xenus cinereus* újabb felbukkanása a Hortobágyon

Zöld Barna

1993. szeptember 17-én a Hortobágy-Halastó lecsapolás alatt álló XI-es taván egy öreg, vedlő terekcankót figyeltünk meg Gál Andrással. Kis termetével, hosszú csőrével, rövid lábával, sajátos táplálkozásával hívta fel magára a figyelmet.

Leírása röviden: Csőre hosszú, sötét, vége enyhén felfelé ívelő. Fejteteje barna, szemsávja fekete, szemöldöksávja világos. A nyak hátsó része a fejtetőtől világosabb, szürkésbarna. Begyén elmosódott szürkés-világosbarna gallér. Háta szürkésbarna, fekete foltokkal, szegésekkel. Testoldala, hasa fehér színű. Lába fölött volt egy szabálytalan alakú folt, amelynek mibenlétét nem tudtuk megállapítani. Lába rövid, sötét, csupán a csüdizület fölött volt élénkebb színű. A madarat repülve nem láttuk.

Viselkedés: a cankót egy hígiszapos felszínen, a középső halágy partján, táplálkozás közben vettük észre. A megfigyelés ideje alatt, amely kb. 1/4 óra volt, végig táplálkozott. Leginkább a hígiszapos felszínről szerezte élelmét úgy, hogy a csőrét kissé előretartva, annak csupán a legvégével érintette az iszapot. A halágyon átgázolva nem táplálkozott, a víz túloldalára érve azonban folytatta a keresést. Egy ízben elhaladt egy nagyobb, vegyes partfutócsapat előtt, ekkor feltűnt, hogy nem sokkal nagyobb a havasi partfutóknál *Calidris alpina.* A táplálékkeresést néha futkosásokkal szakította félbe, amelynek következtében alig több mint 10 perc alatt 80-100 m távolságot tett meg. Érdekes, hogy a fajra jellemző billegető mozdulatokat nem mutatta. Más partimadár fajoktól nem idegenkedett, főleg partfutók *Calidris sp.*, füstös cankók *Tringa erythropous*, pajzsoscankók *Philomachus pugnax* közelében tartózkodott. A megfigyelés végén több száz madárral együtt a levegőbe emelkedett, amely tömegben már nem találtuk meg. Valószínűleg átszállt a tó egy távolabbi pontjára, mivel aznap már nem találkoztunk vele. A másnapi keresés sem hozott eredményt.

Summary

Terek Sandpiper *Xenus cinereus* on the Hortobágy

On 17 September 1993 an adult, moulting Terek Sandpiper was recorded on a drained fishpond of the Hortobágy-Halastó. The bird was observed whilst feeding with other waders.

Zöld Barna, *4027 Debrecen, Sinai M. 31.*

Részleges albinó goda *Limosa limosa* megfigyelése

ifj. Vasuta Gábor

1994. április 17-én partimadár számlálást végeztünk a Jászkarajenői-halastó egyik lecsapolt taván Vincze Tiborral. A partimadarak között 1 pd. részlegesen albinó tojó godát figyeltünk meg. Feje, nyaka, melle és hasa fehér színű volt, rajta csak néhány sárgás-barna foltozás volt fellelhető. Csőre és lába nem volt rendellenes színezetű, a háta szürke volt.

A tavon füstös cankók *Tringa erythropus*, szürke cankók *Tringa nebularia*, pajzsos cankók *Philomachus pugnax* és gulipánok *Recurvirostra avosetta* között táplálkozott. Ugyanekkor kb. 15 goda tartózkodott még a tavon, azonban e rendellenes színű madarat köztük nem figyeltük meg, azoktól külön volt.

Summary

Partial albino Black-tailed Godwit *Limosa limosa*

On 17 April 1994 a partial albino Black-tailed Godwit was seen at the Jászkarajenő fishponds whilst feeding among other wader species. Only a small area of the body was buff and the back was grey. Bill and legs were normal coloured.

ifj. Vasuta Gábor, *1126 Budapest, Fodor u. 29/b.*

Ritka partimadarak Magyarországon (1993.)

Szimuly György

A *PARTIMADÁR* előző (1993/3) számában említettem e népszerű rovat elmaradásának okát. Mára a legtöbb területről beérkeztek azok az egész évi adatsorok, melyek alapján egy kis kitekintést tudunk nyújtani az elmúlt év ritkaságaira. Bár a cél az volna, hogy mindazon élőhelyekről szerezzünk adatokat, melyek kiemelkedő fontosságú vonuló és pihenőhelyként vannak nyilvántartva hazánkban. Aki az adatok között kíván böngészni, tudnia kell, hogy két igen jelentős terület adatait várjuk még, így a most közölt adatok még korántsem hiánytalanok. Várjuk a mekszikópusztai élőhelyrekonstrukció területéről, valamint a Velencei-tó környékéről származó, minden bizonnyal értékes adatsorokat.

Tüskés bíbic *Hoplopterus spinosus*
Egy hosszan kitartó immatur példányt figyeltek meg a tömörkényi Csaj-tavon, illetve a környékén levő réteken 1993. október 17-én. A madarat az egész ország területén tapasztalt, sivatagi port is beszállító, rendkívül erős szél sodorhatta a Kárpát-medencébe. A faj első hazai előfordulását és rendszetanba vételét a Nomenclatura Bizottság egyhangúlag elfogadta.

Vándor partfutó *Calidris melanotos*
A faj előfordulását szeptember 12-én regisztrálhattam Naszály-Ferencmajorban, ahol a lecsapolt III-as tavon rekord mennyiségű apró partfutó között 3 példányt figyeltünk meg többen is. Ez volt a faj 4.

elfogadott magyarországi előfordulása. A *PARTIMADÁR* 1993/2. számában megjegyeztem, hogy a faj nagyszámú külföldi megkerülései miatt hazai előfordulása egyre inkább várható, mely a két idei előfordulásával be is igazolódott.

Sárjáró *Limicola falcinellus*
1993-ban rendkívül erős vonulását tapasztalhattuk szerte Magyarországon. Mint az ország legjobban lefedett területén, ebben az évben is a Hortobágyon mutatkozott a leggyakrabban. Egy fiatalokból álló kisebb csapat is megjelent az Elepi-halastavakon 11 példánnyal, ami szintén egy rendkívüli sárjárós évre utal. A faj adatainak összefoglalása szintén indokolt lenne.

Cankó-partfutó *Tryngites subruficollis*
Ismét egy új faj és ismét a Hortobágyon. 1993. október 10-én Szelencés-pusztán, kb. száz havasi lile *Charadrius morinellus* között, 1 immatur madarat talált Konyhás Sándor, melyről néhány órával később kitűnő minőségű fotók is készültek. A leginkább Észak-Amerika északi tundráin honos madár megjelenése rendkívül érdekes. A madarat később Angyalháza-pusztán figyleték meg, majd október 22-én eltűnt a területről. (Bővebb információkat olvashatsz a PARTIMADÁR 1993/3. számában)

Nagy sárszalonka *Gallinago media*
1993-ból beérkezett adatok: 04.18. Hortobágy/Nagyhort-Hortfenék, 1 pd. (H.T.E.); 05.11. Hortobágy/Derzsi-libanevelő, 1 pd. (Gál A.); 05.13. Szentes, 1 pd. (Dr. Bod P.); 05.14. Hortobágy/Jusztus, 3 pd. (Gál A.); 05.26. Cserebökény/Veres Zoltán- puszta, 1 pd. (Dr. Bod P.); 06.12. Tiszasüly/T-1 Rizstelep, 2 pd. (Gődér R., Rimóczi Á.); 07.23. Szarvas/Horváthpusztai-halastó, 1 pd. (ifj. Oláh J.); 08.26. Szentes/Cserebökény, 8 pd. (ifj. Oláh J.). Az adatsor mutatja, hogy évente kb. azonos mennyiségű megfigyelését regisztrálják a fajnak, leginkább a keleti országrészben.

Kis goda *Limosa lapponica*
Nagyszámú előfordulását regisztráltuk 1993-ban is, legfőképpen a Hortobágy térségéből. Mindössze két adatról tudunk Szeged környékéről (Fehér-tó és Csaj-tó). Volt még megfigyelése a Fertő-tó melletti mexikópusztai élőhelyrekonstrukción is. A faj előfordulásainak összefoglalását, feldolgozását mindenképpen javaslom.

Terekcankó *Xenus cinereus*
Érdekes adatsort produkált a faj 1993-ban, többek között a május 15-i tiszasülyi megjelenésével is, hiszen 1992-ben innen alig néhány kilométerre, a Tamásháti-halastavakon figyelte meg - társaival együtt - Gődér Róbert.
Szeptember 17-én egy fiatal példányt figyeltek meg a Hortobágy-Halastó lecsapolás alatt álló XI-es taván.
A Csaj-tavon október 24-én látott egy példányt Barkóczi Csaba, Domján András és Jóna László. Az adat a Nomenclatura Bizottság által még nem lett hitelesítve.

Summary

Rare waders in Hungary in 1993

Highlights of this year included the first record of Spur-winged Plover *Hoplopterus spinosus* and Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis*. Former immature bird was on the Csaj fishponds near Tömörkény and stayed for some weeks around the area. The Buff-breasted Sandpiper was found on the southern puszta of Hortobágy National Park from 10 to 22 October. Detailed descriptions were made and both records were accepted by the Hungarian Rarities Committee.

Two records of Pectoral Sandpiper *Calidris melanotos* were in Hungary in 1993. One single adult was seen on the Hortobágy at the Csécs goosefarm on 17-19 July. This record was the fifth for Hungary. Three probably immature birds were observed on a drained fispond at Ferencmajor near the village of Naszály. This was the first occassion in Hungary when more than one bird was seen together.
Other regularly occurring species such as Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus*, Great Snipe *Gallinago media* and Bar-tailed Godwit *Limosa lapponica* were recorded in usual numbers.
Terek Sandpiper *Xenus cinereus* occurred three times this year in Hungary.

***Szimuly György**, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.*

FÉSZKELÉS

A gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőállományának alakulása 1994-ben a Dél-Alföldön

Dr. Bod Péter

Fokozottan veszélyeztetett és ezért fokozott védelemre szoruló madárfajunk a gólyatöcs életterének - ezen belül költőterületének - megőrzése érdekében ott kell a legtöbbet tennünk, ahol az még viszonylag szép számban előfordul és költ.

Hazai állománynagyságát 10 éve már csak 25-30 párra becsülték (Bankovics, 1984). A 80-as évek elején úgy tűnt, hogy a Duna-Tisza közi szikes tavak kiszáradásával eltűnik a gólyatöcs. Ugyanakkor a nagy sertéstenyésztő telepek létesítésével előírták a hígtrágya szikkasztótavak építését, amelyeken madarunk - jó alkalmazkodóképességének köszönhetően (?) - rövidesen megtalálta költőhelyét (Bod, 1993).

A fészkelőállomány nagysága és a költés eredményességének megítélésében jelentős módszerbeli különbség adódik a szikestavak és a sokkal dúsabb és magasabb növényzetű szikkasztó tavak között. Utóbbinál csak a riasztó, repülő költőmadarak számlálása és később a magas növényzetet elhagyó fiókák "óvoda"-szerű összegyűlése ad lehetőséget. A számlálási hiba az állomány nagyságával arányos.

A szikkasztó tavakon a költőállomány nagysága (1. táblázat) és annak ingadozása - a viszonylagos állandóság ellenére - a vízmagasság függvénye . Mindkét irányú eltolódás; a kiszáradás és a magas vízállás is hátrányosan befolyásolja a költést. A védelemnek és a beavatkozásnak erre is kell irányulnia. A szentesi Fertő szikkasztó tavain az utóbbi években a magas vízállás lecsökkentette az állományt, mint ahogyan a kerítéssel körülvett, kis területű Szentes Kistőke folyékony hulladék tározó bezárása és fokozatos kiszáradása is.

Költőhely	1990	1991	1992	1993	1994
Fábiánsebestyén - szikkasztók	22	33	56	32	47
Szentes Fertő - szikkasztók	35	29	21	16	6
Szentes Kistőke - szikkasztók	-	-	8	17	16
Szentes Kistőke - folyékony hull. tár.	-	-	8	4	1
Összesen	57	62	93	69	70

1. táblázat: A gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőpárok számának alakulása a Szentes környéki szikkasztókon 1990-1994 között. ***Table 1.*** *Numbers of nesting pairs of Black-winged Stilt at sewage ponds of Szentes between 1990 and 1994.*

A Dél-Alföld szikes tavainak (kisteleki Tóalj és Müllerszék, Sárgaház-tó, Makraszék és Szirtosszék) 1994 évi jó fészkelési eredményeit (16 pár) (Molnár 1994) a tavaszi esőzések következtében megemelkedett vízszintnek lehet betudni. A korábbi években az alacsony talajvízszint és a csapadék hiánya jórészt kiszárította ezen tavakat.

A leírtak ellenére a gólyatöcs költőterületein állandóbb madár, mint a gulipán *Recurvirostra avosetta*, amelynek költésre való megtelepedése sokkal esetlegesebb. Költőhelyét az adott vízviszonyoknak (lecsapolt halastavak, zátonyok, szigetek) és a növényzetnek megfelelően választja meg. A gólyatöcs költésre magasabb növényzetben is megtelepszik, míg a gulipán a rövid sziki növényzetet kedveli. Igaz, hogy a gólyatöcs fészkek egy része a szikkasztó tavakon a teljesen növényzetmentes beszáradt trágyán található, amely a madarat éppen elbírja. A gulipán 1994 évi nagy költőhelyein (Csanytelek Új 6-os, ivadék miatt alacsonyabban tartott halastó; 61 pár, Szentes Kistőke Szikhát libatenyésztő telep; 23 pár) nem költött a gólyatöcs. Fordítva a gólyatöcs szikes tavi költőtelepein nem, a szikkasztó tavaikon kisebb számban telepedett meg a gulipán (Fábiánsebestyén 16 pár, Szentes fertő 5 pár).

Végül két érdekességről. Nem lehet ritkaság két költő gólyatöcs összetojása, ha 1993. június 17-én Szentes-Fertő szikkasztón, 1994 június 2-án pedig Szentes Kistőke szikkasztón 7-7 tojásos fészekalját találtam.

Ugyancsak nem ritka a gólyatöcsnél az alsó végtag hiánya:

1989. július 15-én Fábiánsebestyénben 1 tojónak, mely fiókáit védte mindkét hiányzott;

1991. május 21-én Szentes Fertőn kotló tojónak egyik alsó végtagja hiányzott;

1992. június 9-én Fábiánsebestyénben egy tojónak egyik alsó végtagja hiányzott;

1994. május 4-én szintén Fábiánsebestyénben egy hímnek hiányzott egyik alsó végtagja.

Az egyedek tehát nem ugyanazok voltak. Mindegyiket a költőhelyen észleltem. Valószínűbb, hogy fejlődési rendellenességről van szó, mint szerzett (sérülésből eredő) hiányról. Egy lábra biztosan szálltak le, míg a láb nélküli madár hosszasan keringett, utolsónak szállt le a már fiókás költőhelyen, sajnos a magasabb növényzetbe.

Summary

The size of breeding population of Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* in 1994 on the Southern Great Plain

This paper summarizes the size of breeding population of Black-winged Stilt on the Southern Great Plain in 1994. The size and fluctuation of breeding colonies depend on the water level. Low and high water levels unfavourably influence breeding success.

Due to the spring raifalls - providing suitable water level in dried salt lakes - good feeding and nesting sites were available. A total of 70-86 pairs of Black-winged Stilts were counted to breed on different types of habitats including salt lakes (16 pairs) and sewage ponds (70 pairs).

Irodalom - References

Bankovics, A. (1984): Gólyatöcs {in: Haraszthy, L. (ed.): Magyarország fészkelő madara} Natura. p. 90-91.

Bod, P. (1992): Költésbiológiái megfigyelések Gólyatöcs (Himantopus himantopus) telepeken. Mad. Táj. p. 26-28.

Bod, P. (1993): Gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőtelepek Szentes környékén 1992-ben. Partimadár 1993/1. p. 31-32.

Molnár, Gy. (1994): Dél-Alföldi szikestavak. (Faunisztika). Himantopus 1994/4-5. Szeged. p. 8-9.

***Dr. Bod Péter**, 6600 Szentes, Brusznyai Á. sétány. 10/a. I./4.*

Székicsér *Glareola pratincola* fészkelése Kiskunlacházánál

Selmeczi Kovács Ádám

A Kiskunság területein lévő tradícionális székicsér fészkelőhelyek a 80-as években üresedtek meg. Alkalmi megfigyelések bizonyították ugyan a faj jelenlétét, de eredményes költésre egyedül Harta-Akasztó pusztán volt példa.

1993. őszén 5-8 példányos csapatát figyelték meg az Apaj melletti árasztásokon (Horváth Gábor személyes közlése). Valószínűvé vált, hogy a székicsérek a költési időszakban is megtalálhatók ezen a területen.

1994. május 28-án a déli órákban a Kiskunlacháza melletti sziki csenkesz *Festuca pseudovina* állománnyal borított legelő felett figyeltem meg egy 15 pd-ból álló vadászgató csapatot. Néhány egyed egy közeli, szikfoltokkal tarkított kukoricásba ereszkedett le.

Június 4-én a legelő felett 12, a kukoricás közelében pedig 4-5 példány mozgott. Ekkor max. 3 pár fészkelése volt feltételezhető. A madarak sokat riasztottak, fészekféltő magatartást mutattak, illetve élelmet hordtak.

A jelzett területtől kb. 2-3 km-re Boros Emil június elején egy másik fészkelőhelyet talált, ahol szintén kelő kukoricásban telepedett meg néhány pár.

A következő héten váratlan lehűlés következett, sok csapadékkal.

Június 12-én a területen 12 öreg és két, már röpképes fiatalt figyeltünk meg. A madarak a szeles-esős időjárás miatt zavartak voltak, sokat repültek. Július 7-én ismét napos, meleg idő volt, de ekkor már egyetlen székicsért sem észleltem ezen a területen. Elképzelhető, hogy a kedvezőtlen időjárás hatására a fészekaljak elpusztultak, és a Kiskunlacháza mellett fészkelők a másik telephez csapódtak.

Figyelemre méltó, hogy a székicsérek a kiskunsági területeken is előnyben részesítik a kultúrbiotópokat; fészkelésükre tehát jónéhány "értéktelenebbnek" vélt területen is számítani lehet!

Summary

Nesting Collared Pratincole *Glareola pratincola* near Kiskunlacháza

In the course of the breeding bird census Collared Pratincoles were found nesting at Apajpuszta in two small colonies in1994. Former breeding attempt in last decade was not recorded so the return of this species is remarkable especially as preferring for nesting a non protected agricultural area while their original breeding habitat was also available within a strictly protected area.

Irodalom - References

J., Berdó (1992): Székicsér *Glareola pratincola* fészkelése Harta-Akasztó pusztán. Partimadár 1992/2. p. 8.

A., Széll (1993): A székicsér *Glareola pratincola* fészkelőhelyválasztása agrár élőhelyeken. Partimadár 1993/1. p. 8-15.

Selmeczi Kovács Ádám, *2132 Felsőgöd, Ady E. u. 94.*

ÉLŐHELYEK BEMUTATÁSA

Két hortobágyi szikestó szerepe a partimadár-mozgalomban

Dr. Kovács Gábor

Az Aquila 99. kötetében részletesen ismertettem a Hortobágy két különböző pontján (Ecsezug, Angyalháza) létesített mesterséges szikes tavunk kialakításának módját, tapasztalatait és az első évek eredményeit (Kovács 1992). Mivel ebben a közleményben a madárfajok felsorolása, előfordulásuk jellemzése és a tavak kezelésének problémája egyaránt helyet kapott, jelen publikációban a tavak általános jelentőségének kívánok nagyobb hangsúlyt adni.

A Hortobágy Nemzeti Park terveiben szerepelt, hogy az elkészült két tó mellett a HNP egyéb pusztáin még további 4-5 létesülne. Egyelőre semmi jele annak, hogy ezek kivitelezésére sor kerülne. Szerencsére a Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület már létrejöttének első évében, 1994-ben létrehozott egy rizstelepekből kialakított szikestó-komplexumot. (Ennek körülményeit, eredményességét, madártani értékét nyilván hamarosan ismertetni fogják e lap hasábjain is.) Érdemes elöljáróban is megemlíteni, hogy bár ez az egyesületi létesítmény nagyságrendekkel meghaladja a HNP-beli két tavunk méreteit, a kivitelezéskor felhasználták az ottani tapasztalatokat is. Továbblépést ennek az új rendszernek a vízzel való áraszthatósága jelent.)

A mesterséges szikes tavak jelentőségét az eltelt 8, illetve 4 év adatai alapján a következőkben foglalhatjuk össze.

- veszélyeztetett partimadarak (gulipán, székicsér) megtelepedése, vagy táplálkozó-, ivó-, fürdőhelyük biztosítása,
- egyéb partimadárfajok (bíbic, kis lile) fészkelése
- átnyaraló fajok: pólingok, füstös- és réti cankó táplálkozó- és gyülekezőhelye
- aszályos nyarakon a tóban sokáig megmaradó víz a száraz pusztán valóságos oázis a limikolák, sirályok, átnyaraló darvak részére, de fontos ivóhelye a pusztai fajoknak is.
- A HTE által készített kónyai szikestavak, a HNP két tava, a nyári árasztások, a halastavak nyári lecsapolásai, a Hortobágytól délre, 20 km-en belül (Karcag) található, még működő rizsföldek együttesen annyi életlehetőséget kínálnak a fészkelő, átnyaraló, kóborló, vonuló partimadaraknak, hogy térségünk nem csupán országosan, de közép-európai szinten is az élvonalhoz tartozik úgy a fajok száma, mint egyedszámuk tekintetében.

- A mesterséges szikes tavak menedék-jellege különösen akkor nő meg, amikor még éppen nincs árasztás az erre kijelölt pusztai réteken, vagy éppen szünetel a halastavak nyári halászata. A partimadár-gyülekezés mértéke jól jelzi tavaink fontosságát.

A felsorolt szempontok mindegyike külön-külön is bizonyítja a mesterséges élőhelyek létjogosultságát, valamint annak szükségességét, hogy a Hortobágyon, de akár egyéb országrészekben is minél több helyen építsünk hasonlókat. A vízpótlási lehetőség az aszályos idők gyakorisága miatt a következő tavak megvalósításának követelménye kell hogy legyen.

Summary

The role of two artificial salt lakes in the migration and nesting of wader species on Hortobágy

The author summarizes the general importance of the two man-made salt lakes in the migration and nesting of wader species on the Southern Hortobágy. The first lake formed in 1986 the second in 1990 and data were collected from both lakes continuously. The necessity of these artificial habitats has been proven after the valuation of data.

The importance of man-made salt lakes on the Hortobágy are:

- Ensuring breeding, feeding and drinking for strictly protected waders such as Avocet *Recurvirostra avosetta* or Collared Pratincole *Glareola pratincola*.
- Ensuring breeding for other more common waders such as Lapwing *Vanellus vanellus* and Little-ringed Plover *Charadrius dubius*.
- Favourable feeding and roosting sites for oversummering birds such as Curlew *Numenius arquata*, Wood Sandpiper *Tringa glareola* or Spotted Redshanks *Tringa erythropus*.
- During extremely dry summers these sites provide the only possibility for feeding and drinking oversummering birds such as gulls or Common Cranes *Grus grus*.

Further efforts have been made for developing other and larger man-made salt lakes on different parts of Hortobágy in the future.

Dr. Kovács Gábor, *5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.*

Partimadarásztam Angliában

ifj. Oláh János

A madár-megfigyelés talán Angliában a legnépszerűbb napjainkban. Londonból szervezik a legtöbb madártúrát a föld szinte minden országába. Hétvégeken több ezer madarász járja a természetet, korszerű távcsövekkel és teleszkópokkal felszerelve. A szigetország, mint a mágnes vonzza a vonuló madarakat, gyakran távoli tájak eltévedt vándorait is. Nem véletlen, hogy a madarászok nagy számának és a jól szervezett megfigyelőhálózatnak köszönhetően olyan gyakori itt a ritka madarak megfigyelése. Az adatok naprakész, sőt órárakész nyilvántartására létrejött új vállalkozás a "Bird Line", amely drága telefonhívásra részletes információt közöl a ritka madarak után érdeklődő "Twitcher"-ek számára. A madarászokat a Madárvédők Királyi Társasága (Royal Society for Protection of Birds, RSPB) fogja össze. A folyamatosan gyarapodó társaság sorra létesíti a természetvédelmi területeket az ország változatos természeti tájain. Tagok számára a belépés ingyenes, számunkra bizony meglehetősen drága volt.

1993 szeptemberétől 1994 márciusáig Édesapám Londonban dolgozott a British Natural History Museum Trichoptera gyűjteményén, én pedig nyelvtanulás céljából elkísértem. A hétvégeket rendszerint madár-megfigyeléssel töltöttük. Sikerült a délkeleti országrész minden jelentősebb vízimadaras élőhelyét felkeresnünk, igaz gyakran több száz kilométert gépkocsiztunk egy-egy ritkaságnak számító énekesmadár után. Sikerült megfigyelnem kékfarkút *Tarsiger cyanurus* (Winspit, Dorset, 1993. október), a sivatagi hantmadarat *Oenanthe deserti* (Heacham, Norfolk, 1993. november), az erdei sármányt *Emberiza rustica* (Flowlmere, Cambridgeshire, 1994. február) és egy indiai erdei pityert *Anthus hodgsoni* (Pitsea, Essex, 1994. február).

A sziklás, kavicsos, iszapos, árapályos tengerpartok leginkább a vonuló partimadarak számára nyújtanak táplálkozó és tartózkodó élőhelyeket, így azután nem csoda, hogy időm nagy részét partimadár megfigyelésekkel töltöttem. Ott-tartózkodásunk fél évében, mint általában Angliában, igen gyakran esett az eső. A hőmérséklet viszont eléggé egyenletes volt, még a téli hónapokban is ritkán süllyedt 5 ^{o}C alá. A látási viszonyokat többször jellemezte köd, a tengerpartokon gyakran erős szél fújt. Ez, esővel társulva, nagyon kellemetlen hatással volt a megfigyelésekre. Ennek ellenére mégis mindig a viharos szeleket vártuk tengerparti madármegfigyeléseinkhez. A tenger felől fújó viharos szél nagyon sok tengeri madarat sodor partközelbe. A következőkben röviden leírom az általam meglátogatott fontosabb partimadár gyülekező- és táplálkozóhelyeket, majd ismertetem az Angliában eddig megfigyelt partimadarak listáját, kiemelve azokat a fajokat, amelyeket magam is megfigyeltem.

Partimadár élőhelyek

Norfolki tengerpartszakasz: A madarászok Mekkája. Ez a szakasz bonyolítja Anglia legnagyobb partimadár vonulását. A telelő madarak mennyisége is jelentős. A The Wash öböltől egészen Sheringhamig szinte az egész tengerpart, a parti mocsarakkal együtt, védett terület. Ezek közül is a Tichwell RSPB és a Holme-next-the Sea RSPB területek a legjelentősebbek. Persze Cley-next-the-Sea is előkelő helyen áll. A nagy, lapos, homokos tengerpartokon az árapály jelenség

akkora, hogy apálykor majdnem az egész Wash öböl szárazra kerül, átlagosan 1-2 km hosszan vonul vissza a tenger, kiterjedt iszapfelületeteket kínálva a táplálkozó partimadár csapatoknak.

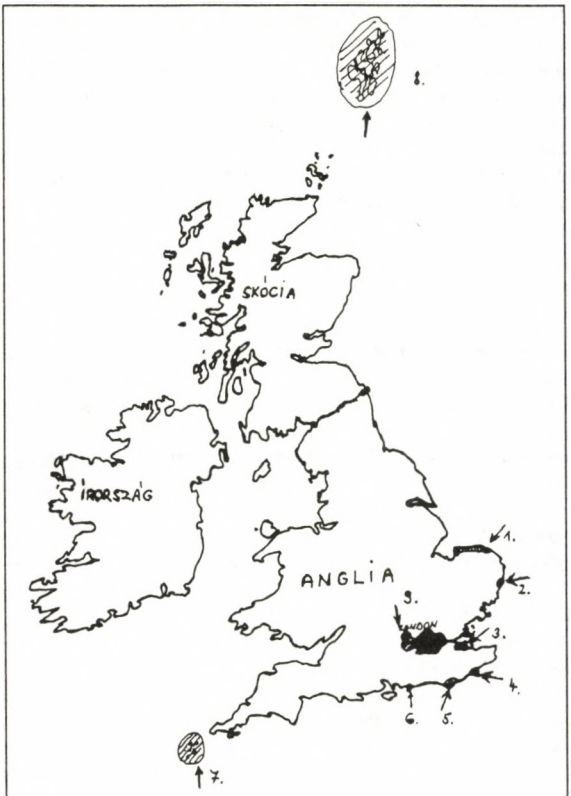

1. Norfolki tengerpartszakasz; 2. Minsmere-i RSPB; 3. Sheppey szigete; 4. Dungeness; 5. Pagham harbour; 6. Portland Bill; 7. Scilly szigetek; 8. Shetland szigetek; 9. Víztározók

Minsmere RSPB természetvédelmi terület: A partimadarak paradicsoma ez a Suffolk megyében lévő védett terület, ahol nem a nagy mennyiségek, hanem a sokféleség az ámulatba ejtő. Ez az élőhelyek változatosságával magyarázható: tengerparti lapos, árapályos, homokos és iszapos területek váltakoznak lefűződött és elzárt, vagy nyitott lagunákkal, öblökkel. Minden évben ritkaságok sokasága fordul itt elő. Partimadármozgalma miatt nagyon népszerű ez a természetvédelmi terület.

Sheppey szigete és az Észak-kenti mocsarak: A Temze tölcsértorkolatának déli részén fekszik a sziget, ahol nagyszámú partimadár telel, főleg kis goda és ezüstlile. Vonuláskor lenyűgöző az összesereglett partimadarak táplálkozó tömege. Az árapály itt még a norfolkinál is nagyobb, 4-5 km széles iszaptengereket kínál a madaraknak. Kent megye északi részének mocsárvilága még ma is jelentős, ahol a partimadarakon kívül nagy számú lúd is telel. Ezeket a mocsarakat leginkább a tengerpartokól távol vonuló fajok (pl. Temminck-partfutó) miatt keresik fel az angol madarászok.

Pagham Harbour: Talán ez az öblöcske jelentéktelenebb az eddig ismertetett nagyobb területekhez viszonyítva, mégis ezt az Anglia déli partjainál, Chichester városától nem messze fekvő limikolás élőhelyet is meg szeretném említeni, mert kőforgatóból és havasi partfutóból itt figyeltem meg a legtöbbet.

Víztározók: London körül, de majdnem minden nagyobb város térségében víztározókat építettek, a város vízellátása érdekében. Londoni tározók: Staines Wraysbury, Queen's Mary. Ezek a tározók feltöltött állapotban nem jelentősek, de ha leeresztik őket, akkor a mi halastavainkhoz hasonlóan vonzzák a limikolákat.

Portland Bill, Dungeness, Lowestoft: Ezek sziklás, vagy kavicsos tengerpartszakaszok, kavicsbányatavakkal. Nem különösebben jó partimadaras élőhelyek. Én víztaposókat láttam kavics-

bányatavakon, a tengeri partfutók pedig kifejezetten a moszatokkal teli sziklákat kedvelik, és szinte csak itt találhatók.

Az általam meglátogatott legjobb limikolás helyeket leírtam, a kisebb belföldi mocsarak és tavak kivételével. Nagyon sok jó élőhely létezik még Angliában, de ezek általában tengeri szigetek, amelyek a tengeri madarak számára jelentősek. A ritka madarak miatt meg kell említenem Scilly és a Shetland szigeteket, mivel ezekre a helyekre vetődik a legtöbb amerikai és szibériai ritkaság. A Scilly szigetek 5 szigetből áll, mely Anglia legdélnyugatibb részén található. Általában mindig, de leginkább októberben tömve van eltévedt, Észak-amerikai fajokat kereső madarászokkal. A Shetland szigetek Anglia legészakibb szigetei, melyek Londontól kb. 1000 km-re vannak, ezért látogatásuk többnyire repülővel zajlik és igen költséges. A rengeteg itt fészkelő tengeri madáron kívül a sok idetévedt ritkaság miatt híres ez a terület is.

Angol partimadár lista

1. Csigaforgató - *Haematopus ostralegus* - Oystercatcher: A tengerpartokon mindenütt jelen van kisebb számban, de igazán nagy csapatot sehol sem láttam. Holme-next-the-Sea apályos tengerpartján figyeltem meg 1200 példányt együtt. A homokos, iszapos tengerpartot részesíti előnyben, de kavicsos, sőt sziklás parton is megfigyeltem.

2. Gólyatöcs - *Himantopus himantopus* - Black-winged Stilt: 1993. szeptember 16-tól egy példány volt jelen egészen a kézirat megírásának időpontjáig, 1994. július 14-ig a Tichwell RSPB területén.

3. Gulipán - *Recurvirostra avosetta* - Avocet: Kisebb csapatait többször sikerült megfigyelnem a keleti partoknál, legnagyobb gyülekezését az Észak-kenti mocsaraknál láttam szeptember 18-án 23 példányt Cliffe falucska mellett.

4. Ugartyúk - *Burhinus oedicnemus* - Stone Curlew.

5. Futómadár - *Cursorius cursor* - Cream-coloured Cursor.

6. Székicsér - *Glareola pratincola* - Collared Pratincole.

7. Keleti székicsér - *Glareola maldivarum* - Oriental Pratincole.

8. Feketeszárnyú széklicsér - *Glareola nordmanni* - Black-winged Pratincole.

9. Kis lile - *Charadrius dubius* - Little ringed Plover: Sokkal kevesebbszer találkoztam vele, mint a parti lilével, a kavicsos tengerpartokon és a kavicsbányatavaknál láttam 1-2 példányt (Dungeness).

10. Parti lile - *Charadrius hiaticula* - Ringed Plover: Szinte minden alkalommal láttam 20-50-es csapatait, legnagyobb gyülekezését Cliffe-ben figyeltem meg, amikor 350 példány gyűlt össze a dagály miatt.

11. Amerikai parti lile - Charadrius semipalmatus - Semipalmated Plover.

12. Ékfarkú lile - *Charadrius vociferus* - Killdeer.

13. Széki lile - *Charadrius alexandrinus* - Kentish Plover.

14. Mongol lile - *Charadrius mongolus* - Lesser Sand Plover.

15. Sivatagi lile - *Charadrius leschenaultii* - Greater Sand Plover.

16. Ázsiai lile - *Charadrius asiaticus* - Caspian Plover.

17. Havasi lile - *Charadrius morinellus* - Dotterel.

18. Amerikai pettyes lile - *Pluvialis dominica* - American Golden Plover.

19. Ázsiai pettyes lile - *Pluvialis fulva* - Pacific Golden Plover.

20. Arany lile - *Pluvialis apricaria* - Golden Plover: Januárban 150-es csapatokat észleltem szántóföldeken, de a leeresztett víztározókon is voltak kisebb csapatokban. Legtöbbet Fen Draytonnál sikerült látnom január 15-én 800 példányt.

21. Ezüst lile - *Pluvialis squatarola* - Grey Plover: Gyakori volt az iszapos tengerparti öblökben és a homokos tengerpartokon egyaránt, maximum 2000 példány.

22. Lilebíbic - *Chettusia gregaria* - Sociable Plover.

23. Fehérfarkú lilebíbic - *Chettusia leucura* - White-tailed Plover.

24. Bíbic - *Vanellus vanellus* - Lapwing: Mindenütt nagyon gyakori, hatalmas csapatokban telel át.

25. Nagy partfutó - *Calidris tenuirostris* - Great Knot.

26. Sarki partfutó - *Calidris canutus* - Knot: Leginkább a norfolki részeken láttam nagy csapatait, 8-10.000 madarat együtt. Október 16-án szinkron nap volt a helyi madarászoknak és a norfolki teljes partszakaszon 80.000 sarki partfutót számoltak.

27. Fenyérfutó - *Calidris alba* - Sanderling: Kivétel nélkül csak a homokos fövenyeken láttam, általában kisebb csapatokat (6-30), 120 példányt együtt kivételesen Holme-next-the-Sea-nél láttam.

28. Amerikai apró partfutó - *Calidris pusilla* - Semipalmated Sandpiper.

29. Nyugati partfutó - *Calidris mauri* - Western Sandpiper.

30. Vörösnyakú partfutó - *Calidris ruficollis* - Red-necked Sandpiper.

31. Apró partfutó - *Calidris minuta* - Little Stint: 1-1 példányt lehetett csak látni, általában a mocsaraknál, vagy a leeresztett víztározókon (max. 20 példány).

32. Temminck-partfutó - *Calidris temminckii* - Temminck's Stint.

33. Hosszúujjú partfutó - *Calidris subminuta* - Long-toed Stint.

34. Törpe partfutó - *Calidris minutilla* - Least Sandpiper.

35. Bonaparte partfutó - *Calidris fuscicollis* - White-rumped Sandpiper.

36. Baird partfutó - *Calidris bairdii* - Baird's Sandpiper.

37. Vándor partfutó - *Calidris melanotos* - Pectoral Sandpiper.

38. Hegyesfarkú partfutó - *Calidris acuminuta* - Sharp-tailed Sandpiper.

39. Sarlós partfutó - *Calidris ferruginea* - Curlew Sandpiper: Egyetlen egyszer láttam 1 példányt a Temze torkolatában.

40. Tengeri partfutó - *Calidris maritima* - Purple Sandpiper: Több alkalommal sikerült megfigyelni. Ritkának nem mondható, de kevésszer találkozik vele az ember, tipikusan a moszatokkal teli sziklás partokat kedvelik. Legtöbbet együtt - 12 példányt - január 15-én Lowestoft-ban láttam.

41. Havasi partfutó - *Calidris alpina* - Dunlin: Mindenütt jelen van, de nem nagy példányszámban (max. 2.000).

42. Sárjáró - *Limicola falcinellus* - Broad-billed Sandpiper.

43. Töcs-partfutó - *Micropalama himantopus* - Stilt Sandpiper.

44. Cankó-partfutó - *Tryngites subruficollis* - Buff-breasted Sandpiper.

45. Pajzsoscankó - *Philomachus pugnax* - Ruff: Az ősz folyamán mindössze 2-3 alkalommal figyeltem meg 1-2 példányt.

46. Kis sárszalonka - *Lymnocryptes minimus* - Jack Snipe: Angliában nem számít olyan ritkának, mint hazánkban (max. 4 példány).

47. Sárszalonka - *Gallinago gallinago* - Common Snipe: A mocsarak jellegzetes madara volt, de nem nagy példányszámban.

48. Nagy sárszalonka - Gallinago media - Great Snipe.

49. Hegyesfarkú sárszalonka - Gallinago stenura - Pintail Snipe.

50. Rövidcsőrű cankógoda - Limnodromus griseus - Short-billed Dowitcher.

51. Hosszúcsőrű cankógoda - Limnodromus scolopaceus - Long-billed Dowitcher.

52. Erdei szalonka - Scolopax rusticola - Woodcock.

53. Goda - Limosa limosa - Black-tailed Godwit: Nagy gyülekezéseit nem sikerült megfigyelni (max. 100 példány).

54. Amerikai goda - *Limosa haemastica* - Hudsonian Godwit.

55. Kis goda - *Limosa lapponica* - Bar-tailed Godwit: Sokkal többször és nagyobb csapatokat láttam, mint a godából. Számuk átlagosan 50-100 egyed között mozgott. Október közepén

Holme-next-the-Sea-nél 3000 példányt figyeltem meg. Február végén már teljesen nászruhás madarat is láttam.

56. Törpe póling - *Numenius minutus* - Lttle Whimbrel.

57. Északi póling - *Numenius borealis* - Eskimo Curlew.

58. Kis póling - *Numenius phaeopus* - Whimbrel: Mindössze két alkalommal figyeltem meg 1-1 példányt a tengerparton.

59. Nagy póling - *Numenius arquata* - Curlew: Számomra egy ismeretlen élőhelyen, kavicsos tengerpartokon láttam (50-100), de azért néhány alkalommal iszapon is.

60. Hosszúfarkú cankó - Bartamia longicauda - Upland Sandpiper.

61. Füstös cankó - *Tringa erythropus* - Spotted Sandpiper.

62. Piroslábú cankó - *Tringa totanus* - Common Redshank: Jellegzetes és nagyon gyakori minden területen.

63. Tavi cankó - *Tringa stagnatilis* - Marsh Sandpiper.

64. Szürke cankó - *Tringa nebularia* - Greenshank: Szeptemberben többször sikerült megfigyelni csapatait (max. 8).

65. Nagy sárgalábú cankó - *Tringa melanoleuca* - Greater Yelowlegs.

66. Sárgalábú cankó - *Tringa flavipes* - Lesser Yellowlegs.

67. Remetecankó - *Tringa solitaria* - Solitary Sandpiper.

68. Erdei cankó - *Tringa ochropus* - Green Sandpiper: Élőhelyigénye megegyezik a hazaival, azaz csatornapartokon, leeresztett víztározók műtárgyainál láttam 1-2 példányt.

69. Réti cankó - *Tringa glarelola* - Wood Sandpiper: Sokkal kevesebb vonul át Anglián, mint Magyarországon és mindig 10-20 példányt lehetett látni; ennél több már igazán ritkának számított.

70. Terekcankó - *Xenus cinereus* - Terek Sandpiper.

71. Billegető cankó - *Actitis hypoleucos* - Common Sandpiper: Víztározók mentén a partszegélyeken gyakori; 8-9 példányt is láttam egyszerre.

72. Pettyes billegető cankó - *Actitis macularia* - Spotted Sandpiper: 1994. február 15-én láttam először a Fen Draytonban lévő példányt, ami októbertől ott volt és legutóbbi értesüléseim szerint is még ott tartózkodik (június).

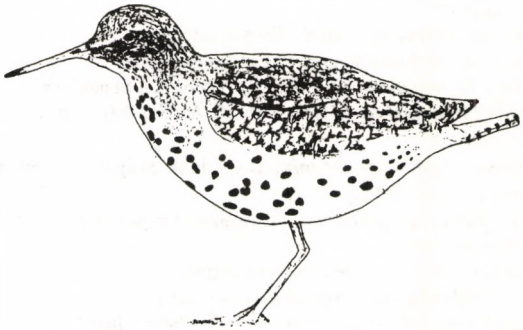

73. Szürkefarkú cankó - *Heteroscelus brevipes* - Grey-tailed Tattler.

74. Kőforgató - *Arenaria interpres* - Turnstone: Jellegzetes madara a tengerpartnak leginkább a kavicsos részeken, de a homokos fövenyeken is nagy számban jelen van, még a kikötőben a cölöpökön is ott ülnek (max. 300 pld.).

75. Wilson víztaposó - *Phalaropus tricolor* - Wilson's Phalarope.

76. Vékonycsőrű víztaposó - *Phalaropus lobatus* - Red-necked Phalarope: 1993. október 9-én a Dungedess-i kavicsbányatavakon láttam 1 fiatal példányt. Elég ritkának nevezhető, évi 15 megfigyelése van csak átlagosan.

77. Laposcsőrű víztaposó - *Phalaropus fulicarius* - Grey Phalarope: 1994. január 15-én láttam 1 téli ruhás példányt a Lowestoft-i kikötőben.

ifj. Oláh János - 5541 Szarvas, HAKI, Pf. 47.

VONULÁSKUTATÁS

A magyarországi piroslábú cankók *Tringa totanus* vonulása a gyűrűzési megkerülések alapján

Varga Lajos

Bevezetés

A piroslábú cankó nagy elterjedési területű faj. Főleg Eurázsia mérsékelt éghajlatú részeire jellemző, de az óceáni térségben a sarkkörön túl (Skandinávia, Izland), helyenként pedig a Mediterráneumban is fészkel (Cramp & Simmons 1983). Általában vonuló, de az Atlanti-partvidék országaiban fészkelők kisebb-nagyobb hányada rezidens. Az észak- és nyugat-európai populációk vonulása ismert a legjobban; ezek jellemző telelőterületei Európa óceáni partvidéke, a Nyugat-Mediterráneum és Nyugat-Afrika (Hale 1973, Cramp & Simmons 1983). A közép-európai madarak, így a hazaiak is, a megkerülések szerint a Mediterráneum középső területein telelnek (pl. Schenk 1915, Hale 1973, Bankovics 1984). A kelet-európai és ázsiai populációk vonulása megkerülési adatok híján kevéssé ismert. Feltételezik, hogy innen származnak a Kelet-Mediterráneum, Vörös-tenger, Perzsa-öböl, Nyugat-India és keletre a Fülöp-szigetek térségében telelő piroslábú cankók.

Magyarországon a bíbic *Vanellus vanellus* és a nagy goda *Limosa limosa* mellett a piroslábú cankó volt az első partimadár, amely gyűrűzése 1912-ben megindult (Schenk 1924). A limikolák gyűrűzése a harmincas évek közepétől a hetvenes évekig lényegében szünetelt, azóta több megkerülés is van, amelyekkel érdemes kiegészíteni a régebben vázolt képet.

Vizsgálati anyag

Az MME Madárgyűrűzési Adatbank 25 magyar vonatkozású piroslábú cankó megkerüléssel rendelkezik. Ezek három csoportba oszthatók:

1. Schenk Jakab és munkatársai 1912 és 1932 között 553 piroslábú cankót gyűrűztek Magyarországon, Ürbő pusztán (Apaj, Pest megye), kizárólag fészekről lefogott öregeket és fiókáikat (Schenk 1934). Összesen 14 gyűrűs példány (2,5%) került meg: belföldön, fészkelési és kóborlási időszakban 5 példány, külföldön 9 példány.

2. 1974-től, az MME-gyűrűzések kezdete óta 1993-ig 552 példányt gyűrűztek hazánkban, amelyek közül 2 helyi visszafogás mellett eddig 4 került meg külföldön (összesen 1,1 %).

3. Az utóbbi két évtizedben 5, Tunéziában gyűrűzött piroslábú cankó került meg Magyarországon. Ezek közül 3 egyed fészkelési időszakban (április 20., május 5. és 10.), míg 1-1 egyed március 18-án és augusztus 27-én került meg. Bár a két utolsó könnyen lehet átvonuló is, ezt a csoportot érdemes összevonni a magyar gyűrűs csoportokkal, mivel a mai hazai gyűrűzések többsége is vonulási időszakban történt.

A megkerülési (külföldi gyűrűs esetén a gyűrűzési) helyek az 1. ábrán láthatók, havonkénti eloszlásukat az 1. táblázat tartalmazza.

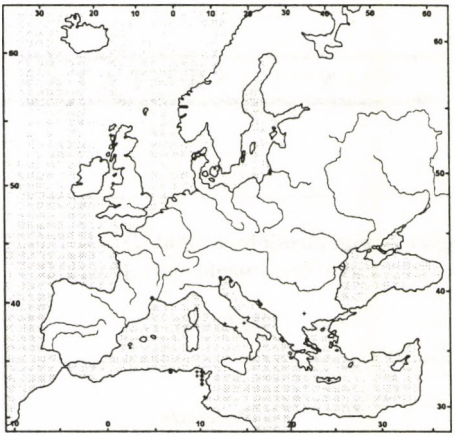

1. ábra. Magyar vonatkozású piroslábú cankó megkerülések. "o", öregek; "x", fiatalok. ***Figure 1.*** *Redshanks ringed or recovered in Hungary. "o" = adults, "+" = juveniles.*

Terület	**07**	**08**	**09**	**10**	**11**	**12**	**01**	**02**	**03**	**Össz.**
Franciaország		1								**1**
Jugoszlávia				1				1		**2**
Bulgária					1					**1**
É-Olaszország			1						1	**2**
D-Olaszország		1			2					**3**
Kréta					1					**1**
Afrika	2	1				1	2	1		**8**
Összesen	**2**	**3**	**2**	**1**	**4**	**1**	**2**	**2**	**1**	**18**

1. táblázat. Magyar vonatkozású piroslábú cankó megkerülések. ***Table 1.*** *Redshanks ringed or recovered in Hungary.*

Értékelés

A délnyugat felé vonulók. A fészken történő gyűrűzések eredményeképpen már a század első harmadában kirajzolódott a magyarországi állomány délnyugati irányú vonulási útvonala, az Appennini-félszigeten keresztül. Schenk (1934) a hazaiak fő telelőterületének Észak-Afrikát és Dél-Európát tartja, de a december-február havi megkerüléseket tekintve valószínűnek látszik, hogy a hideg téli hónapokra az állomány túlnyomó többsége áthúzódik a Földközi-tenger tunéziai partvidékére. Az afrikai megkerülések fele azonban nem a téli, hanem a nyári-kora őszi időszakból származik, ami nagyon korai érkezésnek számít, legalábbis az észak- és nyugat-európai madarakkal összehasonlítva, amelyek között ritka a december előtti megkerülés (Hale 1973): a legkorábban szeptemberben (Finnországból) és októberben (Norvégiából) érkeznek. A két igen korai, júliusi (1. és 7.) egyedet adultként gyűrűzték Tunéziában (Rades, 1968 és 1977), később mindkettő fészkelési időszakban került meg itthon. Értelmezésükre két lehetőség kínálkozik:

(1) Nem fészkelt, vagy közvetlenül a költés után elvonult egyedek. Lehetséges, hogy a hazai állomány egy része ezt a taktikát követi, és már a nyár közepén megkezdi vonulását. (2) Telelőhelyen átnyaralt egyedekről van szó. Az irodalomban mindkét esetre találni példát (pl. Evans & Davidson 1990).

A délkelet felé vonulók. A bulgáriai és a krétai megkerülés egy délkeleti irányú vonulási útvonalat is sejtetni enged. Ezt általában nem nevesítik, a krétai megkerülést is a mediterráneumi telelőhelyekhez veszik (pl. Cramp & Simmons 1983). A megkérdőjelezés szándéka nélkül egy dologra szeretnék kitérni. Hale (1973) a piroslábú cankó fészkelő és telelő állományainak kölcsönösen egyértelmű megfeleltetésére alkalmazott egy módszert, amelyet "computer megkerülés"-nek nevezett. Ennek lényege az, hogy az egyes populációk azonosítására morfológiai adatokat használt (szárnyhossz, farokhossz, csüdhossz, csüdszélesség és csőrhossz a tollasodásig az egyes kor- és ivarkategóriákban, múzeumi bőrökön). A magyar populációra jellemző értékeket kapott Romániában és Szomáliában gyűjtött madarakon, minek alapján nem kizárt egy másodlagos, délkeleti irányú, Kelet-Afrikába tartó vonulási útvonal sem.

A Magyarországon átvonulók. Az utóbbi évtizedekben a hazai gyűrűzések súlypontja a fészkelési időszakról áthelyeződött a vonulási időszakra és ez több limikolafaj esetén is az észak-európai visszafogások megjelenéséhez vezetett (pl. réti cankó, partfutók). A piroslábú cankó esetében ez elmaradt, noha viszonylag nagy mennyiségben befogott faj. Ez alighanem azzal magyarázható, hogy a Kárpát-medencén nem, vagy csak kis számban vonulnak át a skandináviai- és balti madarak. Az ősszel és tél elején megfigyelhető piroslábú cankók, a késlekedő helyiek mellett minden bizonnyal Kelet-Európából (Ukrajna, Oroszország) származnak, ahol befogásuk és jelölésük a régió nagyságához képest jelenleg is elenyésző mértékű. Hale (1973) Jugoszláviában és Olaszországban gyűjtött madarakat méreteik (lásd feljebb) alapján Oroszország nyugati részéből származónak tekint, ami közvetett módon szintén azt igazolja, hogy Magyarországon kelet-európai piroslábú cankók vonulnak át.

Konklúzió

A limikolák között hazai vonatkozásban viszonylag soknak számító megkerülési adat ellenére is inkább csak kérdőjelek vethetők fel. Ennek egyik oka a faj populációnként, de egy populáción belül is eltérő, összetett vonulása, másik oka a jelölés kis száma Kelet-Európában. Az utóbbin változtatni nem tudunk, de van lehetőségünk a továbblépéshez. A fiókák és vonulók jelölésének folytatásán kívül fontos lenne a fészkelőket is jelölni, amire a másutt már régóta alkalmazott fészekvarsa használata egyszerű és kíméletes lehetőséget nyújt. Ennél is fontosabb azonban a befogott madarak mérése, mivel egyes méreteikben meglehetősen erős, populációfüggő eltérések

vannak, így a befogott madarak származási helye, a vonulás lefolyása akár tényleges megkerülések nélkül is vizsgálható.

Summary

Migration of Redshanks *Tringa totanus* in Hungary: a ringing-recovery survey

This paper summarizes all recoveries of Redshanks recorded by the Hungarian Bird Ringing Databank. Just a small number, a total of 18 recoveries have been reported so far. A part of the local population leaves Hungary immediately after the breeding season, and arrives in their wintering quarters in the Central Mediterraean before end of Summer. It is not known yet where is the origin of a great part of autumn migrants but they appear to come from Eastern Europe (Russia and Ukraine). Some recoveries from the Balkan may refer to a secondary migration route towards the Eastern Mediterranean and perhaps East Africa.

Irodalom

Bankovics A. (1984): Piroslábú cankó. in: Haraszthy L. (Ed.) Magyarország fészkelő madarai. p. 85-86.

Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (Eds.) (1983): The birds of the Western Palearctic. Vol.III. p. 525-540.

Evans, P.R. & Davidson, N.C. (1990): Migration Strategies and Tactics of Waders Breeding in Arctic and North Temperate Latitudes. in: Gwinner, E. (Ed.) Bird Migration. p. 387-398.

Hale, W.G. (1973): The distribution of the Redshank *Tringa totanus* in the winter range. Zool. J. Linn. Soc., 53:177-236.

Schenk J. (1915): A Magyar Királyi Ornithologiai Központ 1914. és 1915. évi madárjelölései. Aquila, 22:219-270.

Schenk J. (1924): Az 1923. évi madárjelölések. Aquila, 30:145-167.

Schenk J. (1934): A M. Kir. Madártani Intézet 1931-32 évi madárjelölései. Aquila, 28:32-90.

***Varga Lajos**, 1121 Budapest, Költő u. 21.*

Tapasztalataink a limikola-fajok varsával történő befogásáról

Mogyorósi Sándor

A partimadarak befogását 1992 tavaszán kezdtük el, négy darab Bub (1978) könyve alapján elkészített varsával (1. ábra), a Fertő-tó DK-i partján létrehozott sziki-élőhelyrekonstrukciós területen. 1993-ban a Hanság-főcsatorna leeresztett iszapos medrében, majd újra a leeresztés alatt álló szikes rekonstrukciós tavakon, a szikes-tó kiszáradását, illetve a vízvonalat folyamatosan követve (2. ábra) folytattuk a befogásokat immár kilenc varsával.

A varsa váza 5 mm vastag acélhuzalból hegesztéssel készült, amit 15 mm lyukbőségű ún. csibedróttal vontunk be, és nyitható tetővel láttuk el. A terelők 10 x 10 mm lyukbőségű NETLON hálóból készültek, 30 cm magasak és 1-6 m hosszúak voltak. A terelőket a varsakészítéshez használt acélhuzal-darabokkal rögzítettük az iszapos aljzathoz.

A varsák ellenőrzése óránként történt. Az ellenőrzésekhez többször használtunk 60-szoros nagyítású spektívet és ha nem volt a varsákban madár, akkor nem mentünk be a területre, ezzel is kímélve azt. Idővel bebizonyosodott, hogy ekkor is ki kell menni, mert előfordulhat, hogy egyes fajok (apró partfutó, barázdabillegető) besározódnak és így messziről észrevehetetlenek.

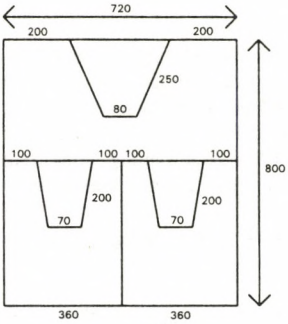

FELÜLNÉZET
(MAGASSÁGA 400)

1. ábra

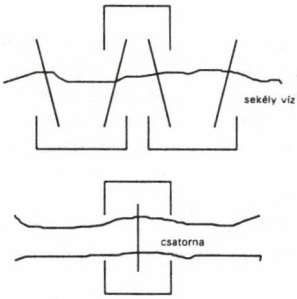

2. ábra

Táboraink során az alábbi fajokat jelöltük (mennyiségi sorrendben)

1992		**1993**	
Gallinago gallinago	95	Charadrius dubius	89
Charadrius dubius	36	Calidris minuta	81
Tringa glareola	35	Tringa glareola	64
Actitis hypoleuca	34	Calidris alpina	61
Calidris minuta	14	Actitis hypoleuca	51
Calidris alpina	9	Gallinago gallinago	47
Tringa totanus	6	Calidris ferruginea	35
Philomachus pugnax	2	Calidris temminckii	11
Charadrius hiaticula	2	Philomachus pugnax	8
Calidris temminckii	1	Tringa totanus	6
Összesen:	**234**	Charadrius hiaticula	4
		Phalaropus lobatus	3
Külföldi gyűrűs visszafogások		Tringa erythropus	2
német gyűrűs Ch. dubius	1	Calidris canutus	2
		Limicola falcinellus	1
		Arenaria interpres	1
		Tringa nebularia	1
		Tringa ochropus	1
		Összesen:	**468**
		Külföldi gyűrűs visszafogások	
		német gyűrűs Ch. dubius	1
		német gyűrűs C. alpina	1
		lengyel gyűrűs C. alpina	2

Tapasztalataink:

1. Ez a varsatípus apró partfutótól - kormos cankó méretű madarakig használható.
2. A varsákat a 2-5 cm mélységű vízbe kell állítani, így nem sározódnak össze a madarak, míg a híg iszapban álló varsákban szinte kivétel nélkül le kellett tisztogatni őket.
3. Leeresztett csatornamederben főleg réti- és billegető cankókat sikerült fogni.
4. Hálóval szembeni fontos, illetve nagy előnye, hogy gyakorlatilag nincs fizikai sérülés a madarak között. Ritkán kivétel lehet a sárszalonka. Egy esetben átdugta fejét a varsa drótházóján, lenyúzta a fejbőrét és elpusztult.
5. A limikola-fajok mellett jelentős számban fogtunk barázdabillegetőket, sárga billegetőt, néhány seregélyt és havasi pityert, ezenkívül egy citrombillegetőt is.

A fent leírtakat az egyéni gyűrűzések, valamint az MME Soproni HCS-ja által szervezett táborokban gyűjtött információk alapján tartottuk fontosnak megfogalmazni. A munkában részt vevő sok táborlakón kívül külön köszönet Dr. Hadarics Tibor, Molnár Balázs, Pellinger Attila, Soproni János, Neuwirth Norbert és Marton István gyűrűző Uraknak.

Summary

Experiences of capturing wader species by walk-in traps

Trapping and marking of wader species started in the spring 1992 at the southern part of Neusiedler See on a wetland habitat reconstruction area near Mekszikópuszta. In 1993 the formerly flooded salt lake was drained in August ensuring good feeding conditions for migrating waders on the mudflats. Walk-in traps were located on the mudflats following the edge of fluctuating water level. Walk-in traps were controlled in every hour using telescopes. When traps seemed to be empty disturbance was bypassed. Birds, however, may get dirty by mud and they get overlooked then by telescope. Thus, traps should be situated in a 20-50 mm high water level so it can be prevented that birds become dirty by mud.
This paper also summarizes the results of the numbers of bird trapped by walk-in trap in both year.

Irodalom - References

Bub (1978): Vogelfang und Vogelberingung I. 1978. Neue Brehm Bücherei 359. Wittenberg. Lutherst. Ziemsen-Verlag.

***Mogyorósi Sándor**, 9400 Sopron, Hátulsó u. 7.*

TARTALOMJEGYZÉK

PARTIMADÁR

4. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
VOLUME 4 NUMBER 2
1994

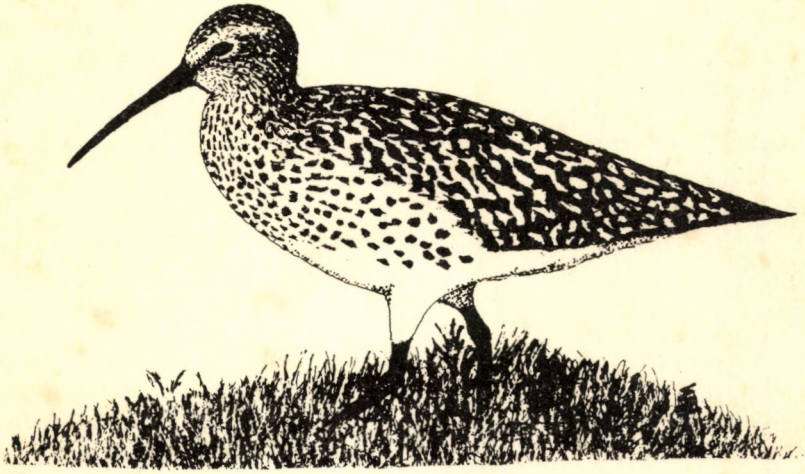

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT LAPJA

PARTIMADÁR

Az MME Vízimadárvédelmi Szakosztály
Partimadár Munkacsoportjának lapja

●

KIADJA

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)
1121 Budapest, Költő u. 21.
Tel. & Fax: (1)175–8327, Tel.: (1)156–2133

●

SZERKESZTETTE

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7

●

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Boros Emil, Ecsedi Zoltán, Musicz László,
Nagy Tamás, Pellinger Attila, Szimuly György

●

ANGOL NYELVI LEKTOR

Dr. Magyar Gábor

●

NYOMDA

Kanalasgém Kft.

●

Kizárólag belső terjesztésre!

Megalakult a PKMK

Horváth Gábor - Selmeczi Kovács Ádám

1994. októberében Pest Környéki Madarász Kör néven életre hívtunk egy független csoportot, amely a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület és a váci székhelyű Göncöl Alapítvány támogatásával működik.

Működési területünk - nevünkben foglaltak értelmében - a főváros és környéke, valamint tágabb értelemben Pest megye.

Fő célunk, hogy az egyes országos méretű madártani programokban (pl.: RTM, énekesmadár pontszámlálás, Vizi és Pusztai élőhelyek felmérése, stb.) szervezetten és más csoportokkal összehangoltan vegyünk részt.

Tagjaink által gyűjtött adatainkat önállóan kezeljük, feldolgozzuk és összegzett formában FÜZIKE című - aktuális információkkal feltöltött, havonta megjelenő - lapunkban közzétesszük.

Szeretnénk a felméréses madarászat két formáját - a gyűrűző és a megfigyelő munkát - egymáshoz közelebb hozni, és ezek segítségével reális képet alkotni egyes területek madárvilágáról.

Feladtunknak tekintjük a működési területünkön belül található értékes élőhelyek felkutatását, azok madártani szempontból való vizsgálatát; ezekkel együtt adataink nyilvánosságra hozatalával hozzájárulásunkat biztosítjuk az adott terület esetleges védetté nyilvánításához.

Szervezetünk "lelke" az állandó kapcsolattartás és informóciócsere, ezért hetenként tartjuk összejöveteleinket. Emellett nagyobb találkozókat is szervezünk, ilyen volt a november végén megtartott királyréti első-, és a márciusi - Vácon lezajlott - második gyűlés is.

Az 1995-ös év során - a Göncöl Alapítvány megbízásából - elvégezzük a Szentendreisziget madárvilágának feltérképezését, illetve a fajok állományának lehetőség szerinti felvételezését.

A PKMK által rendszeresen vizsgált területekről származó limicola adatokat - közös megegyezés szerint - a Partimadár Munkacsoport adatbankjának átadjuk, bár megjegyzendő, hogy a működési területünk nem bővelkedik partimadár élőhelyekben.

Továbbra is szívesen várjuk mindazon madarászok jelentkezését, akik tevőlegesen is hozzájárulnának a főváros környékén található helyek felmérésében és védelmében!

Amennyiben szívesen részt vállalnál adott programjainkban, illetve szeretnél a PKMK tagja lenni, az ilyen irányú szándékodat jelezd a budapesti vagy a váci központban!

Horváth Gábor
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
1121 Budapest, Költő u. 21.
Tel: 156-2133, és fax: 175-8327
E-m.: gabor@mme.zpok.hu

Selmeczi Kovács Ádám
Göncöl Alapítvány
2600 Vác, Ilona u. 3.
Tel: 27/314-983 Tel és fax: 27/311-179
E-m.:adam@goncol.zpok.hu

Vonuló és fészkelő partimadár populációk ökológiai értékelése a kiskunsági szikes tavakon 1994-ben

Boros Emil

1. A terület általános bemutatása

A kiskunsági szikes tavak közismerten tradícionális élőhelyei a hazai vonuló és fészkelő partimadaraknak. A terület a Dunavölgyi-síkság középső részén, a Solti-síkságon helyezkedik el. A térségre általánosan jellemzőek a szoloncsák-szolonyec szikes pusztai gyepterületek. A Kiskunsági Nemzeti Park (KNP) II. sz. területén találhatók az ún. fehér típusú nátrontavak, melyek a Duna hajdani folyóágainak medréből fűződtek le. A Duna szabályozása előtti időszakban a megáradó folyó felszínalakító munkája, valamint a talajvíz magas sótartalamának együttes hatása eredményezte ezen speciális élőhelyek kialakulását. A szoloncsák szikes élőhelyek és a nátrontavak létrejöttének és fennmaradásának két fő klimatikus tényezője a kontinentális éghajlatra jellemző téli csapadékbőség és a nyári szárazság. Ha ez a két tényező megfelelő egyensúlyban van, akkor a magas sótartalmú talajvíz szezonális mozgása következtében jönnek létre azok a kopár felszínű, tavasszal nagy vízfelületű szikes tavak és elöntések, melyek kiváló költő és vonulóhelyei számos partimadár fajnak. Sajnos az elmúlt rendkívül aszályos évtized hatására jelentősen csökkent a talajvízszint, valamint a korábbi jelentős vízmozgások csökkenése miatt a vegetációk szukcessziós átalakulása fokozottan veszélyezteti ezeket a partimadár élőhelyeket. Az 1994-es évben a terület vízborítottsága jelentősen meghaladta a korábbi évtizedben jellemző vízszintet, mely kedvezően hatott a terület ökológiai állapotára és a partimadár-populációk jelenlétére.

A KNP II. számú fokozottan védett nemzeti park terület és Bioszféra Rezervátum magterület része, valamint Ramsari védettségű terület. A terület csak a KNP Igazgatósága által kiadott engedéllyel látogatható! A védett terület 3903 ha, mely szikes tavakat, mocsarakat, szikes gyepeket, szántóföldeket foglal magába. A terület bővítése folyamatban van a Kelemen-széktől délre eső gyepterületek hozzácsatolásával. Ezeken a szikes területeken keresztül a tavak szerves kapcsolatban vannak a Harta-Akasztói Tájvédelmi Körzet szikes pusztáival. A területen található öt elkülönülő szikes és mocsaras tó egy É-D irányú láncolatot alkot. Az egyes tavak ökológiai állapota a szukcessziós stádiumtól függően jelentősen eltér egymástól. A szukcesszió szempontjából kritikus növények a zsióka *Bolboscoenus maritimus* és a nád *Phragmites communis*. A partimadarak egyes fajai mind az öt tó környezetében fészkelnek és vonulnak, azonban a tavak feltöltődöttségi állapotából (szukcessziós stádium) adódóan a Zab-szék és a Kelemen-szék jelentik a jelentősebb élőhelyeket. A terület elhelyezkedését és vázlatos rajzát az 1. ábra mutatja be.

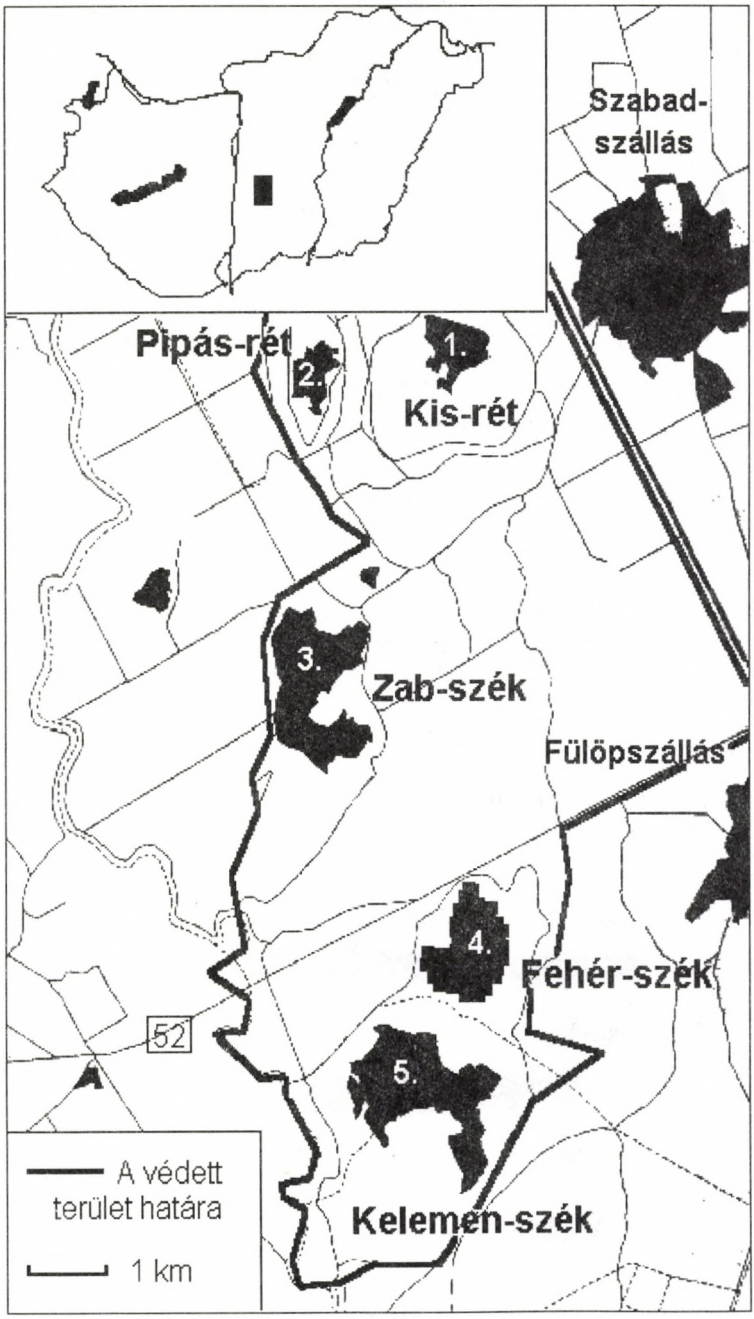

1. ábra. A terület elhelyezkedése és vázlatos rajza. ***Figure 1.*** *Situation of the study area in Hungary.*

A tavak neve - *Name of lakes*	A meder összterülete - *Total surface of bed*	Ökológiai állapota - *Ecological status of lakes*
1. Kis-rét	kb. 220 ha	nádassal és zsiókával feltöltődött, kevés nyílt víz
2. Pipás-rét (vagy Büdös-szék)	~ 80 ha	kissé feltöltődött szikes jellegű sok zsiókával kevés nyílt vízzel
3. Zab-szék	249 ha	erősen szikes, 21 ha nád, 72 ha zsióka
4. Fehér-szék	151 ha	nádassal és zsiókával feltöltődött, kevés nyílt víz
5. Kelemen-szék	407 ha	erősen szikes, 6 ha nád, 116 ha zsióka

1. táblázat. A szikes tavak legfontosabb jellemzői. ***Table 1.*** *Main characters of natron lakes.*

Jelenleg az öt tó közül csak a Fehér-szék vize állandó, mert a vízszintet a Kiskunsági-főcsatornából származó pótlólagos vízmennyiségekkel közel azonos szinten tartják. Ebből következően a tónak megszűnt a szikes jellege, erőteljesek a feltöltődési folyamatok (nád és zsióka rohamos térhódítása), jellegénél fogva elsősorban a vadludak és vadrécék számára megfelelő élőhely. Hasonló élőhely a Kis-rét renkívül kiterjedt nádassal ami természetes feltőltődés eredménye (mesterséges vízpótlás nem volt.). A Pipás-rét kis területű, a meder nagyrészét benőtte a zsióka tehát a feltőtődés miatt ez sem jelentős a partimadarak szempontjából. A két legjelentősebb partimadár élőhely a területen a Kelemen-szék és a Zab-szék, ezért a továbbiakban ezeket taglalom részletesebben.

2. A Kelemen-szék és a Zab-szék ökológiai bemutatása

Ez a két legnagyobb tó időszakos belvíztavaknak tekinthető, vízkészletük kizárólag a csapadéktól függ. A tavak egyrészt kiterjedésüknél fogva, másrészt a nagy felületű sekély vízborítás, valamint viszonylag gyér és alacsony vegetációborítottság következtében jelentős

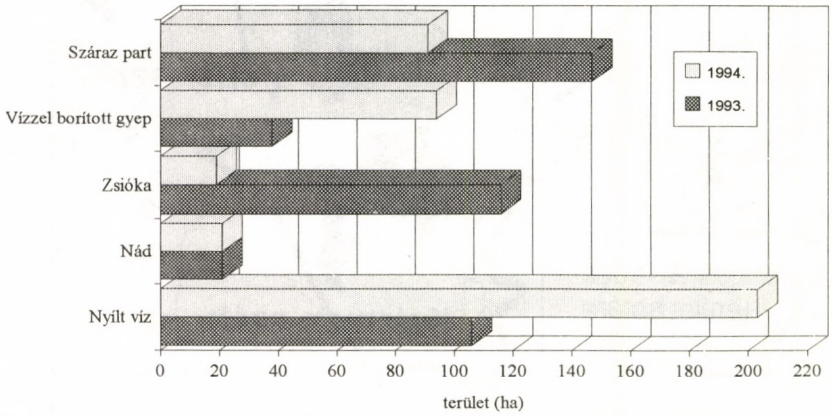

2. ábra. A Kelemen-szék főbb élőhelytípusai 1993-94-ben. ***Figure 2.*** *Main habitat types of Kelemen-szék in 1993 and 1994.*

partimadár fészkelő és vonulóhelyek a régióban. A Kelemen-szék mesterséges vízpótlása megoldható lenne a Fehér-székhez hasonlóan, azonban ez a sókoncentráció csökkenését és a tó feltöltődésének felgyorsulását eredményezné, ami hosszútávon a partimadarak szempontjából is kedvezőtlen. A két tó medrében és partizónájában a természetes vízborítottság mélysége és a főbb vegetációborítás magassága alapján öt fő élőhelytípus található, melyek alapvetően befolyásolják a partimadarak jelenlétét. Negatív tényező a nád és a zsióka túlzott jelenléte. Pozitív tényező a száraz part, a nyílt víz és a vízzel borított gyep megfelelő aránya. Tavasszal a téli csapadékból származó vízkészlet mennyiségétől függően

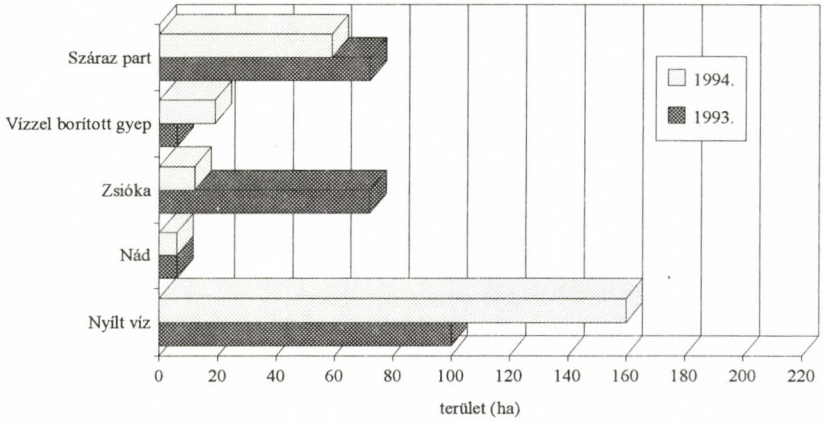

3. ábra. A Zab-szék főbb élőhelytípusai 1993-94-ben. ***Figure 3.*** *Main habitat types of Zab-szék in 1993 and 1994.*

jelentős különbségek lehetnek a tavakon található főbb élőhelytípusok állapotában és kiterjedésében, mely alapvetően meghatározza a partimadarak költési és vonulási lehetőségeit. Ezt szemlélteti a 2. és a 3. ábra, melyeken egy aszályos év (1993) és egy nedves év (1994) közötti különbségek láthatók a főbb élőhelytípusok kiterjedésében. Az ábrákon látható, hogy a nád kiterjedése állandó mivel magassága miatt sosem önti el teljesen a víz. A lényegesen zsiókát viszont már nagy felületen képes elönteni a víz (lásd '94-ben kisebb a területe) ami rendkívül kedvező, mivel a vízmozgás ritkítja az állományt, kimossa a tarackokat a mederből. Így növekszik a kopár iszapfelületek aránya a vízszint csökkenése során, ami elsősorban a vonulásra van pozitív hatással. Emellett a zsiókával egyébként körülvett kisebb szigetek, padkák partvonalában a víz elborítva a zsiókát, számos fajnak teremt jó költési lehetőséget a nyílt vízzel körülvett szigeteken. A vízborítás növekedésével a nyílt víz mellett jelentősen megnőtt a tavak környezetében található sekély vízzel borított gyeprészletek területi aránya, ami kiváló táplálkozási lehetőséget nyújtott a partimadaraknak. A száraz parti zóna aránya a vízborítással csökkent, és a mélyebb partrészekre benyomuló víz számos szigetet, félszigetet és zátonyt alakított ki, ami kedvezően befolyásolta a parti zóna tagoltságát, összetettségét. (különböző vízmélységű zónák) A költéshez legkedvezőbbnek a vízzel borított gyeppel körülvett szigetek bizonyultak a legtöbb faj számára. A vízszinttől függő tagozódást a 4. ábra szemlélteti.

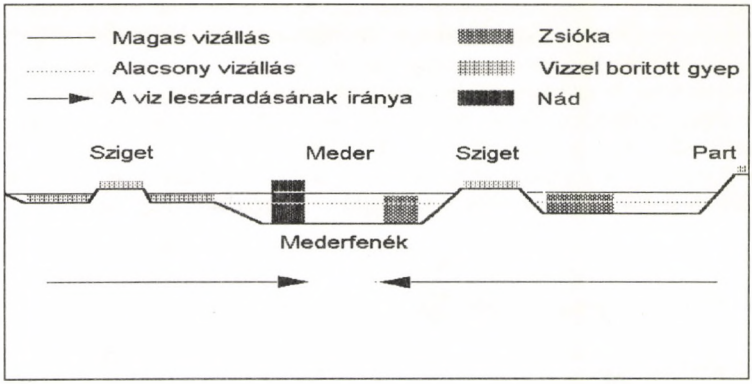

4. ábra. A tavak medrének sematikus keresztmetszete a főbb élőhelytípusok és a vízviszonyok ábrázolásával. ***Figure 4.*** *Schematic cross-section of the lakes with main habitat types and water levels.*

A két tó partvonalának alakulása némileg különbözik egymástól, ami az élőhelytípusok megoszlásában is tükröződik. A 2. és a 3. ábrán látható, hogy Kelemen-széken lényegesen nagyobb a partimadarak számára kedvező vízzel borított gyep aránya, mint Zab-széken. Ez a tény nagymértékben befolyásolja a két tó költő és vonulóállományait, természetesen a Kelemen-szék javára. A tavak mederalakulását összehasonlítva, a Kelemen-széken a mederfenék nagy kiterjedésű és szinte "asztal simaságú", valamint a partok és a mederfenékhez kapcsolódó gyepek és laposok szintmagasságban nem különülnek el élesen. Ez elsősorban a tómeder déli részén (Kelemen-sziget) jellemző, így itt a kiáradó víz egy tocsogós szigetekkel tarkított, delta-szerű részt alkot. Ezzel szemben a Zab-széken a mederfenék kisebb kiterjedésű inkább "teknő alakú". A partvonal nagyobb szintkülönbséggel válik el a mederfenéktől, mert a tó közvetlen környezete lényegesen magasabban van. Így a tó nyílt vize ugyan mélyebb, de a medret övező gyepekre, laposokra kevesebb víz jut. Ez egyben befolyásolja a tavak felszínéről elpárolgó vízmennyiség dinamikáját is. Mivel a Zab-szék felülete kisebb, a vízmélység viszont nagyobb, ezért a párolgás intenzitása kisebb mint a nagyobb felületű, sekélyebb vizű Kelemen-széken. Ez azt eredményezi, hogy a partimadarak számára a tavaszi relatív vízbőség idején a vonulás és a költés szempontjából a Kelemen-szék a kedvezőbb élőhely. Mivel a nyári kánikula következtében a Kelemen-szék hamarabb kiszárad mint a Zab-szék, ezért a július végi gyülekező partimadár csapatok és az augusztus elején beinduló vonulók számára a Zab-szék leapadt, sekély vize áll rendelkezésre. Rendkívül száraz esztendőkben ez a különbség nem szembetűnő, és sajnos mindkét tó hamar kiszárad (július eleje, közepe). Ilyenkor a mederfenék vakító fehérré válik a felületen kicsapódó sziksótól ($NaHCO_3$). Szemléltetésként a Kelemen-szék főbb élőhelytípusainak területi mintázatát az 5. ábra mutatja be.

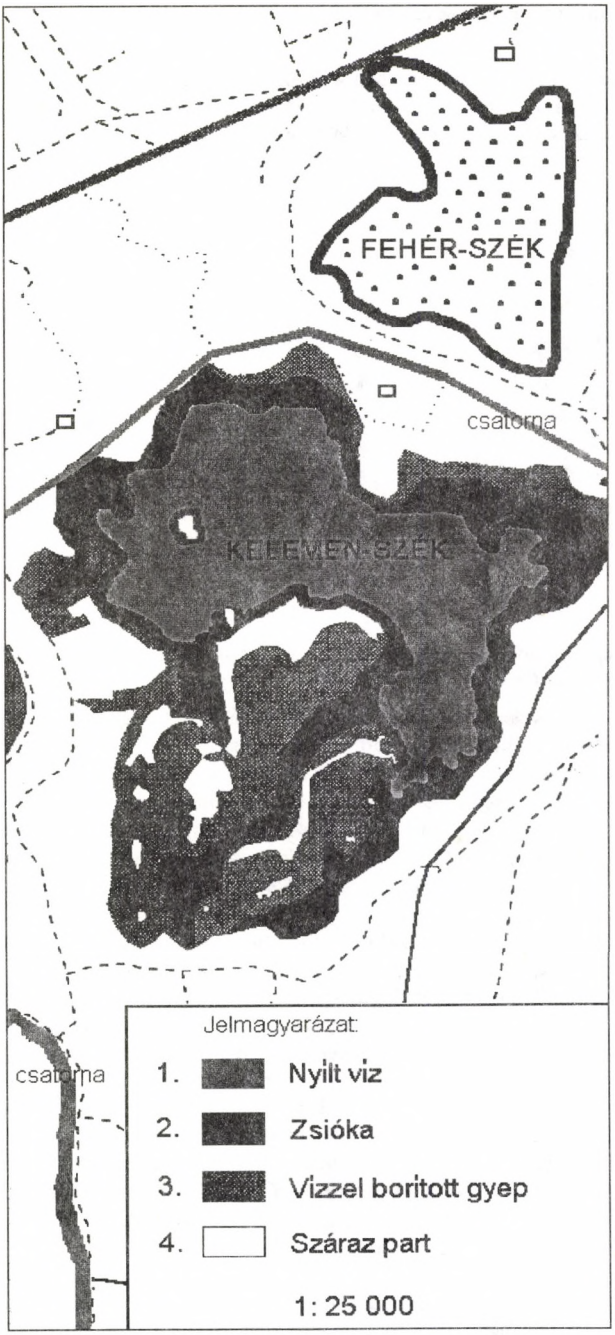

5. ábra. A Kelemen-szék főbb élőhelytípusainak területi mintázata 1994-ben. ***Figure 5.*** *Pattern of main habitat types of Kelemen-szék in 1994.*

3. A fészkelőállományok értékelése

A két tavon és a szűkebb környezetükben a felmérések során tapasztalt fészkelő párok számát az 6. ábra szemlélteti. A feltüntetett adatok részben a ténylegesen megtalált fészkek, valamint a territóriumtérképezéssel (LTM) elkülönített párok számát jelentik. Az

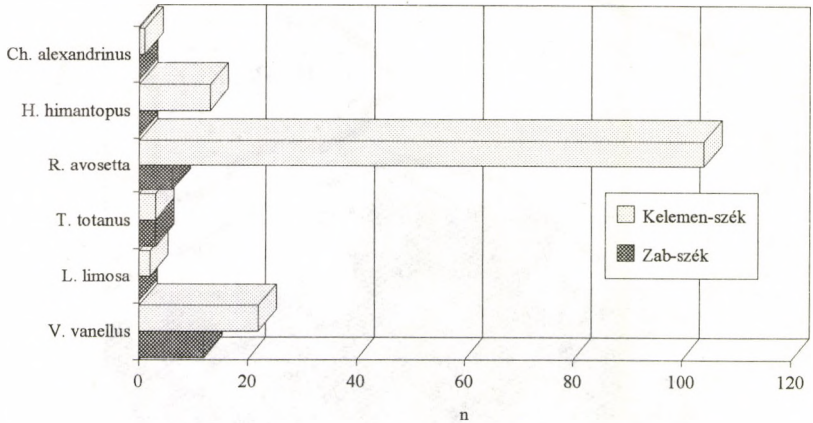

6. ábra. A költőpopulációk alakulása 1994-ben a két központi tó környezetében. ***Figure 6.*** *Size of breeding populations at the main lakes in 1994.*

ábrán látható, hogy Kelemen-széken több partimadárfaj és nagyobb számban költött, ami egyértelműen jelzi a tó kedvezőbb környezeti adottságait a Zab-székkel szemben. A Zab-széken mindössze három faj, a bíbic *Vanellus vanellus*, a piroslábú cankó *Tringa totanus* és a gulipán *Recurvirostra avosetta* fészkelt. A tavak méreteihez képest a bíbic denzitása hasonló. Egyformán alacsonynak tekinthető a piroslábú cankó állománya mindkét tavon (3-3 pár). A gulipán nagyságrendekkel kisebb számban költött Zab-széken, mint Kelemenen. A goda *Limosa limosa*, a széki lile *Charadrius alexandrinus* és a gólyatöcs *Himantopus himantopus* csak Kelemen-széken költött. A széki liléből 1 pár fészkelt a tó nyugati oldalában, korábbi tradícionális költőhelyén. Ennek elsődleges oka, hogy a tó partvonala ezen a szakaszon a legkopárabb, a gyeprészletek kiterjedt vakszikes foltokkal tarkítottak. Hosszú évek óta nem költött a területen gólyatöcs, viszonylag nagyszámú lefészkelése a megnövekedett vízborítottsággal függ össze. Hasonló a helyzet a gulipánnal, mivel a korábbi években mindössze 4-8 pár körül mozgott az állománya Kelemen-széken. A gólyatöccsel ellentétben azonban ez a faj a tavaszi vonulása során a '94-es évhez hasonló mennyiségben mindig megjelent. A lefészkelés problémáját azonban elsődlegesen a zsióka jelentette, mivel az alacsony vízszint miatt a megfelelő szigeteket és padkákat a zsióka sűrű állománya elzárta a nyílt víztől. Az elmúlt év vízszintje azonban a zsióka nagyrészét elborította és kimosta, így a gulipán számára biztosított volt a vízközeli lapos szigeteken a fészkelés, elsősorban a tó déli, Kelemen-sziget nevű területrészén. A 104 párból három nagyobb telep létesült lapos illetve padkás szigeten (12, 23, és 48 páros telepek), a többi elszórva fészkelt a partokon.

Összegezve a fészkelő állományokat, a Kelemen-szék egyértelműen kedvezőbb költőhelynek tekinthető a partimadarak számára a Zab-székkel szemben, ha magas a vízborítás. Ezt egyértelműen magyarázza a két tó korábban részletezett mederalakulása. A lapos partalakulás lehetővé teszi a gyepek időszakos elöntését elsősorban a tómeder déli felében (Kelemen-sziget), így vertikálisan megfelelően tagolt élőhely alakul ki a fészkelő fajok számára. A vízbőség pozitív hatása élesen csak a gulipán és a gólyatöcs fészkelő állományának

alakulásában mutatkozott meg, az egyéb fajok a korábbi évekhez viszonyítva hasonló számban fészkeltek 1994-ben. A Zab-széken a vízborítás növekedése mellett nem változott számottevően a fajösszetétel és állománynagyság.

4. A vonulóállományok értékelése

A '94-es magasabb vízszint a vonulás szempontjából is több faj esetében éreztette pozitív hatását. Egyrészt nyilvánvaló, hogy a nagyobb felületű nyílt víz több madarat vonzott a területre, másrészt a már többször hangsúlyozott, sekély vízzel borított gyepek ideális táplálkozóterületet biztosítottak számos vonuló partimadár számára. Ez elsősorban a tavaszi időszakban volt érezhető, amikor még nagy felületen állt víz a gyepeken, főleg Kelemen-széken. A laposabb fekvésű Kelemen-sziget szikes gyeprészleteit és vakszikes foltjait közel 70 ha felületen borította átlagosan 2-10 cm-es vízréteg április-május hónapokban. Zab-széken hasonló élőhelytípusból az eltérő partalakulás miatt csak kb. 15 ha volt, elsősorban a tó délnyugati végében ebben az időszakban. A nyári meleg következtében viszonylag gyorsan leszáradó sekély vizek jelentős kopár iszapfelületeket és tocsogókat hagytak maguk után, ami szintén kedvező vonuló és gyülekezőhely volt több faj számára a nyári időszakban.

4.1. A gyakoribb, nagyobb számban előforduló fajok értékelése

Bíbic *Vanellus vanellus*: a faj '94-ben észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 7. ábra szemlélteti. Vonuló és

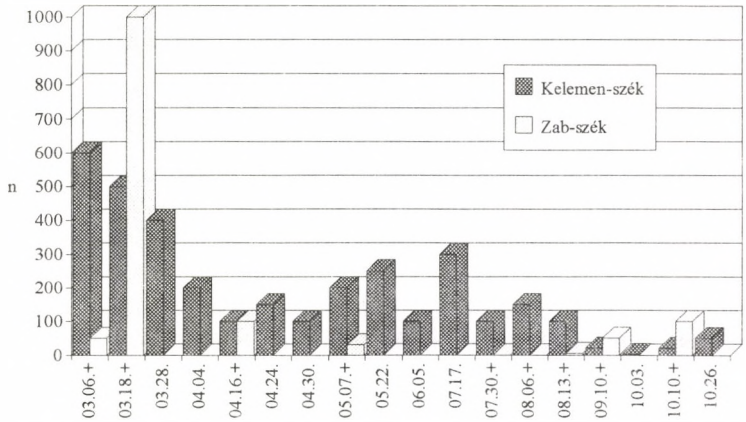

7. ábra. A bíbic egyedszámalakulása a két tavon 1994-ben. ("+" = azon napok, amikor egyidejűleg mindkét tó felmérésre került.) ***Figure 7.*** *Numers of Lapwing at the main lakes in 1994. ("+" = days when the two lakes were censused simultaneously.)*

gyülekező egyedszámuk a tavakon átlagosan 300-500 pd. volt. Maximális egyedszáma 1000 pd. volt. A korábbi szárazabb években lényegesen nagyobb csapatai voltak észlelhetők a tavakon, hiszen az akkori körülmények között, a tavak tágabb környezetében nem voltak számottevő vízállások. Így a gyepeken, szántókon táplálkozó nagyobb csapatok ivás és éjszakázás céljából a tavakra húzódtak be. 1994-ben azonban a környező puszták elszórt vízfelületein megoszlottak a csapatok.

Nagy póling *Numenius arquata*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 8. ábra szemlélteti. Az ábrán látható, hogy jelentősebb mennyiségben csak július közepétől volt jelen a területen, - megszokott átnyaraló csapatok - de ekkor sem haladta meg számuk tavanként a

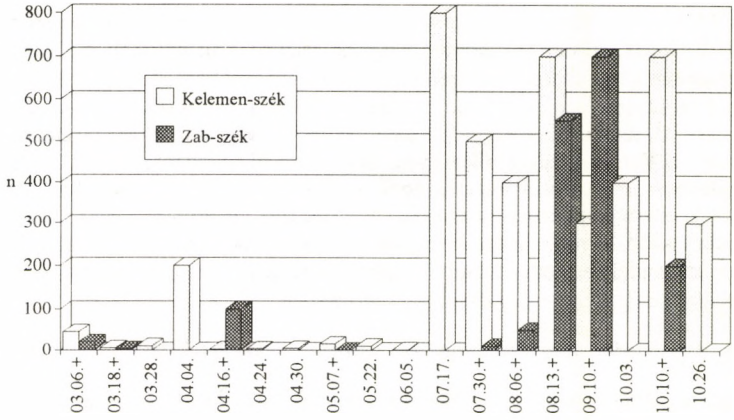

8. ábra. A nagy póling egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 8.*** *Numbers of Northern Curlew at the main lakes in 1994.*

800 pd.-t. Ez a mennyiség hasonló az elmúlt néhány évben észlelt átnyaraló létszámhoz. Ennél lényegesen nagyobb csapatai voltak észlelhetők 1986. nyarán (max. 7000 pd.) A bíbiccel ellentétben tapasztalatom szerint a pólingok mindig a biztonságot nyújtó nagyobb felületű tavakon éjszakáznak, valamint napközben a táplálkozóterületről inni és pihenni is bejárnak a csapatok. A két tavon közel egyenlő arányban oszlottak meg a madarak, az összesített maximum 1250 pd. volt augusztus közepén.

Goda *Limosa limosa*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 9. ábra szemlélteti. Az ábrán látható, hogy a faj nagyobb vonuló tömegei csak a Kelemen-széken fordultak elő, elsősorban március végén és április elején, melyek a tavaszi átvonuló csapatoknak tekinthetők. Ezt követően tapasztalható június elején egy újabb hullám, melyek a költést befejező gyülekező madarakból állnak. A korábbi évekhez képest különbséget jelent a tavaszi nagyobb mennyiség (max. 600 pd.), ami a jelentős vízborításnak köszönhető, valamint a kedvező vízviszonyok ellenére a nyárközépi jelentősebb gyülekezések elmaradása, melynek oka ismeretlen. A korábbi években július végén augusztus elején egyedszáma a két tavon együttesen általában meghaladta az 1000 pd-t.

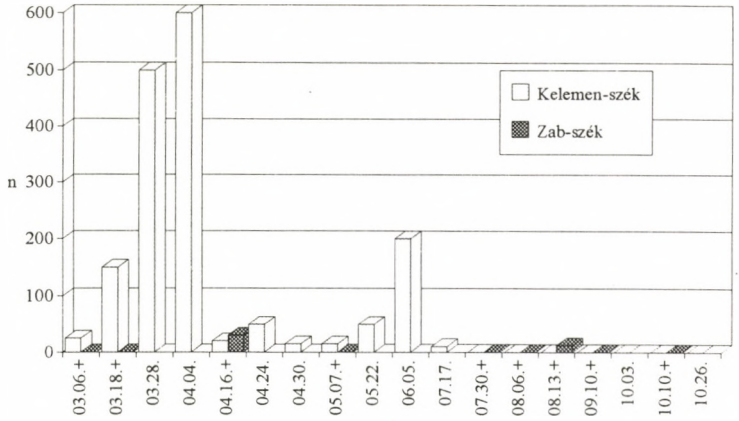

9. ábra. A goda egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 9.*** *Numbers of Black-tailed Godwit at the main lakes in 1994.*

Füstös cankó *Tringa erythropus*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 10. ábra szemlélteti.

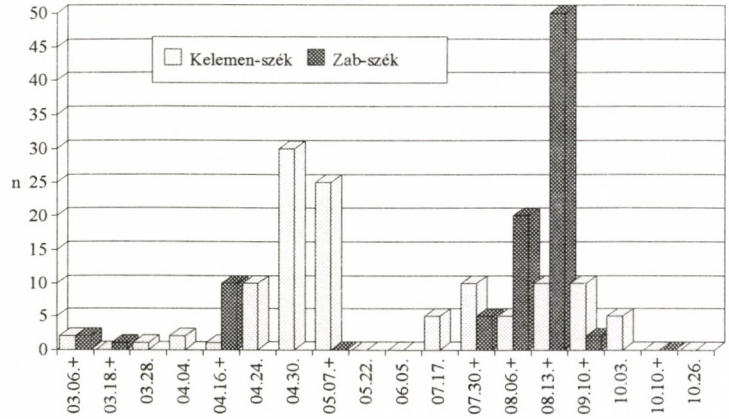

10. ábra. A füstös cankó egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 10.*** *Numbers of Spotted Redshank at the main lakes in 1994.*

Tavaszi vonulásának csúcsa április végén, május elején volt. A tavaszi egyedszámok a jelentős vízborítás ellenére sem voltak nagyobbak, mint a korábbi években. Ezzel szemben az nyár végén megkezdődő vonulás időszakában - a godához hasonlóan - számuk lényegesen kevesebb volt az elmúlt évekhez képest, a megfelő vízborítás ellenére.

Piroslábú cankó *Tringa totanus*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 11. ábra szemlélteti.

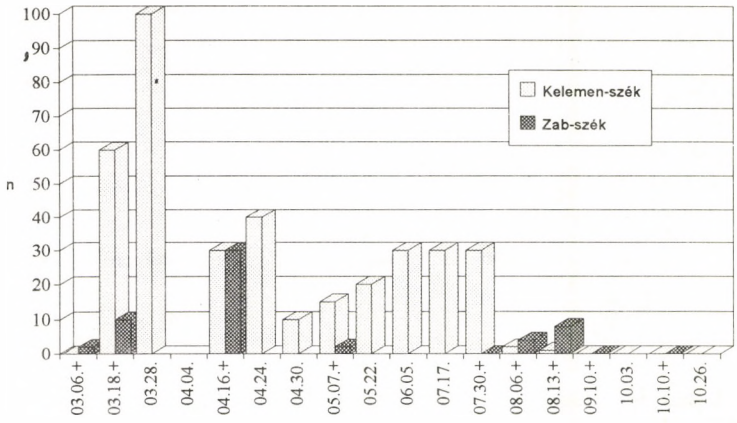

11. ábra. A piroslábú cankó egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 11.*** *Numbers of Common Sandpiper at the main lakes in 1994.*

A piroslábú cankóból a tavaszi első vonulási hullámban március során több egyed volt látható, mint korábbi években. Ezt követően a második hullámban, április közepén, számuk már megegyezett a korábbi években tapasztaltakkal. A költési időszakot követően július végéig voltak láthatók a kisebb gyülekező csapatok, majd augusztus végén a megszokott módon teljesen elhagyták a területet.

Réti cankó *Tringa glareola*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 12. ábra szemlélteti.

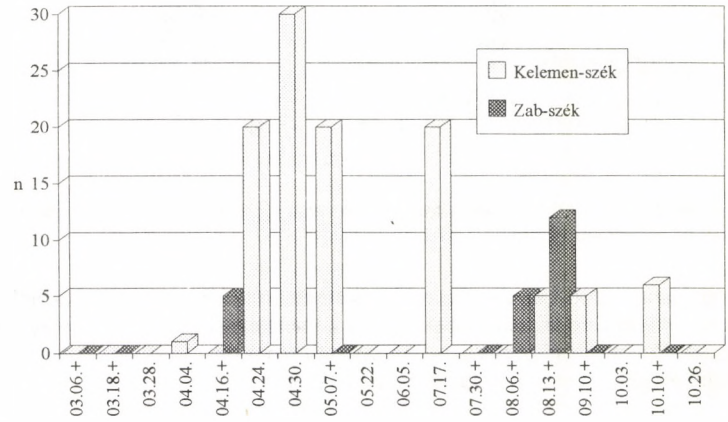

12. ábra. A réti cankó egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 12.*** *Numbers of Wood Sandpiper at the main lakes in 1994.*

A réti cankó esetében az 1992-es évben volt intenzív tavaszi vonulás a területen, ekkor számuk Kelemen-széken elérte a 200 pd-t. Ezt leszámítva az elmúlt év áprilisában jelenlevő 20-30 pd. megszokottnak tekinthető a tavakon. Elsősorban a Kelemen-szék környékén található kisebb vízállásokon fordult elő. Ugyanis ez a faj elsősorban nem a szikes tavak szűkebb környezetében vonul, hanem inkább a kisebb kubikgödrökben, mocsaras jellegű vízállásokban, ahol megfelelő a növényzet borítottsága. Az őszi időszakban minimális számban vonultak át a területen.

Havasi partfutó *Calidris alpina*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 13. ábra szemlélteti.

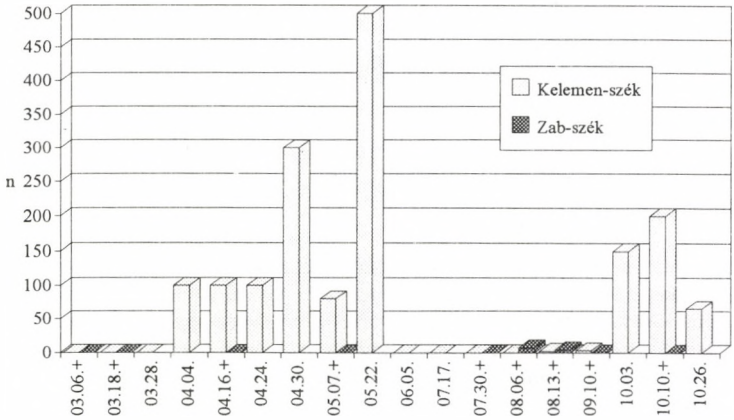

13. ábra. A havasi partfutó egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 13.*** *Numbers of Dunlin at the main lakes in 1994.*

A partfutók tekintetében az elmúlt évben a tavak, elsősorban a Kelemen-szék olyan vízborítottsági állapotban volt, ami lehetővé tette mind a tavaszi, mind az őszi vonulást. A korábbi években gyakran előfordult, hogy érdemi vonulásuk akár mindkét vonulási periódusban kimaradt a vízviszonyok következtében. Tavasszal alacsony vízállás esetén a vízszint általában a mederfenék partját övező zsiókazónáig ér, így a a madarak nem találnak kopár partvonalakat és iszapfelületeket. Az őszi vonulása idején (szeptember-október) pedig gyakori probléma hogy a tavak teljesen kiszáradt állapotban vannak. A '94-es évben a kedvező vízszint miatt mindig volt a területen a partfutók számára alkalmas táplálkozóhely. Tavasszal a vizes gyepek sekélyebb zónájában táplálkoztak. Számuk májusban érte el a maximumot (500 pld-t). Ebben az időszakban a vízzel borított gyepekről már elég nagy felületen leszáradt a víz, és a lemosódott, elrohadt gyeptakaró helyén nedves iszapfelületek voltak. Az őszi időszakban a mederfenékben sekély víz és jelentős nedves iszapfelület volt, melyek biztosították a táplálkozóterületet. Zab-széken minimális számban jelentek meg, mivel a tó adottságai nem biztosítottak megfelelő felületű táplálkozóterületet.

Pajzsoscankó *Philomachus pugnax*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 14. ábra szemlélteti. Nagyobb tömegei a tavaszi időszakban mutatkoztak, elsősorban a Kelemen-szék vízzel borított gyepein, mivel ez a faj elsősorban a nedves réteken, sekély vízzel borított pusztákon vonul át. Kopár, iszapos felületeken, általában halastómedrekben főként akkor jelenik meg

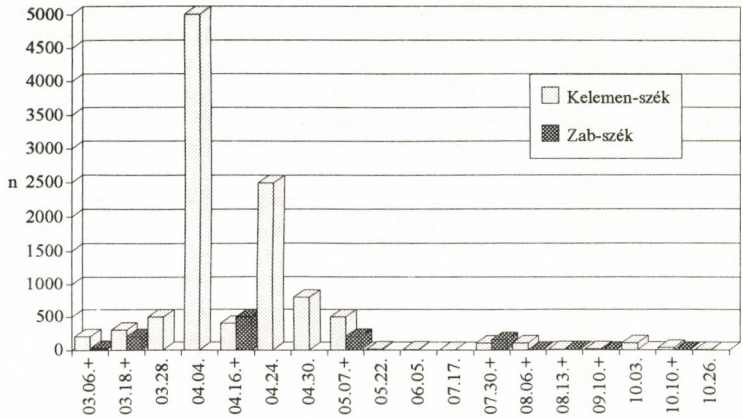

14. ábra. A pajzsos cankó egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 14.*** *Numbers of Ruff at the main lakes in 1994.*

nagyobb számban, ha nem talál megfelelő vonulóhelyet pusztai környezetben. Korábbi években a nagyobb csapatok főleg a tavak környezetében levő pusztai elöntéseken vonultak. Mivel az elmúlt évben a Kelemen-széken is találtak hasonló környezetet, ezért nagy tömegben koncentrálódtak a tavon áprilisban. Mivel a Zab-széken a vizes gyep aránya lényegesen kisebb volt, ezért ott kisebb számban vonultak át. Az őszi vonuláson a korábbi évekhez hasonlóan lényegesen kisebb számban vonultak át. A tavak mederfenekén található iszapfelületein és a sekély vízben táplálkoztak.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: a faj '94-es évi észlelt egyedszámait a két tavon és azok szűkebb környezetében az egyes megfigyelési alkalmakra bontva a 15. ábra szemlélteti. A korábbi évekhez hasonlóan elsősorban a tavaszi vonulása, gyülekezése a jelentősebb a szikes tavakon. A tavasszal megjelenő madarak száma (200 pd. körül) közel másfélszerese volt a korábbi években megfigyelt maximális mennyiségeknek. A kedvező vízborításból adódóan elsősorban a Kelemen-szék déli részén kialakult ideális fészkelő környezetben a tavasszal megjelent madarak szinte teljes egészében le is költöttek a területen.

A költés befejeztével június végén érdekes módon szinte minden madár - öregek fiatalok egyaránt - eltűntek a tavakról. Az öreg és fiatal madarak együttes mennyisége becslésem szerint megközelítette az 500 pd-t. A PMCS megfigyelőhálózata ebben az időszakban egyik jelentősebb gyülekezőhelyen sem észlelte ilyen mennyiségű gulipán megjelenését Magyarországon. Ez alapján feltételezhető, hogy a Kelemen-széken fészkelt állomány a fiókák röpképessé válása után zömében elhagyták az ország területét. A hazai populációra vonatkozóan hasonló feltételezések már korábban is voltak. Az ilyen jellegű migrációs kérdések a hazai populáció életmenete, valamint ezzel összefüggésben a védelmi és élőhelykezelési lehetőségek szempontjából alapvető jelentőséggel bírnak. Ezért továbbra is indokolt feladat lenne a jelentősebb költőhelyeken a fiókák egyedi jelölése színes gyűrűkkel!!

A fészkelést követően egy hónapos szünet után, július végétől voltak észlelhetők ismét kisebb csapatok egészen október végéig, melyek feltételezhetően nem a területen fészkelt és kikelt madarak voltak. A korábbi évekhez képest a gulipánok vonulása és gyülekezése elsősorban a Kelemen-széken zajlott, míg más években ez inkább a Zab-székre volt jellemző.

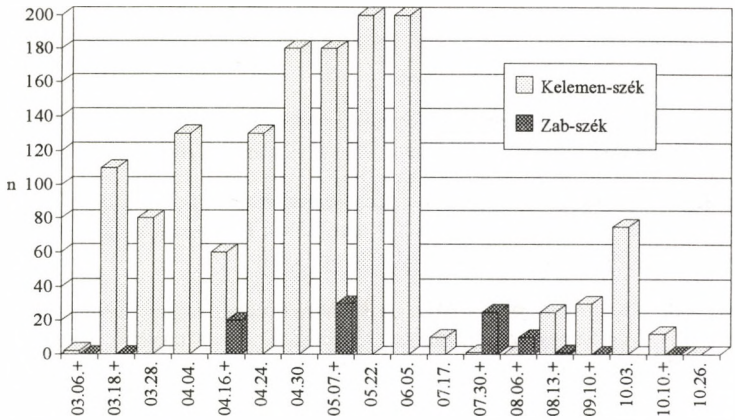

15. ábra. A gulipán egyedszámalakulása a két fő tavon 1994-ben. ***Figure 15.*** *Numbers of Avocet at the main lakes in 1994.*

4.2. A kisebb számban és szórványosan átvonulók értékelése

Ujjaslile *Pluvialis squatarola*: A tavaszi vonulása a korábbi évekhez hasonlóan zajlott le, a maximuma május közepén 10 pd. volt. Ősszel az átlagos 20-50 pd. átvonulóhoz képest a maximum mindössze 10 pd. volt októberben.

Aranylile *Pluvialis apricaria*: A tavaszi vonulása kiemelkedő volt a korábbi évekhez képest. Elsősorban a Kelemen-szék vízzel borított gyepes területein volt észlelhető. A maximum 04. 04-én volt 230 pd Kelemen-széken, a Zab-széken pedig 30 pd. Kisebb csapatokat rendszeresen lehetett látni a pusztákon található elöntéseken. Az őszi vonulás során csak néhány példányt észleltem, míg korábbi években inkább ebben az időszakban voltak megfigyelhetők.

Parti lile *Charadrius hiaticula*: Tavaszi vonulásban a maximumot 05. 22-én érte el számuk 30 pd-nyal. Ősszel csak néhány egyed vonult át.

Széki lile *Charadrius alexandrius*: A fészkelési időszakot követően a korábbi évekhez képest rekord mennyiségben gyülekeztek júliusban a Kelemen-széken. A maximum 07. 17-én 42 pd. volt. A madarak elsősorban a tó déli részén a leszáradt vizes gyepek helyén maradt kopár szikes felületen táplálkoztak laza csapatokban. A csapatban számos szines gyűrűvel jelölt madár is volt. Egy biztosan azonosított színes kombinációval jelölt hím egyed 1993-ban Sárkeresztúron költött (Dr. Székely Tamás közlése). Ez is bizonyítja a hazai széki lile populáció mozgékonyságát a költő és gyülekezőhelyek között.

Kis póling *Numenius phaeopus*: Megszokott módon csak a tavaszi időszakban fordult elő magányosan vagy kisebb csapatban (max. 10 pd.). A nyár közepén gyülekező nagyobb pólingcsapatokban maximális mennyisége 20 pd. volt 07. 30-án. Utolsó észlelése a területen 08. 13-án volt, összesen 3 pd.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Tavaszi vonulása során csak egy-egy példány volt a két tavon április folyamán. Július folyamán egy 6-7 pd-ból álló csapat tartózkodott a Kelemen-széken. A csapatban 4 pd. elsőéves fiatal madár volt.

Szürke cankó *Tringa nebularia*: Tavasszal minden alkalommal észlelhető volt a tavakon, a maximum 10 pd. volt. Ősszel elsősorban egyesével, de rendszeresen jelen volt a területen.

Erdei cankó *Tringa ochropus*: Szinte kizárólag csak tavasszal fordul elő a területen néhány példánya a csatornák környezetében. '94-ből egy áprilisi adata van.

Billegető cankó *Actitis hypoleuca*: Rendszeres átvonuló a csatornákon néhány példányos nagyságrendben, elsősorban tavasszal. Leginkább a Kelemen-széket övező körcsatornán lehet megfigyelni. '94-ben a maximum 5 pd. volt áprilisban.

Sárszalonka *Gallinago gallinago*: A korábbi évekhez képest minimális számban volt megfigyelhető 1-2 pd. a tavaszi időszakban. Elsősorban nem a tavakon, hanem a pusztákon található zsombékos elöntésekben, csatornák környékén figyelhető meg.

Fenyérfutó *Calidris alba*: Ősszel rendszeresen megfigyelhető a tavak kopár fövenyén, ha van víz a mederben. '94-ben a megfelelő táplálkozóterületeknek köszönhetően tavasszal is megjelent 05. 07-én 4 pd. .

Sarki partfutó *Calidris canutus*: Ha ősszel megfelő a vízállás a tavak medrében, akkor szinte minden évben megfigyelhető. 1994-ben 09. 23-én 3 pd. tartózkodott a Zab-széken.

Apró partfutó *Calidris minuta*: 1994-ben tavasszal vonult át jelentősebb számban. A maximum 05. 22-én volt közel 100 pd. a Kelemen-széken kialakult jó táplálkozóterületeken. Az őszi vonuláson csak néhány példány volt látható, a havasi partfutók csapataiban.

Temminck-partfutó *Calidris temminckii*: Rendkívül változó az átvonuló mennyisége a tavakon. '94-ben mindössze egy-egy példány fordult elő augusztusban és szeptemberben. A korábbi években 10-30 pd-os csapatai rendszeresen előfordultak.

Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*: Tavasszal néhány példány, ősszel kisebb csapatok (10-30 pd.) vonulnak át a területen. A elmúlt évben a tavaszi megjelenése szokványosan májusban volt, összesen 3-4 pd. Az őszi vonulása teljesen kimaradt a megfelelő táplálkozóterületek ellenére.

Sárjáró *Limicola falcinellus*: Főként július végén, augusztusban szoktak megjelenni átvonuló egyedek, vagy kisebb csapatok a tavakon. Az elmúlt évben 05. 22-én volt 2 pd. a Kelemen-széken.

Összefoglalás

A KNP II. számú területén található szikes és elmocsarasodott tavak közül a Kelemen-szék és a Zab-szék nevezetű szikes nátrontavak tekinthetők jelentős partimadár élőhelyeknek. 1994-ben a téli jelentős csapadék következtében az elmúlt évtizedhez képest igen magas volt a vízállás ezen a két tavon. Ennek következtében a tavak parti zónájában található egyes vegetációs szinteket eloöntötte a víz. A többlet vízborítás pozitív hatása a populációkra elsősorban Kelemen-széken jelentkezett mivel a tó lapos medréből az alacsony partalakulása miatt nagy felületen öntött ki a víz a környező alacsonyabb fekvésű gyepekre. Mivel a Zab-szék medre mélyebb, partja meredekebb emelkedésű, ezért ennek a tónak a környezetében nem okozott jelentős változást az élőhelyben a többlet vízborítás. A magas vízállás által keletkezett új élőhelytípusok kedvezően hatottak egyes partimadárfajok költő és vonuló állományára főként Kelemen-széken. A fészkelő fajok közül az elmúlt évtizedhez képest rekord mennyiség-

ben fészkelt Kelemen-széken a gulipán (104 pár), és a gólyatöcs (13 pár). Ennek elsődleges oka az volt, hogy a víz elöntötte a kisebb szigeteket és lapos partokat körülvevő zsiókát *Bolboschoenus maritimus*. Így ez a két faj a környezeti igényének megfelelően nagyobb számban tudott megtelepedni a vízzel körülvett szigeteken és partokon. A többi fészkelő faj állományában nem mutatkozott növekedés a többlet vízborítás miatt.

A tavakon tavasszal átvonuló partimadarak közül számos faj állományaira pozitív hatással volt a többlet vízborítás miatt létrejött, kiterjedt táplálkozóterületet biztosító vízzel borított gyep, a vizek leszáradása után a pedig a gyepek helyén visszamaradó szikes föveny és nedves iszap. Ilyen fajok voltak a tavaszi maximális példányszámokat figyelembe véve, az aranylile 230 pd., a goda 600 pd., fenyérfutó 4pd., a havasi partfutó 500 pd., a sárjáró 2 pd. és a pajzsoscankó 5000 pd.

A költőfajokból rekord mennyiségben, a nyárközépi gyülekezés során a széki lile 42 pd-a került elő. A tavaszi többlet vízborítás az őszi vonulásra nem volt kimutatható hatással, de a korábbi évekhez képest legalább biztosított egy minimum vízszintet a tavakban ebben az időszakban is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Horváth Gábornak és társainak, akik saját adataikkal hozzájárultak ennek az összefoglaló munkának az elkészítéséhez.

Summary

Ecological status of migrating and breeding populations of waders
at the natron lakes of Kiskunság in 1994

Two natron lakes (Kelemen-szék, Zab-szék) of the Kiskunsági National Park are considered as importtant habitats for several wader species. The considerable amount of rainfall during late winter provided a very high water level on all lakes. Due to this different vegetation levels at the littoral zone of lakes were flooded. The extra watercover was positively affected by the populations mostly on Kelemen-szék, because the water from the plain bed of the lake flooded the surrounding grasslands on a large surface. While bed of Zab-szék is deeper its littorial more steep the increased water level caused no significant changes in the habitat.

These newly developed habitats provided favourable affects mostly on the population size of breeders and the migrants as well. This was experienced chiefly at Kelemen-szék. Breeding species at Kelemen-szék such as Avocet (104 pairs) and Black-winged Stilts (13 pairs) bred in record numbers compared to the last decade. The reason of the increase of the population size was the flooding the half of little islands and the surrounding vegetations (*Bolboschoenus maritimus*) which provided very good conditions for habitat selection. In spite of the extra water cover no increase of the population size of other wader species was recorded.

The flooded grasslands and natron steppes provided also good feeding conditions mainly for spring migrants. The species with their peaks were as follows: Golden Plover (230), Black-tailed Godwit (600), Sanderling (4), Dunlin (500), Broad-billed Sandpiper (2) and Ruff (5.000). During the middle of summer a larger flock of gathering Kentish Plovers were present at Kelemen-szék. The increased spring water covering was not demonstrable by the autumn migration although, as opposed to the former years, a minimum vater level remained during the season.

Irodalom - References

1. Az MTA Szikesvizi-Kutatócsoport összefoglaló kutatási jelentése a kiskunsági szikes tavakról (1977) - Nem publikált.
2. Boros E (1994): Veszélyeztetett fészkelő partimadárfajok élőhelyválasztásának vizsgálata, kutatási jelentés a KTM részére. - Nem publikált.

Boros Emil, *1196 Budapest, Kossuth u. 76.*

Ritkább partimadárfajok Csongrád megyei fészkelése 1994-ben

Nagy Tamás

I. Általános tapasztalatok

A vizes tavasznak köszönhetően 1994-ben végre újra nagyobb hangsúlyt kaptak a szikesek a költésben, ami főleg a gólyatöcsnél *Himantopus himantopus* volt érzékelhető. A gólyatöcsnek azonban másutt is emelkedett az állománya, több új költőhelyen is megjelent. A gulipánnál *Recurvirostra avosetta*, de főleg a széki lilénél *Charadrius alexandrinus* ezzel ellentétben jelentősen csökkent a fészkelők száma, sok hagyományos költőhelyről teljesen hiányoztak. A gulipánok talán a Kiskunságba költöztek át, hiszen az ottani szikes tavakon ebben az évben jelentős állományuk telepedett le (kb. 200 pár).

II. Költő fajok

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*

Összesen 93 pár fészkeléséről szereztem tudomást a megyében. A legtöbb (70 pár) a Szentes környéki szikkasztókon költött (Bod 1993, 1994). A fennmaradó 23 pár nagyobb része (13 pár) szikeseken, kisebb része (10 pár) halastavakon rakott fészket. A fehér-tavi 4 pár költése meghiúsult.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*

Ebben az évben 73 pár költéséről tudunk. Fehér-tavi sikeres költése nem volt. Tavasszal először a szegedi Fertőn próbálkozott több pár fészkeléssel, de a tavakat hamar feltöltötték. Ezután a Fehér-tóra telepedett át 11 pár egy kis területű nádas-gazos tóra, ahonnan a növényzet felnövésével fokozatosan eltűntek.

Csaj-tavi költése viszonylag jól alakult. 45 megtelepedő párból végül is 27 pár költött sikeresen. Hagyományos szikes tavi fészkelőhelyeiről idén a tavaszi magas vízszint ellenére is szinte teljesen kimaradt.

Ugartyúk *Burhinus oedicnemus*

A Cserebökényi-pusztákon kívül a Baksi-puszta egy hagyományos fészkelőhelye a megyében (1-2 pár), de ez évben ott nem jelent meg. A megye középső és déli részén máshol nem ismerjük fészkelőhelyeit.

Székicsér *Glareola pratincola*

Csongrád-megyei megtelepedése az északi részen alkalomszerű (Bod, 1993), a középső és déli részen pedig egyáltalán nem fészkel. 1994-es költéséről nincs tudomásom.

Kis lile *Charadrius dubius*

A megyében főleg lecsapolt tófeneken, néhány szikesen (pl. Nádas-tó, Bitószék) és homokbányákban költ. A szegedi Fertőn és Fehér-tavon ezévi fészkelése nem volt, a Csaj-tavon két pár költött.

Széki lile *Charadrius alexandrinus*

Összesen 6 fészkelő párt találtunk. Csongrád megyei állománya meglehetősen ingadozó. 1994-ben a klasszikus sziki költőhelyei közül (Makraszék, Sándorfalvi-rét) csak az utóbbin fészkelt mindössze két pár. A halastavak közül csak a Csaj-tavon telepedett meg szintén két pár.

III. Összefoglalás

	Himantopus himantopus	*Recurvirostra avosetta*	*Charadrius dubius*	*Charadrius alexanrinus*
Szentes, szikkasztók	70	?	?	?
Pusztaszer, kubikgödrök	1	-	-	-
Gátér, Fehér-tó	-	-	-	2
Kistelek, Tóalj	6	-	-	-
Kistelek, Müllerszék	2	-	-	-
Pusztaszer, Büdös-szék	-	12 (5 sikeres)	-	-
Ópusztaszer, Sárgaház-tó	2	-	-	-
Szatymaz, Makraszék	2	-	-	-
Bitószék	-	-	1	-
Sándorfalva, Nádas-tó	-	-	1	-
Sándorfalvi-rét	-	-	-	2
Szeged, Fertő	-	-	-	-
Szeged, Fehér-tó	4 sikertelen	11 sikertelen	-	-
Tömörkény, Csaj-tó	-	45 (27 sikeres)	2	2
Mórahalom, Madarász-tó	6	5	-	-
Összesen	**93**	**73**	**4**	**6**

Az adatokért köszönetet mondok Bakacsi Gábornak, Barkóczi Csabának, Domján Andrásnak, Dr. Molnár Gyulának és Tajti Lászlónak.

Summary

Breeding of some uncommon wader species in Csongrád county in 1994

Due to a wet spring exceptionally favourable conditions welcomed the birds on the saline habitats of Csongrád county in 1994. It was detectable mainly by the numbers of Black-winged Stilts, although its population size increased at other new habitats as well. A total of 93 breeding pairs were recorded. The largest part of the population bred on sedimentation lakes.

73 pairs of Avocet nested mainly on the bottom of drained fish-ponds of Szeged-Fertő and Csaj-tó. No breeding attempt was recorded at the natron lakes because of high water level.

No nesting Stone Curlew and Collared Pratincole was found in the county this year.

The population size of Kentish Plover is rather fluctuating annually. Only two pairs bred on two of the traditional sites and also two on Csaj-tó fish-ponds.

Irodalom - References

Bod, P. (1994): A gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőállományának alakulása 1994-ben a Dél-Alföldön. PARTIMADÁR 1994/1. p. 21-23.

Bod, P. (1993): Székicsér *Glareola pratincola* eredményes költése Szentes Fertő halastón. PARTIMADÁR 1993/1. p. 15-16.

Bod, P. (1993): Gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőtelepek Szentes környékén 1993-ban. PARTIMADÁR 1993/1. p. 31-32.

***Nagy Tamás**, 6726 Szeged, Derkovits fasor 102.*

A gólyatöcs *Himantopus himantopus* és a gulipán *Recurvirostra avosetta* költőállományának alakulása 1994-ben az Akasztói-halastavaknál

Berdó József

Az 1994 télutóján és tavaszán lehullott nagyobb mennyiségű csapadéknak köszönhetően a kiszáradt szikes tavak újjáéledését követhettük nyomon a Kiskunság, illetve az ország egész területén. Ilyen kedvező feltételek fogadták telelőterületekről visszaérkező átvonuló, illetve a költésre letelepedő partimadarakat az Akasztói-halastavaknál is.

A gólyatöcs és gulipán állománynagyságának alakulása a mindenkori tavaszi vízviszonyok függvénye (Bod, 1994), melyet az ezévi állományalakulásuk is bizonyít.

A gólyatöcs költőállományának nagysága az Akasztói-halastavakon az utóbbi években örvendetesen megemelkedett. 1992-ben 1-2 pár, 1993-ban 3-4 pár, majd ebben az évben 10-12 pár költését regisztráltuk. A kelési siker azonban nem alakult ilyen jól, hiszen minössze 6 fészekaljból keltek ki fiókák (kb. 15-18). Az elpusztult fészekaljakat feltehetőleg emlős predátorok fosztották ki. Pótköltéseket sehol nem észleltünk. A fészkek területen belüli eloszlását az 1. számú táblázat mutatja be.

	Gólyatöcs *H. himantopus*		**Gulipán *R. avosetta***	
	fészek száma	sikeres	fészek száma	sikeres
Parkoló melletti szikes	1	0	14	?
Halastó keleti széle	1	0	3	?
Teleltető medencék mellett	3	3	3	?
Kiskiöntés	3	2	14	?
Nagykiöntés	2	1	11	?
Összesen	**10**	**6**	**45**	**?**

1. ábra. Az Akasztó-halastavaknál költő gólyatöcs és gulipán-fészkek területi eloszlása és kelési sikerük 1994-ben. ***Figure 1.*** *The number of nests and breeding success of Avocets and Black-winged Stilts on the fish-ponds of Akasztó in 1994.*

Ezen a területen is tapasztaltuk az összetojást, hiszen két fészeknél is találtunk 7-7 tojásos fészekaljat, ráadásul más-más színű tojásokkal. További érdekesség volt, hogy egy pár két napos fiókái - feltehetően a zavarás miatt - átúsztak az egyik tóegységen. A szülőpár mindvégig a fiókák felett lebegett, míg azok partot nem értek. Megfigyeltünk továbbá egy színes gyűrűs öreg tojót is (mindkét lábon a térdizület fölött jelölve - jobb láb: *zöld,* bal láb: alsó *sárgás,* fölötte *világos zöld.*

A gulipán állománya közel sem olyan bíztató, hiszen a szárazabb években az állománynagyság csupán 10 pár alatti. Kedvezőbb években, mint 1993-ban 85 fészkelő párt számoltunk a halastavak területén.

1994-ben március 28-án láttunk először gulipánt (28 pd-t) és április 10-én már 200 madár tartózkodott itt. Április 17-én 369 példánnyal tetőzött a tavaszi vonulás. Május 8-án már 18 fészket találtunk, mely az idő előrehaladtával 45-re emelkedett.

Fészkeket a legkülönbözőbb élőhelytípusokban találtunk: víz melletti kopár sziktől egészen a magas növényzetig. A költés eredményességéről csak hozzávetőleges adataink vannak, mivel heti egy alkalommal jutottunk ki a területre. Összevetve az 1993-as eredményekkel elmondható, hogy míg 93-ban 50 %-os volt a költési siker, addig 94-ben mindössze 20 %, mely kb. 8-10 fészket jelent. Az előző évben a pusztulások okai leginkább az emberi zavarás,

vízszintemelkedés és fészekfosztás volt. 1994-ben mindössze azt tudjuk, hogy a fészkekből eltűntek a tojások. Ezek a fészkelő párok megfigyeléseink szerint pótköltésbe kezdtek.

A kelési átlag viszonylag jól alakult a megmaradt pároknál, hiszen sok 3-4 fiókás családot is láttunk. Június 11-i bejárásunk alkalmával kb. 40 repülős fiatalt számoltunk, s kb. ugyanannyi röpképtelen fiókát is. Megfigyelésünkkor még négy gulipán fészken ült és valószínűleg jónéhány fióka a növényzet közé bújt a szülők vészhangját meghallva. Mindösszesen megközelítőleg 90-100 fiókát neveltek fel a 35-37 fészekből, ami átlag 2,6 fióka/fészek. Ez 1993-ban mindössze 1,5 volt.

A költőpopuláció stabilitását helyi szinten a következő beavatkozásokkal lehetne elérni:

- folyamatosan biztosítani kell a megfelelő vízszintet a költés végeztéig;
- költési idő alatt (május-június) megfelelő távolságból folyamatosan ellenőrizni kell a kolóniákat, és szükség esetén be kell avatkozni (pl. fészkek megemelése).

Az adatok gyűjtésében részt vett még Kovács Sándor és Oroszi Zoltán is. Segítségüket ezúton köszönöm meg.

Summary

Population size of Black-winged Stilts *Himantopus himantopus* and Avocets *Recurvirostra avosetta* breeding on the fish-pond of Akasztó in 1994

This paper summarizes the population data of Black-winged Stilts and Avocets gathered during the breeding bird survey of wader species at the fish-ponds of Akasztó and its surroundings in the spring of 1994. The wet spring had a positive effect on the size of the breeding population of some species. It was well demonstrated on the Black-winged Stilt (in 1994 12 pairs bred, compared to only 2-4 pairs in former years), although the breeding success was lower due to high predation by mammals.

A total of 45 Avocet nests were found on different habitat types of the ponds. The breeding success in 1993 was about 50 %, while in 1994 it was only 20 %. The reason is complex, but strong human disturbance and fluctuating water levels were the main negative factors.

Author made proposals for stabilization of the breeding population of both species.

Irodalom - References

Bod Dr., P. (1994): A gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőállományának alakulása 1994-ben a Dél-Alföldön. PARTIMADÁR 4. évf. 1. sz. p. 21-23.

***Berdó József**, 6326 Harta, Rákóczi u. 32.*

Gólyatöcs *Himantopus himantopus* fészkelése a kabai cukorgyár ülepítőtavainál

Ecsedi Zoltán

1986-ban 1 pár, majd 1987-ben 2 pár gólyatöcs fészkelt a balmazújvárosi húsüzem ülepítőtaván. A következő években már tavasszal feltűntek gólyatöcsök a környéken, de fészkelésre máshová húzódtak el. Valahol a közelben feltételeztünk kedvező költőhelyet, mert koranyáron ismét felbukkantak családostól az árasztásokon, libanevelőkön.

A cukorgyári ülepítőket, mint partimadár fészkelőhelyet Szilágyi Attila fedezte fel 1993-ban. A rengeteg fészkelő gulipán mellett 2 pár gólyatöcsöt is megfigyelt. A családok júliusban feltűntek a magdolnai szennyvíztavaknál. Erre a megfigyelésre alapozzuk, hogy az 1992 nyarán ugyanitt megfigyelt családok szintén a kabai ülepítőkről származnak. 1994-ben szokatlanul sok öreg madár érkezett a tavakra és a magányos párok mellett egy kolóniát is felfedeztünk. A fészkek többsége a már régen elszáradt libatopok víz fölé emelkedő kóróira épült bőséges fészekanyag felhasználásával. Összetojt 7-es fészekaljat is megfigyeltünk.

A nyár közepén 2 pár telepedett le a magdolnai szennyvíztavaknál, de fészkelési kisérletük eredménytelen volt. Bizonyítatlan elképzelésünk szerint a kabai állományból jött ide két pár pótköltésre. 1994-ben sok röpképes fiatalt számoltunk a cukorgyári ülepítőkön, de a fészkelések sikerességére pontos adataink nincsenek.

Megállapítható, hogy a gólyatöcs valószínűleg már a tavak kialakítása utáni években (1983) is rendszeresen költött a cukorgyári ülepítőkön és szinte minden évben ezekkel a családokkal találkoztunk a hortobágyi vizeken.

A fészkelő párok száma a kabai ülepítőkről: 1992-ben 2 pár, 1993-ban 2 pár, 1994-ben 10 pár.

Summary

Nesting Black-winged Stilts *Himantopus himantopus*
at the sedimentation tanks of Kaba sugar factory

The sedimentation lakes near Kaba sugar factory were known as a breeding site for Black-winged Stilts and also for Avocets. In 1992 and 1993 two pairs of Black-winged Stilts nested while in 1994 a small colony formed with a total of 10 breeding pairs with further solitary breeders.

The author suggests that Black-winged Stilt families which appear in early Summer on the Nort-eastern Hortobágy originated from the sedimentation tanks of Kaba sugar works.

***Ecsedi Zoltán**, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.*

Gólyatöcsök *Himantopus himantopus* fészkelése Baranya megyében

Wágner László

1994. június 6-án megfigyeléseket végeztem Dunaszecskőn. A sertéshízlalda hígtrágyatelepén 5 öreg és 6 fiatal gólyatöcsöt figyeltem meg. Az 5 öreg madár közül 2 hím és 3 tojó, a 6 fiatalból 3 már repülős, 3 pedig tollas, de még röpképtelen madár volt. Közeledtemre az öreg madarak 80-100 m távolságból felrepültek és hangosan riasztottak. A repülős fiatal madarak 40-50 m-re engedtek közel magukhoz. Felrepülés után hangtalanul köröztek a terület felett az öregekkel együtt, majd egy távolabbi részen szálltak le. A röpképtelen fiókák elbújtak a parti növényzet között. A folyamatosan riasztó öregek mindaddig nem szálltak le, míg el nem hagytam a területet.

A sertéshízlaló Dunaszecskőtől ÉNy-ra, mezőgazdasági területekkel határolva található, egy domb tetején. A hízlalótól D-re, kb. 100 m távolságra a dombtető egy laposabb részébe engedik ki a hígtrágyát. A telep kb. 200 x 100 méter kiterjedésű, az északi oldalán a sertéshízlalóig nyúló 30 m széles magaskórós gyomtársulás határolja. A többi oldalon 2-10 m között váltakozó szélességű, szintén magaskórós gyomtársulás szegélyezi. A gyomos szegélyen belül 3-25 m szélességű száraz, növényzettől mentes területek találhatók. A szikkasztó középső része teljesen híg, a tetején úszó hab és növényi törmelék a széljárástól függően más-más partszakaszt borít el. A területet körülölelő mezőgazdasági területen 1994-ben gabonát vetettek.

Július 2-i területbejárásom alkalmával már csak 1 öreg tojót és 2 röpképtelen fiókát láttam. A területen két pár gólyatöcs költése valószinűsíthető, mely a faj első bizonyított Baranya megyei fészkelése.

Summary

First breeding of Black-winged Stilts *Himantopus himantopus* in Baranya county

In 1994 the first breeding attempt of Black-winged Stilt in Baranya county was documented. At the sewage pond of a pig farm near Dunaszecskő two pairs nested on the half-dried surface of manure. The six youngs reared successfully by the two pairs left the area.

Wágner László, *7625 Pécs, Hunyadi u. 73.*

A székicsér *Glareola pratincola* fészkelése és védelmi helyzete Magyarországon 1994-ben

ifj. Oláh János - Széll Antal

Az idei év ismét nem hozott számottevő javulást a székicsérek fészkelésében. A tavalyi évet követően immár második éve nem költött székicsér az eredeti ürmös szikespusztai *Artemisio-Festucetum pseudovinae* környezetben. Még a Hortobágyról, hagyományos élőhelyéről is hiányzott, pedig korábban rendszeresen, minden évben fészkelt, igaz az utóbbi években egyre fogyatkozó számban (Kovács 1993).

Az 1994-ben megfigyelt 82 pár kivétel nélkül agrárterületen fészkelt, ami jól mutatja e faj élőhelyválasztásának változását (Széll 1995). Az országban a székicsértelepek felderítése valószínűleg nem volt teljes, tehát ezeken a megtalált kolóniákon kívül még minden bizonnyal volt költés. Ezt bizonyítja a nyárvégi gyülekezőhelyen számolt 85-90 fiatal madár is. A nagy területhűséggel lehet magyarázni, hogy a telepeket évről-évre ugyanazokon a területeken lehet megtalálni. Sajnos a területhűségük miatt néha "pórul járnak" a székicsérek, mert az előző évben üzemelő rizsföld a következő évben száraz szántóföldként funkcionálhat. Általában két év rizstermesztést egy év szárazművelés követ. Persze a székicsérek visszatérnek az előző évben megfelelő táplálékbőségű költőhelyre, és elkezdik a fészkelést abban a reményben, hogy a kiválasztott élőhelyen az elmúlt évihez hasonló vízviszonyok alakulnak majd ki. A bőséges táplálékot termő vizek elmaradása azonban nagy mértékben csökkenti a fiókanevelés sikerességének esélyét.

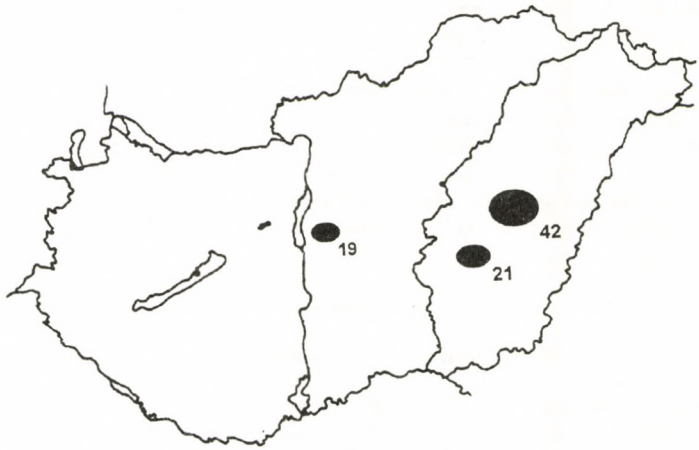

1. ábra. A fészkelő székicsér párok száma és földrajzi elhelyezkedése Magyarországon 1994-ben. ***Figure 1.*** *Numbers and distribution of Collared Pratincoles in Hungary in 1994.*

A tiszántúli kolóniák legtöbb esetben rizsföldek környékén találhatók meg (Széll, 1993). Az utóbbi néhány évben a rizsföldtelepek száma és nagysága egyaránt csökkent, ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy a magyar rizs versenyképtelen az ázsiai rizzsel szemben. A csökkenő rizsföldi élettér a székicsérekre is kihat és a jövőben a rizstermesztés teljes visszaszorulásával ez még inkább így lesz. A természetvédelem részéről reális elképzelésnek látszana, ha a székicsérek szempontjából fontos rizsföldtelepeknél megszereznék az ökológiai vízhasználati jogot, amivel ösztönözni lehetne a földtulajdonost a termelés folytatására, hiszen a rizstermesztést a víz árának folyamatos emelkedése teszi gazdaságtalanná. Másik fontos természetvédelmi feladat lehetne azon gazdálkodók valamilyen módon történő kompenzálása, akiknek a földjén székicsér költ és emiatt terméskiesésük van. A tavalyi évben is több helyen kompenzálni kellett a gazdákat (I. táblázat). A táblázatban minden terület meg van jelölve, ahol védelmi beavatkozás történt. A két karcagi területen a Hortobágyi Nemzeti Park, a szarvasi költésnél a Körös-Maros Vidéki Természetvédelmi Igazgatóság a többinél pedig a Kiskunsági Nemzeti Park kompenzálta a termelőket. A munkák teljes leállítását nem lehet kérni, mert az kivitelezhetetlen, de a legnagyobb problémát jelentő kultivátorozás időbeni eltolását, vagy teljes

elhagyását és megfelelő gyomírtószerekkel való helyettesítését lehet egyeztetni a gazdákkal. A kultivátor a sorközbe rakott fészkekre jelent veszélyt. E problémának a kivédése úgy lehetséges, hogy minden egyes fészket meg kel keresni - ami nem mindig lehetséges - és karókkal ki kell jelölni, így a munkát végző ember ki tudja hagyni a megfelelő nagyságú területet. Az idei évben meglepődve tapasztaltuk a Csabacsüd, sárgahegyesi telepnél, hogy a gazdálkodó a fészek környékét nem kultivátorozta meg, azaz előzetes egyeztetések nélkül megkereste és megvédte a fészkeket! Természetesen a legkisebb zavarással járna, ha azt a parcellát, ahová leköltöttek a székicsérek, teljesen kihagynák a munkálatokból. Sajnos ez a természetvédelem szűkös pénzügyi lehetőségein belül nem kivitelezhető. A legjobb megoldást az jelentené, ha megfelelő területek árasztásával természetes élőhelyeket alakítana ki a területileg illetékes nemzeti park ⇨ hosszútávon ez a reális megolás.

Földrajzi terület	Fészkelési környezet	Víztől való távolság km	Terület nagysága ha	Fészkelő párok száma sikeres	sikertelen	Védelmi beavatkozás	Megfigyelő
KNP apajpusztai területe:							
Kiskunlacháza	kukorica	2,5	60	1 x	-	x	Széll, A., Vajda, Z.
Bugyi I.	napraforgó	1,5	50	6 x	-	x	Széll, A., Vajda, Z.
Bugyi II.	napraforgó	2,0	40	12 x	-	x	Széll, A., Vajda, Z.
Csabacsüd, Sárgahegyes	napraforgó	3,0	15	6 x	-	-	Oláh, J., Széll, A.
Karcag, Magyarka	olajtök	0,5	50	11 x	-	x	Kovács, G., Széll, A.
Karcag	olajtök	0,05	-	25 x	-	x	Kovács, G.
Kisújszállás, Márialaka	kukorica	1,5	60	6 x	-	-	Széll, A.
Mezőtúr, Pusztabánréve	napraforgó	0,5	40	4 -	x	-	Oláh, J., Széll, A.
Szarvas, Décsi lapos							
első költés	kukorica	0,1	16	8 x	-	x	Oláh, J., Széll, A.
másod költés	ugar	0,5	8	3 x	-	-	Oláh, J.

1. táblázat. Székicsér fészkelések Magyarországon 1994-ben. ***Table 1.*** *Collared Pratincoles in Hungary in 1994.*

A táblázatból a továbbiakban kitűnik, hogy a 82 pár székicsér 11 telepen fészkelt és ezekből mindössze egy, a Mezőtúr-pusztabánrévei volt teljes mértékben sikertelen. Itt a lehullott nagy mennyiségű csapadék okozta az első fészekalj pusztulását. Ezután még egyszer próbálkoztak egy km-rel távolabb, ahol ezúttal a nagymértékű emberi zavarás (ötven kapáló ember) miatt hagyták el a fészkeket, majd a területet is. Sikeres költésnek azt vettük, ha átlagosan páronként egy, vagy több fióka vált röpképessé. A sikeres költés tehát nem azt jelentette, hogy minden párnak volt fiókája (lehetett egy párnak 2-3 is, míg másoknak egy sem). Ha egy telepen nem tudtuk a röpképességig nyomon követni a költést, akkor az öreg madarak táplálékhordási magatartása alapján következtettünk a fiókanevelésre. Az etető madár költését sikeresnek vettük. A décsi-laposi (Szarvas) első költésük befejezése előtt, már elkezdett költeni 3 pár, melyből 2 valószínűleg más területről érkezett, 1 pedig a 8 páros kolónia sikertelen párja lehetett. Pontos számokat ezért sem lehet adni az egész országra vonatkozóan, mert a sikertelen költők másik telepen is lehettek fészkelők a későbbiekben. Szarvason a '93-as évben is volt egy ilyen késői, valószínűleg másodköltés. A táblázatból jól megmutatkozik, hogy a nagyobb felületű víz nagyon fontos a székicséreknek. Minden bizonnyal a vízben nagy mennyiségben kifejlődő ízeltlábúak képezik táplálékbázisuklat.

1994-ben már második alkalommal figyeltük meg a székicsérek nagyarányú nyárvégi, vonulás előtti gyülekezését. 1993-ban a maximumot augusztus 12-én érte el a csapat 178 példánnyal, amelyből 54 volt a fiatal (ifj. Oláh, 1993). Ezután a székicsérek száma folyamatosan csökkent és szeptember közepére tűntek el a területről. Már tavaly feltűnő volt, hogy az öreg madarak előbb mentek el 1-2 héttel. Szeptember 2-án a 82 madár közül 51 fiatalt számoltunk.

Ebből jól érzékelhető, hogy a közel 100 továbbvonult székicsér nagy része öreg volt. Külső okok miatt a terület ellenőrzése ez év augusztusában nem volt biztosított, így a madarak gyülekezésének nyomon követése elmaradt. Érdekes viszont, hogy szeptemberben még nagy számú székicsért figyeltünk meg a területen. A legtöbbet, 126 példányt szeptember 8-án láttuk, melyből 85-90 volt a fiatal. Önmagában már ez a szám sem kicsi, de meggyőződésünk, hogy ennél több madár tartózkodott itt augusztusban. Valószínűnek tartjuk, hogy idén is az öreg madarak kezdték meg előbb a vonulást és a teljes csapatnak csak a töredékét láttuk. Érdemes elgondolkozni azon, hogy 85-90 fiatal hány fészekaljból kerülhetett ki?! Egy székicsér általában 3 tojást rak, és átlagosan 1, esetleg 2 és csak kivételesen jó években 3 a röpképessé váló fiatalok száma (Szabó, 1984). Az idei évben nem volt kiemelkedően jó a költési siker. Azt feltételezzük, hogy az apaji állomány nem Kelet-Magyarországon gyülekezik elvonulás előtt. Felmerülhet esetleg még az is, hogy az ukrán állomány a kelet-magyarországi vonulási útvonalon áthaladva jut a telelőterületére? Ez nem látszik valószínűnek, hiszen nagy részük bizonyítottan a Fekete-tenger partja mentén vonul délnek (Cramp & Simmons, 1983), másrészről 1994-ben az ukrajnai fiatal székicsérek nagy részét színkombinációs gyűrűkkel látták el (Gamash, 1994) és a szarvasiak között nem volt ilyen jelölt madár. Végül egy dolog maradt, amit a cikk elején már említettünk, miszerint valószínűleg közel sem tudunk minden tiszántúli fészkelésről! Mindenesetre reméljük, hogy a székicsér állomány átvészeli az elmúlt 4-5 évben tapasztalt hullámvölgyet és a magyar állomány nem morzsolódik fel teljesen.

Summary

Population size and conservation status of the Collared Pratincole *Glareola pratincola* in Hungary in 1994

In 1994 82 breeding pairs of Collared Pratincoles were recorded in Hungary. This was the second year when no bird was found on its original steppe habitat *Artemisio-Festucetum pseudovinae*. They dissappeared from the Hortobágy, a traditional breeding place for Collared Pratincoles. All of the 82 pairs were breeding on agricultural fields of corn, sunflower or rice. The colonies are usually located near paddy-fields east of the Tisza river. For financial reasons rice cultivation is on a decline and this a significant threat for loss of potential breeding sites.

The biotope near Szarvas seems to serve as a gathering ground during the late summer migration period. In August of 1993 178 birds gathered including 54 juveniles. This year the number of juvenile birds ranged between 85-90. Protection measures were made especially during the incubation period with suspending of mechanical weed control.

Irodalom - References

Cramp, S. & K. E. L. Simmons, (1983): The Birds of the Western Palearctic, Vol. III., Waders to Gulls. Oxford University press. p. 99-107.

Gamash B. A. (1994): Collared Pratincole (Glareola pratincola) marking in southern Ukraine. Wader Study Group Bulletin 73, August 1994. p. 5.

Kovács, G. (1993): A székicsér *Glareola pratincola* hortobágyi állományának alakulása. PARTIMADÁR 1993/1. p. 16-18.

Oláh, J. ifj. (1993): Székicsérek *Glareola pratincola* fészkelése agrárterületen és vonulás előtti gyülekezése Szarvas környékén 1993-ban. PARTIMADÁR 1993/2. p.19-21.

Szabó, L. (1984): A székicsér [in: Haraszthy, L. (ed.): Magyarország fészkelő madarai]. Natura, p. 93-94.

Széll, A. (1993): A székicsér *Glareola pratincola* fészkelőhelyválasztása agrár élőhelyeken. PARTIAMDÁR 1993/1. p. 8-15.

Széll, A. (1995): A nagykunsági agrár-élőhelyek szerepe a székicsérek (Glareola pratincola) fészkelőhelyválasztásában. Előkészületben. (Manuscript in prep.)

***ifj. Oláh János**, 5541 Szarvas, HAKI, Pf. 47.*
***Széll Antal**, 5510 Dévaványa, Tűzokrezervátum*

Partimadár vonulás a Csaj-tavon 1994-ben

Barkóczi Csaba - Domján András

A Csongrád megyében Tömörkény és Csanytelek mellett elhelyezkedő Csaj-tó fontos szerepet tölt be a vizimadarak vonulásában. A halastórendszer területe megközelítőleg 1.100 ha, és összesen 17 tóegységből áll. 1994-ben a területen állandóan volt lecsapolt tó, mely kedvező táplálkozási lehetőséget nyújtott a partimadarak számára.

Ebben az évben megfigyeléseinket január 9. és december 27. között végeztük.

Bíbic *Vanellus vanellus*: Január 9-én érkeztek meg, amikor 9 példányt láttunk, de számuk csak március 6-ára érte el a maximumot (420 pd.). Ezután kisebb-nagyobb számban mindvégig jelen voltak a területen. Őszi maximuma november 3-án elérte a 850 példányt.

Ezüstlile *Pluvialis squatarola*: Idei tavaszi vonulása teljesen elmaradt, ősszel viszont szeptember 10. és október 22. között folyamatosan észleltük max. 9 pd-ban.

Aranylile *Pluvialis apricaria*: Az év folyamán mindössze két alkalommal, március 12-én (2 pd.) és november 5-én (1 pd.) figyeltük meg.

Parti lile *Charadrius hiaticula*: Négy alkalommal került elő a tavaszi időszakban március elején, illetve április végén. Őszi vonulásának legjelentősebb adata október 1-re tehető, amikor 23 példány tartózkodott a lecsapolt tómederben.

Kis lile *Charadrius dubius*: Március 12 - október 15. között állandóan jelen volt a területen. Két pár költését észleltük.

Széki lile *Charadrius alexandrinus*: Április 16-án észleltünk először 1 példányt, majd május végétől szeptember közepéig rendszeresen előfordult max. 7 példány. Két pár költött.

Kis póling *Numenius phaeopus*: Néhány alkalommal figyeltünk meg általában 4-5 pd-t, egy esetben 34 madarat láttunk együtt.

Nagy póling *Numenius arquata*: Először március 6-án mutatkozott 1 pd. Rendszeresen áprilistól lehetett látni, de csak viszonylag kis számban (max. 40 pd.). Május végétől kezdve nem lehetett látni a tavak területén, de június végétől számuk ismét emelkedni kezdett, mely szeptember 16-ára elérte a 850 példányt. Kisebb csapatok november végéig kitartottak.

Goda *Limosa limosa*: Az első két példány február 6-án érkezett. Március elejétől november végéig rendszeresen mutatkozott. Tavaszi vonulása során a legjelentősebb gyülekezése március 12-én volt 1700 példánnyal. A vonuló állomány tavaszi mennyiségi alakulását - összehasonlítva a pajzsoscankó vonulási ütemével - az 1. ábra szemlélteti. Jól látható, hogy a goda nagyobb gyülekezései időben lényegesen eltérnek a pajzsoscankó tavaszi vonulásától, ez utóbbi mintegy váltja a levonuló goda csapatokat.

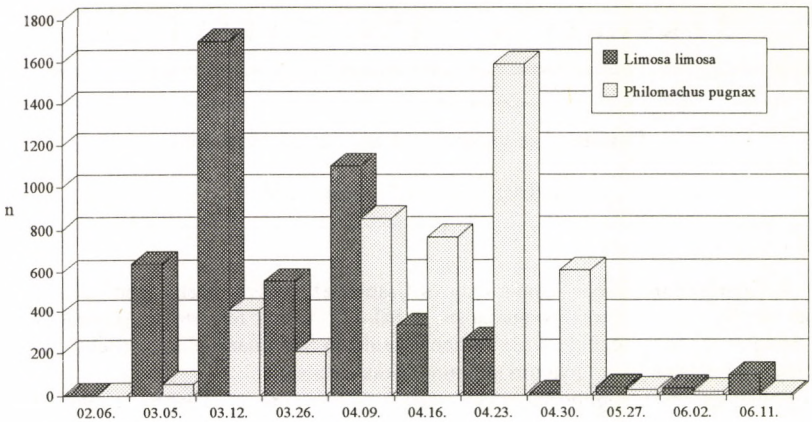

1. ábra. A goda és a pajzsoscankó tavaszi mennyiségi alakulása a Csaj-tavon 1994-ben. ***Figure 1.*** *Numbres of Black-tailed Godwits and Ruffs on Csaj fish-ponds in the spring 1994.*

Füstös cankó *Tringa erythropus*: Az elsőket március 12-én láttuk (3 pd.), számuk fokozatosan emelkedett, míg 230 példánnyal elérték a tavaszi maximumot. Május végére teljesen eltűntek, majd június végén kerültek meg újra, és ettől kezdve számuk ismét emelkedett. Az őszi maximum 820 példány volt október 1-én.

Piroslábú cankó *Tringa totanus*: Tavasszal a legnagyobb, 120 példányos csapatát március 12-én figyeltük meg. Mennyiségük ezután 10-20 példányra apadt, melyet egész nyáron át megfigyeltünk. Ősszel mindössze négy alkalommal láttunk 1-2 madarat.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Áprilisban egy-egy alkalommal figyeltük meg 1, illetve 4 példányát. Július közepétől augusztus elejéig 3 pd. tartózkodott a tavak területén, továbbá szeptember 3-án láttunk még 2 pd-t.

Szürke cankó *Tringa nebularia*: Tavasszal március 12. és április 30. között észleltük maximum 18 példányos csapatait. Július végétől október közepéig rendszeresen jelen volt a területen kisebb-nagyobb számban. Az őszi maximum 11 pd. volt.

Erdei cankó *Tringa ochropus*: Március elejétől április végéig 5-8, a nyári időszakban 7-8 példányt észleltünk rendszeresen. Ősszel már csak 1-2 pd-t láttunk.

Réti cankó *Tringa glareola*: Tavasszal igen kis számban észleltük (2-4 pd.), és számuk nyár végére sem emelkedett 10 pd. fölé. Az utolsó madarat október 15-én láttuk.

Billegető cankó *Actitis hypoleucos*: Áprilisban jelentkezett rendszeresen 10-20 pd. (max. 28 pd. volt). Május-júniusban 1-2 madarat lehetett csak látni, de július közepétől számuk ismételten megugrott és szeptember elejéig rendszeresen megfigyeltünk 25-30 példányt (max. 34 pd.). Utolsó adata: október 1-én 1 pd.

Kőforgató *Arenaria interpres*: Három alkalommal figyeltük meg: május 27-28. 1 öreget, szeptember 10-én 3 fiatalt és 17-én ismét 1 öreg madarat.

Sárszalonka *Gallinago gallinago*: Tavasszal kis számban mutatkozott főleg a vizes pusztafoltokon. Július és október között 20-25 pd-t számoltunk rendszeresen. Novemberben már csak 10 allati számban voltak jelen.

Fenyérfutó *Calidris alba*: Tavaszi vonulása teljesen elmaradt. Ősszel három alkalommal észleltük szeptember 17. és október 1. között (1 ad.; 1 ad.; 1 ad.+1 juv.).

Sarki partutó *Calidris canutus*: Egy alkalommal, október 15-én figyeltünk meg egy öreg átvedlő példányt.

Apró partfutó *Calidris minuta*: Április 9-én láttuk először. Tavaszi maximuma 74 pd volt. A nyári időszakban is rendszeresen észleltük, de számuk ekkor már nem haladta meg a 10 pd-t (kivétel augusztus 5.: 24 pd.). Utoljára október 22-én láttunk 3 pd-t.

Havasi partfutó *Calidris alpina*: Március 12-én láttuk az elsőket, s ezután számuk rövid idő alatt hirtelen emelkedett és április közepén már 660 pd. tartózkodott a területen. Május végén teljesen eltűntek és július végéig nem is láttuk őket. Őszi maximuma 280 pd. volt. A vonuló csapatok tavaszi mennyiségi változásait a 2. ábra szemlélteti.

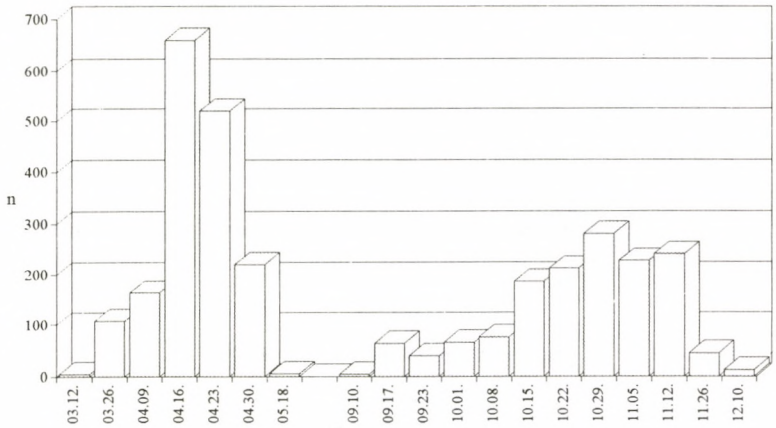

2. ábra. A havasi partfutó egyedszámalakulása a Csaj-tavon 1994-ben. ***Figure 2.*** *The numbers of Dunlins at Csaj fish-ponds in 1994.*

Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*: Tavaszi vonulása során egy alkalommal észleltük 4 példányát április 16-án. Ősszel augusztus 12. és október 15. között vonultak át a területen fiatalok és öregek vegyesen. (Maximum szeptember 23-án 7 juv + 3 ad.)

Temminck-partfutó *Calidris temminckii*: Egész éves vonulása nagyon gyenge volt, mindössze három alkalommal figyeltük meg.

Pajzsoscankó *Philomachus pugnax*: Március 6-án észleltük az első példányokat, ezután számuk egyre nőtt és április 23-ára elérte a maximumot 1.600 példánnyal. Július közepe táján kezdtek újra megjelenni, de ekkor már lényegesen kisebb számban (max. 87 pd.) láttuk. November 12-én láttuk az utolsó két madarat. Tavaszi adatsorát - összehasonlítva a goda vonulási ütemével - az 1. ábra illusztrálja.

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*: Az előző évekhez képest ebben az évben rendszeresen több példány is megfigyelhető volt. Május vége és szeptember közepe között összesen 8 alkalommal, változó számban (max. 7 pd. május 28-án) észleltük. Szeptember 17-e után már nem találkoztunk gólyatöccsel.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Március 12-én már láttuk a tavak területén, s ezután is változó számban, de folyamatosan jelen voltak (általában 60-80 pd.). Az egyik leengedett tavon viszonylag nagy számban sikeresen költöttek. Utolsó őszi megfigyelése november 12-én volt (2 pd.).

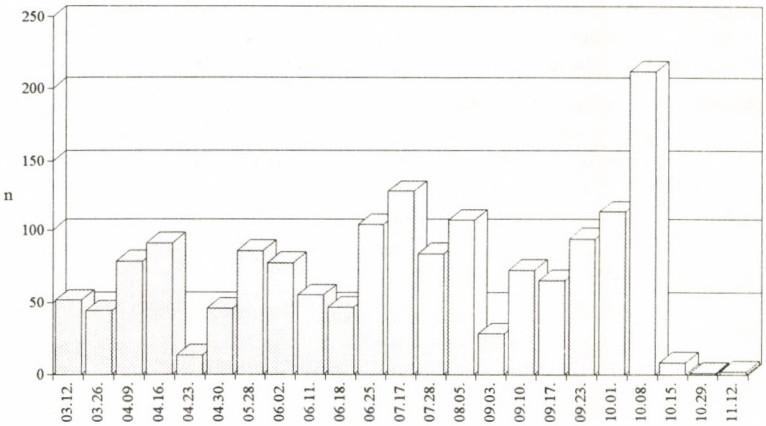

3. ábra. A gulipán egyedszámalakulása a Csaj-tavon 1994-ben. ***Figure 1.*** *The numbers of Avocets at the Csaj fish-ponds in 1994.*

Summary

The shorebird migration on Csaj-tó in 1994

The authors summarizes the result of the wader counts at Csaj fish-pond system in 1994. The report includes the changes in the numbers of common migrants and also records of some unregular species. These are as follows: Marsh Sandpiper, Turnstone, Sanderling, Knot.

The paper also includes the results of the survey of breeding species such as Little-ringed Plover, Kentish Plover and Avocet which nested on the bed of drained ponds.

***Barkóczi Csaba**, 6723 Szeged, Csongrádi sgt. 89.*
***Domján András**, 6723 Szeged, Csongrádi sgt. 75/A.*

Partimadár vonulás és fészkelés Tiszasüly környékén 1994 tavaszán

Rimóczi Árpád

Vonulás

A terület sajátosságából adódóan a vonuló partimadarak számára csupán minimális területű "füves-vizes" élőhely áll rendelkezésre, így a vonulás a leeresztett halastavakra és rizsföldekre koncentrálódik (1. ábra). Kivételt képez ez alól egy kb. 12-15 ha-os árasztás (a Homori-tavak lecsapolt vizét az ún. Homori-legelőre engedik ki, így az őszi csapolások vize május-júniusig is kitart a területen.

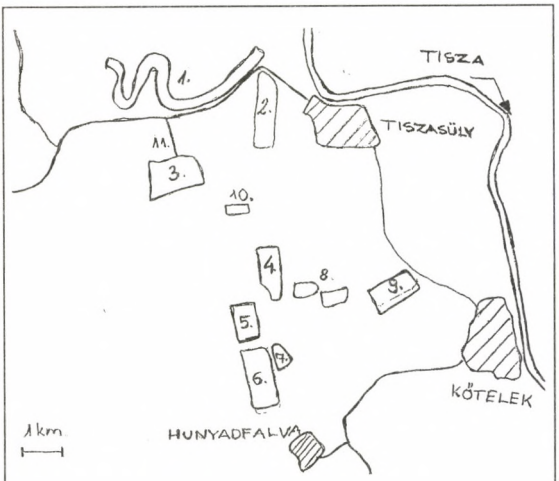

1. ábra. Az egyes élőhelytípusok eloszlása. ***Figure 1.*** *Pattern of different habitats.* Területek/*Name of habitats*: Görbemajori-halastavak (200 ha); 2. Csengeri-halastavak *fish-ponds* (100 ha); 3. Homori-halastavak *fish-ponds* (216 ha); 4. Tamásháti-halastavak *fish-ponds* (55 ha) 5. T-3-rizstelep *paddy-field* (88 ha); 6. T-4-rizstelep *paddy-field* (96 ha); 7. T-5-rizstelep *paddy-field* (32 ha); 8. T-2-rizstelep *paddy-fields* (85 ha); 9. T-1-rizstelep *paddy-fields* (100 ha); 10. Vallyontelepi-rizsföld *paddy-fields* (13 ha); 11. Homori-legelő *flooded grasland* (40 ha).

Február végén és márciusban kizárólag a Homori-legelő (árasztás) és a szántóföldeken, illetve rizsföldeken levő vízfoltok szolgáltak táplálkozóhelyül a partimadarak számára. Ez erősen kihatott a bíbic *Vanellus vanellus* és a pajzsoscankó *Philomachus pugnax* számának alakulásában, igaz a bíbicből március 15-én 1600 pld-t számoltam 3 óra alatt, de ezek ki-zárólag vonuló példányok voltak. Nagyobb csapolás hiányában sem a bíbicek, sem a pajzsoscankók nem találtak megfelelő táplálkozó-helyet.

Nem így áprilisban, amikor tamásháton az I-est, a II-est és homoron az V-öst, a VI-ost és a VII-est, illetve a csapolómedencét engedték le. A vonuló partimada-rak egész áprilisban, sőt még má-jus első hetében is választhattak a friss csapolások közül. Május má-sodik hetétől viszont a rizsföldek vették át a főszerepet, mivel ad-digra a halastavak többé-kevésbbé már kiszáradtak (2. ábra.).

A tavak leengedései, me-lyek a fő vonulással estek egybe egyes fajoknál (pl. goda *Limosa limosa*, piroslábú cankó *Tringa totanus*, réti cankó *T. glareola*) meglepő eredményeket produkáltak az előző évekhez képest, hiszen godából 400-500, piroslábó cankóból 100, réti cankóból 200 pld. volt jelen a területen.

A pajzsoscankók száma a tavalyinak a felét sem érte el: 1993. 04. 03. 7000 pld. (2-3. ábra).

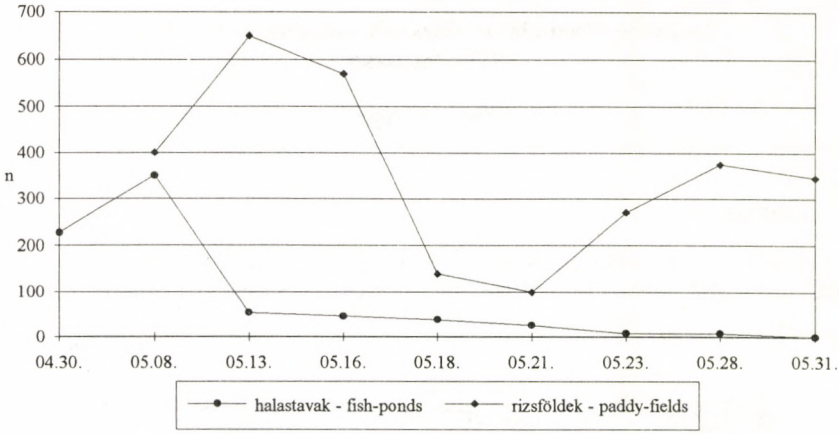

2. ábra. A rizsföldeken és a halastavakon megfigyelt összegyedszámok 1994 májusában. (05. 08-án csak a T-2-rizstelep volt feltöltve.). ***Figure 2.*** *Total numbers of waders recorded on paddy-fields and fish-ponds in May 1994. (On 8 May only the T-2 paddy-field was flooded.)*

A gulipán *Recurvirostra avosetta* április legelején jelent meg és május végéig volt látható a területen; halastavakon max. 26, rizsföldeken max. 9 példányt láttam.

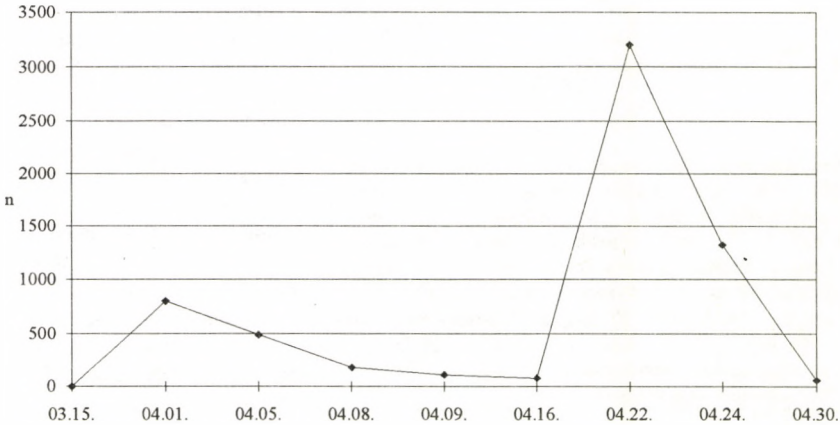

3. ábra. A pajzsoscankók egyedszámalakulása a Tamásháti-halastavakon 1994 áprilisában (április 1-én és 22-én volt friss csapolás). ***Figure 3.*** *Numbers of Ruffs on the Tamásháti fish-ponds in April 1994. (Freshly drained ponds were available on 1 and 22 April 1994.)*

Az idén is megfigyelhető volt mindhárom sárszalonka-faj. A kis- és nagy sárszalonkából *Lymnocryptes minimus, Gallinago media* 1-1 pld. mutatkozott az árasztásokon (kis sárszalonka 03. 19-én, nagy sárszalonka 05. 01-én). A sárszalonka *G. gallinago* vonulás igen csekélynek mondható, 03.15-től április végéig 1-11 pld.tartózkodott az árasztáson.

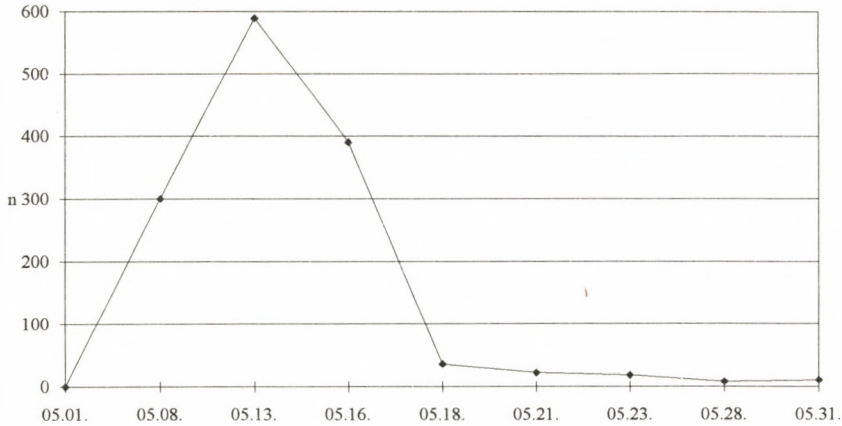

4. ábra. A pajzsoscankók egyedszámalakulása a T-1 és a T-2-es rizsföldeken 1994 májusában.
Figure 4. *Numbers of Ruffs on the T-1 and T-2 paddy-fields in May 1994.*

Meglepő volt a kis lile *Caharadrius dubius* és a széki lile *Ch. alexandrinus* vonulása, mivel ez utóbbiból több mutatkozott. Kis liléből 04. 01-től 1 pár volt látható a tamásháti tavaknál. Széki liléből 04. 09. és 05.18. között 2-3-4-5 pld. (1-2 tojó és 2-3 hím) volt jelen a Homori V-ös és VI-os, illetve a csapoló medencén. A parti lile *Ch. hiaticula* az idén igen gyengének mondható, a szokásos "kettős" vonulás is elmaradt. Májusban két esetben 1-5 pld. került elő.

A rendszeresen vonuló fajok közül a kis- és nagy póling *Numenius phaeopus, N. arquata* vonulása volt a leggyengébb. Kis pólingot áprilisban két esetben (1-4 pld.), míg nagy pólingot csak hangról regisztráltam.

A tavi- és szürke cankó *Tringa stagnatilis, T. nebularia* szinte mindig együtt volt megfigyelhető 04. 01. és 05. 18. között a tamásháti I-es, illetve a homori V-ös, VI-os csapolásokon (tavi: 1-3 pld., szürke: 1-8 pld.). A billegető- és erdei cankó *Actitis hypoleucos, Tringa ochropus* vonulása a szokásosnak megfelelt, 1-6 pld. mutatkozott a csatornapartokon. A füstös cankóból *T. erythropus* általában 10-25 pld. tartózkodott a tamásháti és a homori csapolásokon.

A kőforgató *Arenaria interpres* és az ujjaslile *Pluvialis squatarola* májusi megfigyelései 2-3 éve már rendszeresnek mondhatók a rizsföldeken, így volt az idén is: kőforgatóból 1 tojó pld., ujjasliléből 4 pld-t észleltem.

Mind a négy gyakori partfutó-faj vonulása igen gyenge volt. Maximális példányszámok: apró partfutó *Calidris minuta* 3 pld. (1993-ban 12 pd.), Temminck-partfutó *C. temminckii* 4 pld. (1993-ban 4 pld.), sarlós partfutó *C. ferruginea* 2 pld. (1993-ban 28 pld.) és havasi partfutó *C. alpina* 200 pld. (1993-ban 1100 pld.).

Az idei tavasz szerencsére bővelkedett a ritkaságokban is, ezt bizonyítja a Homori-halastavakról származó néhány megfigyelés is. A csigaforgató *Haematopus ostralegus 1 példányát* 04. 30-05. 01. között, és a sarki partfutó *Calidris canutus* 1 immatur példányát figyeltük meg. Érdekességként megemlíthető, hogy e megfigyelések a tavak csapoló-medencéjéről kerültek ki, melynek területe csupán 0,5 ha.

Fészkelés

Ebben az évben elmaradt a korábbról már megszokott gulipán fészkelés, csupán csak a bíbic, a kis lile, a goda és a piroslábú cankó fészkelt a területen.

Bíbicből kb. 22-25 pár költött és ezen belül is kiemelkedő volt a T-5-ös rizsföldeknél egy kalitkán belül (5-6 ha) 9 pár fészkelése. A kis lile fészkelése érdekesnek mondható, hiszen a tiszasülyi szeméttelep közvetlen közelében (erősen bolygatott terület) egy kb. 60x40 m-es vízzel teli lapálynak a partján fészkelt és 2 fiókát nevelt. 7 pár goda fészkelése volt biztosra vehető a Homori-legelőn, de a T4-es rizsföldek melletti parlagon hagyott kb. 100 ha-os földön is rendszeresen mozgott 6-10 madár (költésüket nem veszem biztosra). A piroslábú cankóból 4 pár fészkelt a Homori-legelőn. A T1-es és T5-ös rizsföldek gátjain 6-8 pár fészkelése valószinűsíthető (előző évben ugyanezen a helyen találtunk fészkeket).

Az adatok gyűjtésében részt vett még Gődér Róbert is.

Summary

Migrating and breeding shorebirds near Tiszasüly in the spring of 1994

Due to the geographical structure of the region only small areas of wetlands are available for waders, hence the migration concentrates to drained fish-ponds and paddy-fields and to a single flooded grassland near the Homori fish-ponds. In the spring 1994 this latter habitat held significant numbers of Lapwings and Ruffs.

In April and in the first week of May fish-ponds provided a fresh feeding ground. From the second week of May the paddy-fields played significant role in the migration since the drained ponds dried out by that time. The drainage of the ponds coincided with the migration of Black-tailed Godwits (400-500), Common Redshanks (100), Wood Sandpipers (200). Half of the last year's number of Ruffs were recorded this year with the peak of 7.000 birds.

For the region uncommon species were also recorded: Oystercathcer, Knot and Great Snipe.
The breeding species such as Lapwing, Little-ringed Plover, Black-tailed Godwit and Common Redshank nested mainly on the paddy-fields and the flooded grasslad area. In contrast to former years no Avocet nested on the paddy-fields.

Rimóczi Árpád, *5065 Nagykörű, Hunyadi u. 37.*

Partimadár vonulási jelentés az ÉK-Hortobágyról (1994)

Ecsedi Zoltán - Nagy Gyula - Tar János

Minden évben a táplálkozó területek és az időjárási frontok eltéréséből adódóan másképpen alakul a vonulás. 1994-ben szokatlanul jó tavaszi átvonulást észleltünk, de a kedvező táplálkozó helyek ellenére is gyengén alakult az őszi mozgalom. Ezt nagyszerűen bizonyítja az 1. táblázatban szereplő adatsor.

A tavaszi kedvező vizek immár több év óta elmaradtak, de a Virágoskúti-tavon és a Borsósi-tározón lévő csapolások, illetve a feltöltetlen medencékben felgyülemlett csapadék és befolyt víz hatására kialakult sekély vizes, iszapos medrek kedveltek az átvonuló fajoknál. Tovább erősítette a vonulást, hogy ezek a területek még májusban is kiváló táplálkozási feltételeket biztosítottak. A Horti-libanevelő és a HNP által elárasztott Nagyszik ismét kedvezően funkcionált.

Feltűnő volt a sárjáró *Limicola falcinellus* gyakori és nagyobb példányszámú (2-9) megjelenése. A kőforgató *Arenaria interpres*, vékonycsőrű víztaposó *Phalaropus lobatus* és a csigaforgató *Haematopus ostralegus* is átvonult. Meglepően sok nagy sárszalonkával *Gallinago media* találkoztunk a zsombékos mocsarak szélein. A kis goda *Limosa lapponica* eddigi legjobb tavaszi vonulását figyeltük meg. Több helyen feltűntek nászruhás példányai és egészen július elejéig itt tartózkodtak. Május 21-én egy sarki partfutó *Calidris canutus*, 6-án egy nászruhás terekcankó *Xenus cinereus* (amely 7-én átment a Horti-libanevelőre) került elő, mint ritkaság a Borsósi-tározóról. A sarki partfutóknak eddig ez volt a második tavaszi megfigyelése, a terekcankónak pedig a második előfordulása az ÉK-Hortobágyon.

Júliusban elkészült a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület élőhely-rekonstrukciója a Karácsonyfokon. A talajmunkák elvégzése során megjelent egy öreg feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni*, melyről Tar János külön beszámol ebben a számban. Augusztusban rengeteg limikola jelent meg a tavon. Sárjárók, öreg fenyérfutók és egy fiatal terekcankó (09.01-02.) képviselte a ritkábban előkerülő fajokat. A területről bővebb információt későbbiekben adunk.

Az őszi csapolásokon megfigyeltük a jellemző fajokat, de példányszámuk messze alulmaradt a szokásostól. Egyesével kis godát, fenyérfutót *Calidris alba* és sarki partfutót is észleltünk Virágoskúton.

A tavi cankó *Tringa stagnatilis* nagyszámú előfordulásával feltételezhető, hogy számíthatunk fészkelési kisérletére a jövőt illetően.

Hó/hét	bíbic	%	havasi partfutó	%	goda	%	pajzsos-cankó	%	Σ
03./3. hét	**14**	0,2	**80**	0,1	**5270**	90,0	**520**	8,8	**5853**
04./1. hét	**20**	0,1	**307**	1,5	**15400**	76,8	**4200**	20,9	**20041**
2. hét	**0**	0,0	**1600**	16,5	**340**	3,5	**7660**	79,0	**9690**
3. hét	**0**	0,0	**1640**	30,4	**95**	1,7	**3500**	64,9	**5388**
4. hét	**1**	0,02	**1640**	40,7	**1**	0,02	**2200**	54,6	**4026**
05./1. hét	**0**	0,0	**200**	48,7	**6**	1,4	**100**	24,3	**410**
2. hét	**0**	0,0	**80**	14,7	**0**	0,0	**400**	73,9	**541**
⇕	lecsapolás mentes időszak								
09./1. hét	**300**	15,5	**20**	1,0	**180**	9,3	**380**	19,7	**1929**
2. hét	**100**	7,2	**50**	3,6	**250**	18,2	**250**	18,2	**1372**
3. hét	**120**	8,0	**55**	3,7	**80**	5,3	**280**	18,8	**1484**
4. hét	**400**	26,7	**125**	8,3	**65**	4,3	**200**	13,3	**1493**
10./1. hét	**250**	21,4	**220**	18,8	**45**	3,8	**110**	9,4	**1168**
2. hét	**350**	38,0	**300**	32,5	**5**	0,5	**30**	3,2	**921**
3. hét	**800**	57,0	**350**	24,9	**0**	0,0	**8**	0,5	**1402**
4. hét	**400**	42,1	**420**	44,3	**0**	0,0	**12**	1,2	**948**
11./1. hét	**200**	41,9	**240**	50,3	**0**	0,0	**1**	0,2	**477**
2. hét	**200**	38,3	**200**	38,3	**0**	0,0	**2**	0,3	**522**
3. hét	**250**	53,6	**60**	12,8	**0**	0,0	**1**	0,2	**466**
4. hét	**300**	74,4	**15**	3,7	**0**	0,0	**0**	0,0	**403**

1. tábla. Négy domináns partimadárfaj példányszáma és %-os aránya az összes partimadárhoz viszonyítva a Virágoskúton 1994-ben. ***Table 1.*** *Numbers and percentage of four dominant shorebird species (Lapwing, Dunlin, Black-tailed Godwit and Ruff) as compared to the total numbers of all wader species on Virágoskúti fish-ponds in 1994.*

A gyakoribb fajok vonulásdinamikáját az 1. táblázat foglalja össze. Tavasszal, már március végén nagy csapatai gyülekeztek a godának *Limosa limosa*. A jelenlevő partimadarak 90 %-át képezték a 280 hektáros tavon. A maximumot április első hetében érték el. Az összes

limikolához viszonyított arányuk csökkent, mert ekkor már lényegesen növekedett a pajzsoscankó *Philomachus pugnax* száma. A goda erősen fogyatkozott április második hetétől kezdve, míg a pajzsoscankó ekkor érte el a vonulási maximumot. A havasi partfutó *Calidris alpina* április második hetétől április végéig azonos számban volt jelen. Április végén és május elején volt a legnagyobb arányban az összes partimadár-faj közül. A bíbic *Vanellus vanellus* a lecsapoláson jelentéktelen számban tartózkodott.

Ősszel a 800 hektáros 4-es tó fogadta a partimadarakat, de számuk nem érte el a 2000 pd-t egy nap sem. Így egy nagyon gyenge őszi vonulást zártunk. A domináns fajok egymáshoz viszonyított aránya jelentősen megváltozott a tavaszi vonuláshoz képest. A goda és a pajzsoscankó őszi gyülekezése elmaradt, bár jó években sem közelíti meg a tavaszi viszonyokat. A havasi partfutó száma októberben és november elején vált jelentőssé, amikor 32-50 %-ban képviselte a limikolákat. A bíbic száma október utolsó hetében érte el a maximumot, de ebben az évben a szokásos 2-3 ezres sereglése elmaradt.

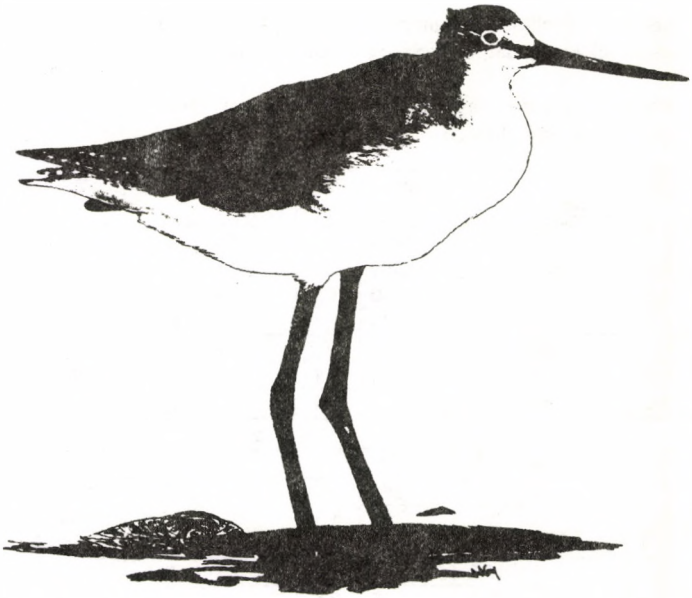

Summary

Shorebird migration on the North-Eastern Hortobágy (1994)

A very good passage of migrating waders was recorded through the North-East Hor-tobágy in the spring of 1994 but in spite of favourable fee-ding conditions the number of migrating birds during autumn was under the usual numbers.

In the spring some uncommon wader species occured in unusual numbers including Oystercatcher, Broad-billed Sandpipers, Turnstones, Red-necked Phalarope, Great snipe. The ever strongest migration of Bar-tailed Godwit was recorded in the region. The second spring occurence of Knot and an adult Terek Sandpiper was recorded as well. On a wetland habitat reconstruction near Karácsonyfok an adult Black-winged Pratincole was present.

Among the common migrants on the Virágoskút fish-ponds the Black-tailed Godwit was the most dominant species in the first week of April while in the second week numbers of Black-tailed decreased and the Ruff reached its peak. During autumn a pond of about 800 ha welcomed the birds but the numbers of all waders scarcely reached 2000 each day. As opposed to the spring an accumulation of Black-tailed Godwits and Ruffs could not be observed this autumn but their autumn numbers usually do not compare with those of the spring migration even in good years.

Ecsedi Zoltán, *4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.*
Nagy Gyula, *4060 Balmazújváros, Kossuth köz 5.*
Tar János, *4060 Balmazújváros, Böszörményi út 12.*

Partimadár vonulás Szarvas környékén 1994-ben

ifj. Oláh János

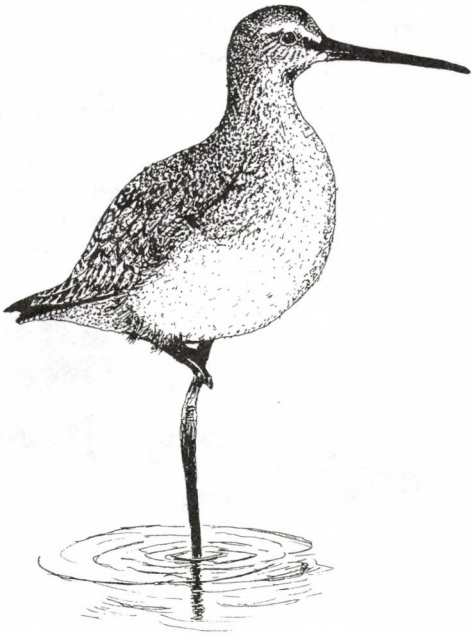

Az utóbbi néhány évhez viszonyított nagyobb csapadékmennyiség miatt idén kedvezőbb viszonyok alakultak ki a partimadarak számára. A pusztákon megrekedt vizek csak március végéig tartottak ki, de ebben az időszakban fontos pihenőhelyei voltak a vonuló bíbiceknek *Vanellus vanellus* (max. 5000 pd.), aranyliléknek *Pluvialis apricaria* (max. 86 pd.) és pajzsos cankóknak *Philomachus pugnax*. Márciustól egészen április végéig a Horváthpusztai halastórendszer volt a vonulás központja. A piroslábú cankó *Tringa totanus* vonulása március végén tetőzött 61 példánnyal, míg a füstös cankó *T. erythropus* április folyamán végig viszonylag magas számban volt jelen a területen (120-150 pd.). Április elsején egy pár széki lile *Charadrius alexandrinus* is megjelent, melynek a 30-as évek óta ez volt az első megfigyelése. Két Temminck-partfutó *Calidris temminckii* igen korai megjelenését is megfigyeltük az első tavi cankók *Tringa stagnatilis* érkezésével együtt (7 pd.).

Az Iskolaföldi halastórendszer az idén tavasszal az átlagosnál is kevesebb limikolát tudott fogadni a kevés csapolt halastó miatt. E kisméretű halastavakat viszont előnyben részesítették a Temminck-partfutók *Calidris temminckii* (max. 8 pd.) és a kis lilék *Charadrius dubius*. Átlagos vonulásuk volt a halastavakon a godáknak *Limosa limosa* (max. 1200 pd.), a réti cankóknak *Tringa glareola*, az erdei cankóknak *Tringa ochropus*, a billegető cankóknak *Acitis hypoleucos* és a gulipánnak *Recurvirostra avosetta* (max. 24 pd.). Ezzel szemben a szürke cankó *Tringa nebularia* az idén a szokásosnál magasabb számban jelentkezett (max. 21 pd.). Április végén a pusztákon fészkelő fajok mellett a kis pólingok *Numenius phaeopus* és nagy pólingok *Numenius arquata* mutatkoztak nagyobb számban. Az előbbi fajnak 270-es csapata rekordmennyiség volt a szűkebb környék számára.

Május elejétől a halastavak szerepe lényegesen lecsökkent, mivel a rizsföldek elárasztása révén sokkal nagyobb - három üzemelő rizsföldrendszeren összesen 600 hektár - felületű táplálkozóterülethez jutottak a partimadarak. Az éppen árasztás alatt lévő rizsföldeken elsőként a havasi partfutók *Calidris alpina* (max. 428 pd.) és apró partfutók *Calidris minuta* (max. 28 pd.), valamint a pajzsos cankók 1500-3000-es csapatai jelentek meg. A parti lile *Charadrius hiaticula* májusi vonulása is teljesen áttevődött a halastavakról a rizsföldekre, míg az ujjaslile *Pluvialis squatarola* halastavon és rizsföldeken egyaránt megjelent, átlagosan 2-3 példánnyal területenként. A környék első tavaszi sárjáró *Limicola falcinellus* adata szintén rizsföldről származott (május 23-án, egy teljesen nászruhás egyed). Korai vonulóként júliusban ismét előkerült a faj. Az utóbbi évek tapasztalatai alapján a sárjáró rendszeres átvonulónak számít a

területen, 2-3 megfigyeléssel évenként. Május végére már csak a fészkelő fajokat lehetett látni a rizsföldeken (gulipán, székicsér, goda stb.). A réti cankó *Tringa glareola*, mint a júniusi rizsföldek jellegzetes faja, nagy számban volt jelen (300-350 pd., max.: 800 pd.). Június elejétől a godák *Limosa limosa* száma erősen emelkedni kezdett, két rizsföldrendszeren átlagosan 1500-2000 példányig, míg a Décsi rizsföldeken egészen 9200-ig (1. ábra)! Nyár közepén a rizsföldek számukra ideális gyülekezőhelyek, részben a táplálékbőség miatt, részben az egyéb vizes élőhelyek hiányában. Július végétől a godák száma folyamatosan csökkent és augusztus közepére teljesen el is tűntek a rizsföldekről.

A Kákai rizsföldeken idén nem sikerült megfigyelni a tavalyi gólyatöcs *Himantopus himantopus* "inváziót", ami akkor 50 példánnyal tetőzött. Mindössze a Cserebökényi puszták választják el ezt a területet a fábiánsebestyéni szikkasztóktól, ezért a két élőhely kapcsolata nyilvánvaló. Az, hogy az idén 4-5 gólyatöcsnél nem mutatkozott több, a terület csökkenésével, valamint az egyéb természetes vizes élőhelyek számának megnövekedésével indokolható, hiszen a tavalyi 800 hektár rizs helyett az idén csak 150 hektár volt. A tavi cankók *Tringa stagnatilis* száma nem sokat csökkent az előző évihez képest (2. ábra), függetlenül az élőhely kiterjedésének csökkenésétől (ifj. Oláh, 1993). A tavalyi maximum 20 példányával szemben az idei 17 példány volt.

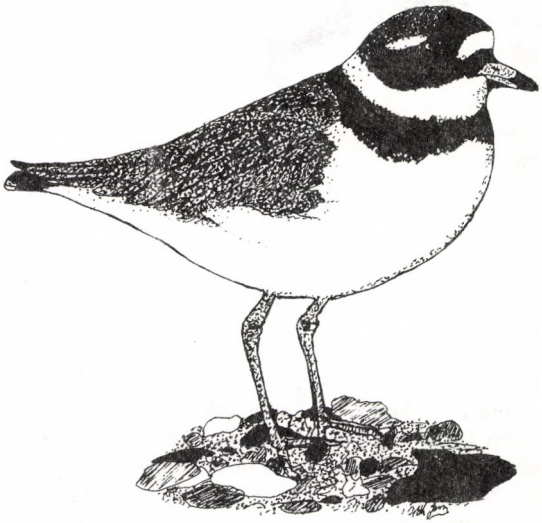

Augusztus elejétől fokozatosan ismét a halastavak csapolásaira tértek vissza a partimadarak. Sajnos az ősz nem hozta meg a várt példányszámú limikolát, ami egyrészt a vadászat megindulásának, másrészt a jelentős vonulóhelyeken (Hortobágy, Csajtó, Szeged) lévő sok csapolásnak tudható be. A sarlós partfutó *Calidris ferruginea* augusztustól folyamatosan jelen volt (max. 16 pld.) egészen szeptember közepéig. A sárszalonka *Gallinago gallinago* egész évben gyakori volt, de leginkább augusztus végén lehetett nagy csapatait látni (max. 300 pld.). Tavasszal a pusztákat, ősszel a rizsföldeket részesítették előnyben. Érdekes, hogy az idén sem a kis, sem a nagy sárszalonkával nem találkoztunk, pedig az elmúlt években rendszeresen előkerült. Az idei két kőforgató *Arenaria interpres* megfigyelésből az egyik szintén őszi adat, egy fiatal egyed Horváthpusztán. Az ősz igazi ritkasága egy fiatal vándor partfutó *Calidris melanotos* volt szeptember 11-én az Iskolaföldi halastó legnagyobb taván, melyről részletek ebben a számban olvashatók. A madár a többi partfutóval együtt másnapra továbbállt. A székicsérek *Glareola pratincola* idén ismét nagy számban vonultak át ősszel (max. 126 pld.).

Szeptember végén egy hidegfront teljesen kisöpörte a partimadarakat. Ezután már csak kis számú havasi- és apró partfutóval lehetett találkozni a cankókon és godákon kívül. A parti lile mindössze három alkalommal jelent meg ősszel. Októberben és novemberben a bíbicek száma megnőtt, viszont minden más limikoláé lecsökkent. November végén már csak egy-két nagy pólingot, bíbicet és havasi partfutót lehetett látni.

Köszönöm Majoros Gergelynek, hogy rendelkezésemre bocsátotta megfigyeléseit.

Summary

The 1994 shorebird migration on the western region of Békés County

This article summarizes the results of a shorbird census carried out during the migration periods of 1994 on the western part of Békés County. The regular monitoring resulted a total of 29 wader species. In spring the majority of migrants were on the fishponds, but in early May most of the birds were found on the paddyfields simply because the freshly flooded paddys offered better feeding and roosting habitat. Throughout the summer the rice fields remained an important gathering ground especially for Black-tailed Godwits. Their maximal number has reached 9200 birds at the end of June on the Décsi ricefields. Regular migrants such as Lapwings, Ruffs, Spotted Redshanks, Dunlins, Little-ringed Plovers, Wood-, Green- and Common Sandpipers occured in usual numbers. Collared Pratincoles gathered on Décsi paddyfields as usual. This year their maximum reached 126 individuals. A few scarce species were seen such as Broad-billed Sanpiper and Temminck's Stint. Marsh Sandpipers were present in relatively high numbers (17 ind.). Szarvas also had a "big" rarity: the sixth record of Pectoral Sandpiper for Hungary was on the 11th of September, 1994.

Irodalom - References

Oláh ifj., J. (1993): Tavi cankók *Tringa stagnatilis* gyülekezése Szarvas mellett 1993 júniusában. PARTIMADÁR 1993/2. p. 22-23.

***Oláh János, ifj**, 5541 Szarvas, HAKI Pf. 47.*

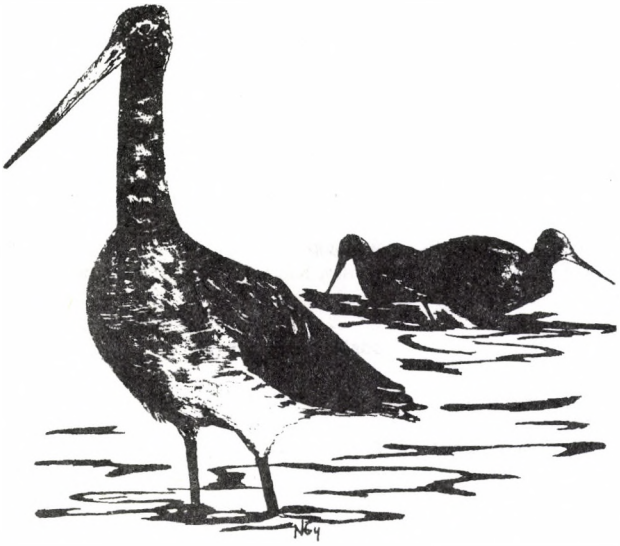

Újjabb vándor partfutó *Calidris melanotos* megfigyelése Magyarországon

Oláh János, ifj.

A tavalyi két vándor partfutót követően számítani lehetett a faj ismételt előfordulására. 1994. szeptember 11-én a Szarvas mellett található Iskolaföldi halastórendszer legnagyobb - csapolás alatt álló - taván (25 ha), havasi *Calidris alpina* és sarlós partfutókkal *C. ferruginea* egy fiatal vándor partfutót figyeltem meg. A madár részletes leírására nem térek ki, hiszen a fajról a PARTIMADÁR 1993/3. (Ecsedi 1993, Szimuly 1993) számában bővebben olvashatunk.

A madarat sötétedés előtt egy órával vettem észre. Először 5-600 m távolságból, majd 80 m-ről is megfigyeltük Optolyth teleszkóppal. Egyetlen feltűnő és az általam eddig megfigyelt vándor partfutóktól elütő dolog a félénk viselkedése volt. Minden tekintetben ébernek tűnt, mindig az elsőként felrebbenő madarak között volt, nem igazán keltette fáradt "vándor" benyomását. Másnapra a többi partfutóval együtt elhagyta a területet.

Nem kizárt dolog, hogy ez az Európában leggyakoribb "észak-amerikai" partfutó minden évben előfordul hazánkban, csak eddig átcsúszott a megfigyelőhálózaton. Azért tettem idézőjelbe az amerikai jelzőt, mert meggyőződésem, hogy hazánkba inkább a szibériai egyedek vetődnek el, bár ez alól kivétel lehet az 1993-as júliusi hortobágyi adat (eddigi egyetlen öreg madár).

Summary

Pectoral Sandpiper *Calidris melanotos* near Szarvas

On 11 September 1994 a juvenile Pectoral Sandpiper was recorded at the Iskolaföldi fish-ponds near Szarvas while feeding among Dunlins and Curlew Sandpipers on a drained pond. During its observation period the bird was constantly alert.

Irodalom - References

Ecsedi, Z. (1993): Vándor partfutó *Calidris melanotos* újabb előfordulása a Hortobágyon. PARTIMADÁR 1993/3. p. 55-57.

Szimuly, Gy. (1993): Vándor partfutók *Calidris melanotos* Naszály-Ferencmajorban. PARTIMADÁR 1993/3. p. 57-58.

Oláh János, ifj., *5541 Szarvas, HAKI Pf.: 47.*

Aranylile *Pluvialis apricaria* nagyszámú előfordulása Harta környékén 1994 tavaszán

Berdó József

Az aranylile az általunk vizsgált területeken rendszeresen átvonul tavasszal és ősszel is (Kovács, 1988). Tavasszal néha nagyobb számban tartózkodnak a számukra megfelelő területeken (Berdó, 1992). Az 1994 tavaszán látott nagyobb csapat általában két részre szakadva mozgott, azonban, ha megriadtak, akkor csatlakoztak egymáshoz. Legtöbbször egy lucernatáblán, vagy a mellette lévő őszi árpán tartózkodtak. Legtöbbször a lucernán tartózkodó túzok *Otis tarda* csapat mellé szálltak le, máskor a nagy pólingok *Numenius arquata* társaságát keresték. A táplálkozás után kirepültek a közeli vízborította szikes legelőre pihenni, ahol a bíbicekkel *Vanellus vanellus* és pajzsoscankókkal *Philomachus pugnax* társultak.

A szentkirályi hodály melletti szikes gyepen max. 10 példányát láttuk, de március közepétől számuk elérte a 800 példányt, mely 24-ig állandósult. A madarak március végére eltűntek a területről, és az északabbra fekvő Akasztói-halastavaknál sem láttunk egyet sem.

Az adatgyűjtésben részt vett még Oroszi Zoltán is, melyért ezúton mondok köszönetet.

*(**Megjegyzés:** A területtel szerves összeköttetésben álló Kelemen-széken is rekord mennyiségben vonultak át tavasszal az aranylilék. Maximum: 230 pd. szerk.)*

Summary

Large flocks of Golden Plovers *Pluvialis apricaria* on Harta in the spring of 1994

Golden Plovers are considered as regular migrants in the spring around Harta. In 1994 large flocks were observed mainly on lucerne but on barley fields as well. From the middle of March their number increased gradually and reached their peak with 800 birds. By the end of March no more Golden Plover was found in the region.

Irodalom - References

Berdó, J. (1992): Aranylile *Pluvialis apricaria* adatok 91-ben, PARTIMADÁR 1992/1. p. 6.
Kovács, G. (1988): Aranylile (in: Haraszthy, L. ed.: Magyarország madárvendégei, Natura. p. 75-76.

***Berdó József**, 6326 Harta, Rákóczi u. 32.*

Feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni* a Karácsonyfoki-szikestavon

Tar János

1994. június 1-én egy öreg nászruhás feketeszárnyú székicsért észleltem az újonnan épült Karácsonyfoki-szikestavon. Az alábbiakban néhány, számomra szembetűnő bélyeget tartok közlésre érdemesnek:

- a nyak hátsó oldala (a tarkó és a hát közt) tompa gesztenyebarna, mely a repülő madáron is észlelhető volt;
- az első, illetve másodrendű evezők között nem láttam éles kontrasztot, mely az igen sötétbarna felsőtestnek és szárnynak köszönhető;
- szélső- és középső faroktollai között kicsi volt a különbség, látványosan kisebb "villájú", mint a székicséré *Glareola pratincola*;
- zömökebb testfelépítésű, hasa is ívesebb volt, mint a másik fajé;
- szárnyai szélesebbek voltak, amelyek szintén kövérebbé tették.

Ezek mellett természetesen, mint elsőrendű faji bélyeg a fekete szárnybélés és a másodrendű evezőkön levő fehér szegés hiánya is megvolt.

A körülményekről: a Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület (HTE) tulajdonában levő Karácsonyfokon szikes élőhely létrehozása céljából talajmunkákat végeztettünk. A koradélelőtti órákban jártam kint a területen, a gépek által készített agyagszigetek megfelelő számát, minőségét ellenőriztem egy 8 hektáros egységen. Erről a területről a talaj felső 15-20 cm-es rétege el lett hordva, így egy teljesen csupasz területrész keletkezett.

A madarat a hangja alapján vettem észre, a földön ülhetett, mivel éppen fölfelé szállt, s eközben riasztott rám. Ekkor egy bíbic *Vanellus vanellus* is riasztani kezdett, majd egyre inkább a csért zaklatta s a magasba kényszerítette. A fölkörözés és a bíbic eltávolodását követően rovarászni kezdett, majd néhány perc múlva DNy-i irányba távozott.

A területen való megjelenését nagyban befolyásolhatta ez a jelentős nagyságú kopár felület, mivel ezidőtájt a növénykultúrák már megerősödtek a környéken. A területen található néhány kisebb vízfolton a költő fajokon (bíbic, goda *Limosa limosa*, piroslábú cankó *Tringa totanus*) kívül jelentős mennyiségben átnyaralók is akadtak. A feketeszárnyú székicsér a tó előkészületi szakaszában jelent meg a ritkább fajok közül és remélhetőleg hasonló meglepetéseket tartogat még e terület a jövőben is.

Summary

Black-winged Pratincole *Glareola nordmanni* on the salt lake of Karácsonyfok

On 1 June 1994 an summer plumage adult Black-winged Praticole was recorded on a saline habitat reconstruction near Karácsonyfok. The flying bird was recognised by its alarm call and was seen whilst being attacked by Lapwing. After the Lapwing had disappeared the Black-winged Pratincole started to feed on insects in the air then left the area.

***Tar János**, 4060 Balmazújváros, Böszörményi u. 12.*

Madárkereskedelem ... már a partimadarakkal is ...

Nagy Tamás

Ezt a cikket az 1994. júniusi *Limicola* két közleménye alapján állítottam össze, melyek az Európai Ritkaságvizsgáló Bizottság (AERC) második ülésén (1993. október 2-9. Helgoland) elhangzott egyik fő problémát, a fogságból szabadult madarak egyre nagyobb mennyiségének okait és következményeit tárgyalják.

Az európai helyzetkép azt mutatja, hogy manapság a legtöbb madárfajjal kereskednek. A származási országok azonban időről-időre változnak. Az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt kapott a Kelet-Palearktikus énekesmadarak importja. Oroszországból vagonszámra hozzák a madarakat Közép- és Nyugat Európába. Kínából beláthatatlan mennyiségek, köztük rengeteg szibériai vonuló és telelő érkezik bérelt repülőgépeken - gyakran Hongkongon keresztül - rövid idő alatt Európába. Kína így évente több millió élő madarat exportál. Az afrikai hantmadár és az indiai sármányfajok kereskedelme az utóbbi években kissé lecsökkent. Jelenleg Pakisztán képviselteti magát jelentősen, többek között telelő szürkebegy *Prunella* - fajokkal és pusztai sasokkal *Aquila nipalensis*. Újra felvirágzott az import Közép- és Dél-Amerikából. Már nem csak papagáj-féléket, hanem az ott telelő partimadarak közül is egyre nagyobb mennyiséget fognak be és exportálnak Európába (Pl.: *Calidris minutilla, Himantopus himantopus,* subsp. *mexicanus*)!!

A kereskedőkhöz beérkező "vegyes szállítmányok" olyan védett fajokat tartalmaznak, melyek kereskedelme a Washingtoni Egyezmény szerint tilos, vagy amelyekre éppen nincs is kereslet (jelenleg a sármányok ilyenek), ami gyakran oda vezet, hogy az importőrök egyszerűen szabadon engedik őket.

Évente több százezer élő madár érkezik így Európába teljesen legálisan. Illegális importra viszonylag ritkán derül fény. (Pl.: rózsás sirályok *Rodostethia rosea* és óriás rétisasok *Haliaeetus pelagicus* Lengyelországon és Csehországon keresztüli szállítása, de ilyen volt a 9 parlagi sas *Aquila heliaca* esete is, melyek aztán a Hortobágyon kerültek kibocsájtásra) Az igazi számokat senki sem ismeri, de a világon évente legalább 10 millió, de akár magasan 20 millió feletti madárral kereskednek nemzetközileg.

Még a "holt áru" is jelentős szerepet játszik. Példa erre az 1994 januárjában Hollandiában lefoglalt 1,9 millió (!) mélyfagyasztott mezei veréb, melyek Kínából az olasz éttermek felé tartottak. Feketepiaci áruk 350.000 DM. A mezei verebek azon kevés importált faj közé tartoznak, melyekkel tilos a kereskedelem Európában, mivel honosak az EK területén. A helyzetkép azt mutatja, hogy a legfontosabb hajtókar Belgium, de Németország, Nagy-Britannia és Hollandia is jelentős szerepet játszik. Hollandiában egyes kereskedőknek 30.000 Kelet-Palearktikus madara van ketrecben.

Németországban egyedül ragadozókból 25.000-ret tartanak legálisan (továbbá jó néhányat illegálisan), ráadásul ezeket keresztül-kasul hibridizálják. Becslések alapján ezeknek évente 10 %-uk szabadul ki.

Növényekkel és állatokkal történő kereskedelem mérséklésére és szabályozására jött létre 1973-ban a több mint 120 állam által aláírt Washingtoni Egyezmény (WE), ami eddig 8.000 állat- és 40.000 növényfajt foglal magába. Az Európai Közösségben ezen kívül a legtöbb európai madárfajjal tilos a kereskedelem.

Az egyezménnyel kapcsolatos probléma kettős: egyrészt hiányzik a kellő mértékű ellenőrzés, így sok ország megszegi azt, másrészt a kereskedelemben újabban fontossá vált fajok nagy része nem szerepel a WE listáján, így árusításuk teljesen legális. Különösen fennáll ez az ázsiai és az amerikai partimadarakra, melyek európai importja az utóbbi időben nagyon fellendült!

Ezen katasztrofális állapotok javulására egyelőre nincs kilátás, sőt félő, hogy az új fejlemények a madárkereskedelem kiszélesedéséhez vezetnek. Erre utal többek között a WE kritériumrendszerének további lazulása is nemzetközi gazdasági nyomásra. A probléma szinte megoldhatatlannak látszik. Lassan eljutunk oda, hogy a ritkaságvizsgáló bizottságokat átkeresztelhetjük "szökött madarak eloszlásával és túlélésével foglalkozó bizottságokká". A figyelmes madármegfigyelőnek egyre több erőfeszítésébe fog kerülni, hogy meghatározza ezeket az "egzotikus" fajokat. Szerencsére az állatföldrajzilag is jelentős "fél-ritkaságokat" sem felejtette még el minden madarász.

Nagy Tamás, *6726 Szeged, Derkovits fasor 102.*

Madármegfigyelés Marokkóban

Ecsedi Zoltán

Merdja Zerga. A madármegfigyelők Mekkája, a kutatók és twitcherek terepasztala, ábrándozóhely egy madárfajról, vagy csak egyszerűen a vékonycsőrű póling *Numenius tenuirostris* utolsó telelőhelye? Nem tudni, hogy pontosan hogyan nevezzük. Egy biztos, hogy egyetlen hely a világon, ahol biztosan lehet ezt a fajt látni. 1994 novemberében már csak egy egyed érkezett vissza az ismert telelőterületére. Mindenkinek lehetnek saját elképzelései a faj sorsával kapcsolatban, de a száraz tények alapján ez az egyetlen létező példány a földön.

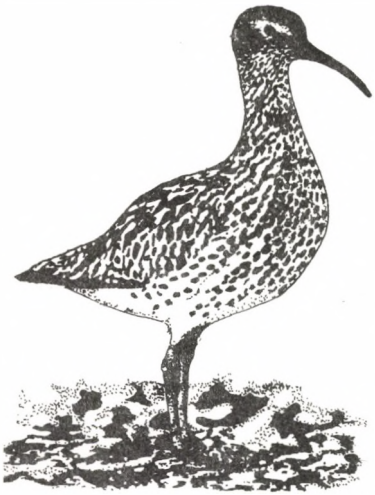

Partimadarasok közül néhányan elhatároztuk, hogy elmegyünk megnézni a vékonycsőrűt Marokkóban, elfelejtve a sok éves hiábavaló keresését a Hortobágy, Kiskunság és Kardoskút szikes pusztáin és vizein. Merdja Zergában az évenként visszaérkező madarak számából előjelezhető, hogy ez volt az utolsó olyan tél, amikor még biztosan visszajönnek. A csapat sok variáció és változtatás után összeállt: Ecsedi László, Ecsedi Zoltán, Gődér Róbert, Horváth Gábor, ifj. Oláh János, Széll Antal és Tar János.

Álmatlan, hosszú mikrobuszozás után december 19-én este megérkeztünk Moulay Bouselham-ba, amely település melett terül el a 7.000 hektáros Merdja Zerga. A riportokból jól ismert Milano kávézóhoz tartottunk. A már bezárt kávézó rögtön kinyitott és számtalan információt kaptunk a vékonycsőrű pólingról. A madarász könyvbe pillantva örömmel nyugtáztuk, hogy előző nap látták az egyetlen vékonycsőrűt tíz nagy póling *Numenius arquata* társaságában. Hamarosan megérkezett Hassan, aki a póling jó ismerője és vezetéseket vállal a megmutatására. Mi is a segítségével találtuk meg a madarat. Tényleg remekül ismeri a fajt.

A madár a lagunában alszik, a több tízezer partimadár társaságában. Napfelkelte után érkezik a táplálkozóhelyére. Ez az időpont a legalkalmasabb a keresésére. A Merdja Zerga észak-keleti részén található legeltetett füves rét a legkedveltebb megfigyelési helye. Az utóbbi években (1986 novemberében vált ismertté a hely) egyre gyakrabban táplálkozik a rétet szegélyező, enyhén lankás, homokos mezőgazdasági földeken, parlagokon. Mi is itt leltünk rá, valószínüleg egy *N. a. orientalis* társaságában. Gyorsan mozogva keresgélt a homokos parlagon. Élénknek és életképesnek tűnt, bár jobb szárnyát kissé lógatta.

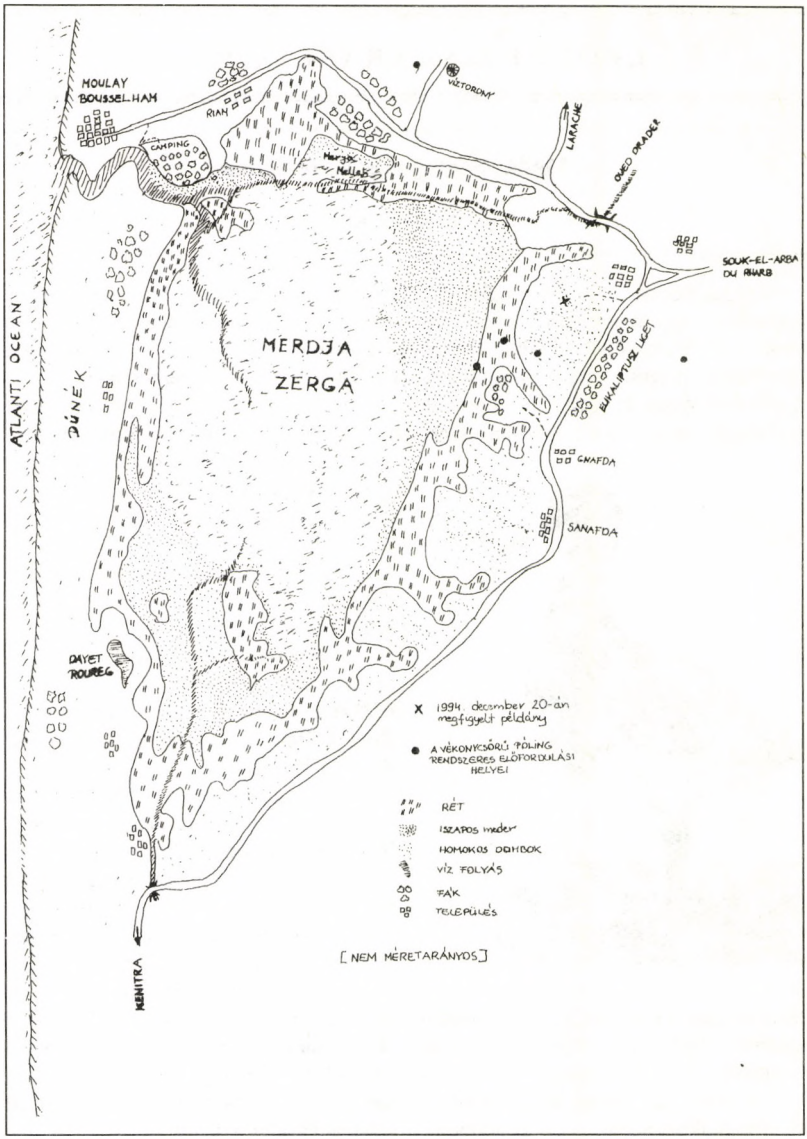

Fontosnak tartottuk, hogy az élőhelyet minél alaposabban megfigyelve próbáljuk megkeresni a magyarországi megfelelőjét. A madár nagyon területhű, elképzelhetően a vonulása során is. Hasonló területeket keres fel és már október közepén megérkezik Marokkóba. Ezt a gondolatmenetet követve határoztuk el, hogy idén szeptember végén és október elején újra átjárjuk a potenciális előfordulási helyeit, kiemelt figyelmet fordítva a mezőgazdasági földekre is. Merdja Zerga-hoz leghasonlóbbnak a Kelemen-szék tűnik Magyarországon.

Másfél órán keresztül figyeltük a vékonycsőrű pólingot. Minden mozdulata és tolla kitörülhetetlen nyomként maradt meg emlékünkben. Szomorú volt a kép, mert csak néztük, de segíteni rajta, és a faj fennmaradásáért nem tudunk tenni semmit. Ráadásul egy autópálya épül

Merdja Zergán keresztül. Az örökös kérdésekre, hogy létezik-e egy másik telelőhely, hogy meddig lesz vékonycsőrű póling, nem tudunk válaszolni, de titokban mindenki reménykedik, hogy az eszkimó póling *Numenius borealis* története ismétlődik meg.

Sokat beszéltünk a határozásáról, most az akkori mondatokat megismételve leírom. Tudom, hogy nagyon jól ismert a faj határozása, de esetleg ez tartalmazhat eddig le nem írt információkat is.

- csőr rövid, a fej átmérőjének kb. 1,5-szerese, egyenletesen vékonyodó és gyengén lehajló. Távolról egyenesnek tűnt.
- szemöldöksáv elütő és határozott fehéres,
- fejtető kifejezett sötét sapkát alkot,
- rövid nyakú,
- az oldal pettyezése látványos,
- alapszíne rendkívül világos, de mi még világosabbnak hittük,
- lába rövid, a comb rövidsége az egyedül levő madárnál is kitűnik,
- testaránya úgy viszonyulnak a nagy pólinghoz, mint a kis goda a nagy godához,
- mint, egy nagy sarlós partfutó,
- szállva is feltűnő, hogy rövid, főleg a nyaka miatt,
- elsőrendű evezők és a világos váll közötti látványos kontraszt,
- szárnybélés hófehérm,
- rendkívül gyorsan szedeget, ebben is hasonló a kis godához.

A madárról készült rajzok Arnoud B. van den Berg és Michel Brosselin fotóinak felhasználásával készültek.

További partimadarak megfigyelésére is nagyszerű hely Marokkó. Rengeteg lagúna, folyótorkolat, sópárló és mocsár teremti meg ehhez a kedvező feltételeket. Nem is beszélve az Atlanti-óceán partvonaláról. Mivel nagyon rövid idő állt endelkezésünkre, ezért csak a jelentősebb területeket néztük át felületesen. Ez érthető, ha a Merdja Zerga több, mint 50 ezer partfutójára gondolunk.

Területek felsorolása és a partimadarak

Loukos mocsár és a Larache melletti sópárlók, Lac de Sidi Bourhaba, Merzouga sós tava, a Massa folyó torkolata, Sous folyó torkolata Agadír mellett és végig a partvonal az óceán mellett jelentette a legjobb partimadaras élőhelyeket. Elég jelentős még az El Jadida és Safi között, mintegy 30 km-en húzódó sópárlók láncolata, amelyeket nem sikerült meglátogatni. Nagy tömegben látható a havasi partfutó *Calidris alpina*, nagy goda *Limosa limosa*, parti lile *Charadrius dubius*, gólyatöcs *Himantopus himantopus* és aranylile *Pluvialis apricaria*. Nekünk szokatlan tömegeivel találkoztunk a sarki partfutónak *Calidris canutus*, kőforgatónak *Arenaria interpres*, fenyérfutónak *Calidris alba* és csigaforgatónak *Haematopus ostralegus*.

Megfigyeltünk egy tavi cankót *Tringa stagnatilis*, ami itt ritka, és nagy szerencsével találtunk a futómadárból *Cursorius cursor* 5 példányt.

Marokkóban bármikor feltűnhetnek amerikai partimadarak, mint ritkaságok. Már afrikai ritkaságok is megjelentek, mint az apró lile a merzougai tavak mellett.

A marokkói madarászatunkról riport készül, ahol az érdeklődők tájékoztatást kaphatnak a többi faj megfigyeléséről is. Elöljáróban csak annyit, hogy a "trip" alatt 207 fajt láttunk, amelyek között van a tarvarjú, márványos réce, kuhi, barátkeselyű, fehérvállú sas *A. adalberti*, rablósas *A. rapax*, kétsarkantyús frankolin, kék-fu, reznek, korallsirály, mocsári fülesbagoly, Atlasz küllő, 11 pacsirta faj, barnatorkú partifecske, sarkantyús pityer, barátcsagra, gyémánt rozsdafarkú, rozsdás hantmadár, Atlasz poszáta, sárga timália, kék szarka, havasi varjú, sivatagi veréb és vörösszárnyú süvöltő is. A legszebb alfajnak a *Pica pica mauretanica*-t nyilvánítottuk.

Ecsedi Zoltán, *4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.*

Twitching, fajgyűjtés, lista, pipa ....

Ecsedi Zoltán

Sokan összerázkódnak és átugornak e szavak olvasása után. Igen, rengeteg az előítélet és téves értelmezés a szavakkal kapcsolatban. Többször szándékosan lehúzták a fogalmakhoz tartozó dolgokat, hisz ez nem volt elég tudományos az akkori felfogás szerint, de számtalanszor e miatt, a köztudatba bekerülő rengeteg téves adat sem számított olyan bűnnek, mint e szavak emlegetése és használata. Úgy gondolom, hogy a témáról ideje beszélni, megemlítve a rossz és jó oldalát egyaránt. Fontos értelmezni a szavak igazi tartalmát, hogy téves magyarázatuk ne akadályozza a madarászat egy bizonyos fejlődését.

Első lényeges gondolat, hogy nem szabad mindenben tudományt keresni. Egy természetvédelemmel, ökológiával foglalkozó madarásznak miért ne lehetne a hobbija a madármegfigyelés. Miért ítélhető el jobban, mint aki haza megy délelőtti kutatás után és barátnőjével elmegy teniszezni és este rendszerezi bélyeggyűjteményét. Kinek jutna eszébe ezért megszólni valakit, de hányan háborodtunk már fel azon, ha valaki arról beszélt, hogy hány faja van a magyar listáján. Azt hiszem ideje mindenkinek magába néznie és/vagy változtatni előítéletektől nem mentes felfogásán, vagy egyszerűen reálisan nézni dolgokat. Hogy mi a reális azt megpróbálom most körvonalazni. Tudományokról a következőkben nem lesz szó csak tudásról, illetve nem tudásról.

Twitcher: az a madármegfigyelő, aki ritka fajokra vadászik hazájában és minél több fajt akar látni a Földön, általában több listája is van. Ez így magában nagyon elítélhető, de később visszatérek a jó oldalára is.

Más részről megközelítve az a twitcher, és az megy twitching-elni aki olyan madarat, főleg ritkán előforduló madarat megy megnézni, amit nem ő talált, fedezett fel, hanem valaki mástól hallotta, még ha az az ő szokásos megfigyelő helyén is volt. Ezek szerint mindenki twitcher, csak valaki elfogadja, és valaki hevesen védekezik ellene. Azt kell feltételeznünk, hogy mindenkinek magánügye, hogy milyen formában madarászik, amíg nem veszélyes a madarakra. Így a madarászok közötti veszekedések nagyon hasonlatosak lennének a vallási viszályokhoz, amin azt hiszem közülünk már mindenki túllépett. Az elítélést a következőkben kizártnak tartom, mert az ítélkező csak magát minősíti.

Melyek azok a jó tulajdonságok, amelyeket már előrejeleztem? Elsőként a madárhatározás, nem tudomány, de akkora tudás, aminek ismerete bevallom őszintén nem a legjobb hazánkban. Erről valójában nem tehet senki, inkább a határozás háttérbe szorítása, könyvek hiánya a felelős. Egy szaklap sem szerette a bő határozási cikkeket, szerintük ez benne van a könyvekben, csak a könyvek hiányoztak. Érdekes módon mindenki profinak érezte magát ebben, könyvek hiányában is. Csak egy önkontrollt engedjetek meg. Mi alapján határoztuk meg a fiatal apró partfutót? mert itt csak az van?! Miért nem lehetett az fiatal partfutó Amerikából, vagy Ázsiából? Tehát cikkeink jelentős része esetleg téves adatot tartalmaz, így szakmai értéke csökken. Eltúlzott példa, de felhívja a figyelmet a pozitív határozás fontosságára, amit a twitcherektől szégyenkezés nélkül átvehetünk.

A cikkemben feltételezem, hogy Magyarországon nincsenek, csak Nugat-Európában léteznek twitcherek és minden magyar madarász ugyanolyan lapokkal játszik. Megnyugodhat mindenki, hogy aki a ritka fajokat keresi, az a gyakoriakat jobban átvizsgálja, mint aki nem ezt teszi, így ezekről is pontosabb információt kap. Egyszerű magyarázat, mi a különbség a cserregő és énekes nádiposzáta tollazata között, aki azt vallja, hogy lehetetlen terepen elkülöníteni, annak ajánlom, hogy olvasson több, határozással foglalkozó cikket, könyvet és jöjjön el az idén induló határozási táborra. Megértem, hogy nem mindenkit érdekel e része a madármegfigyelésnek, de rengeteg munkának ez lenne az alapja, mint pl. a szinkronmegfigyelés, hogy a leg-

gyakoribbat említsem. A határozáshoz hozzátartozik a madár tollazatának alapos ismerete is, ami pedig a kor és ivar határozáshoz ad nélkülözhetetlen segítséget. Gyakran nem tudjuk, hogy hol van a szemöldöksáv, szemsáv, nagyfedők stb., vagy ha tudjuk is nagyon rosszul használjuk ezeket a neveket, nem is beszélve a korról. Milyen jó lenne már egyszer így olvasni minden cikkben, hogy fiatal, első teles, első nyaras, második teles, második nyaras, öreg téli ruhás, öreg nászruhás, főleg ha ez egyértelmű a madáron.

A lista, mint a twitcherség velejárója, na ez már mindennek a teteje, gondoltuk sokáig. Neked is van listád a területedről, az más, az jellemzi a területet, de a saját listád ezt a célt nem szolgálja. Egyet azt hiszem jellemezhet a tulajdonságaid közül, az alaposságot. Ha készítesz egy ilyen saját listát, akkor jobban elgondolkodsz a régi gyerekkori megfigyeléseiden és rájössz, hogy vannak olyanok közte, amelyek mostani elképzelésedben nem állják meg a helyüket, nem csak azért mert nem az volt a faj, hanem az akkori tudás nem tűnt elégségesnek a meghatározásához. A lista tényleg segít a tisztább megítélésben, mert ha van magunkfelé támasztott igényünk, akkor ezek az adatok nem maradhatnak, miért ámítsuk magunkat? Sokszor úgy érzem, és azt tapasztaltam, hogy nem az számít nagy madarásznak, aki mindenhez görcsösen ragaszkodik, hanem aki tud elismerni, visszavonni dolgokat, mert mindenki tévedhet, főleg kezdőkorában, hiszen a madárhatározás nagyon nehéz feladat. Én megtettem ezt saját adataimmal, kimaradt néhány olyan faj, amit valószínűleg sohasem fogok látni újra Magyarországon, de utána jobban éreztem magam, és tudom, hogy ezzel is segítettem reálisabban megítélni a hazai adatok jelenlegi helyzetét. Mindenkinek bátran ajánlom ezt a lépést, ha jobban akarja magát érezni a jövőben és ténylegesen segíteni akar a magyar adatok rendbetételében. Csak bátran és reálisan.

Máris két olyan indok, ami a jó oldalt szolgálja, bárhogyan is nevezzük ezt a fajta madarászást. Természetesen tudom, hogy már régen eltértem a fogalmak magyarázataitól és a magyarországi problémákat boncolgatom, de valahol ezek mélyen összetartoznak. Nem akarok sok helyet elvenni a PARTIMADÁR oldalaiból, de ezek a fogalmak azt hiszem itt jelentek meg először és itt is kell róluk szólni írásban.

Mi lehet a megoldás arra, hogy ez a talán külföldről átvett irányzat ne okozzon bajt hazánk madarász társadalmában? Egy biztos: küzdeni nem kell ellene. Megpróbálni szervezetten és szabályok között működtetni. Segíteni, aki ebben benne van, de elvárni azt is, hogy más munkában is tevékenykedjen.

A megvilágosodás érdekében vázolom elképzeléseinket és terveinket. Az igazi terepi madarász csapat egy kicsit eltávolodott egymástól, sőt gyakran az utálat is megjelenik, ami rombolja sorainkat. Ennek megszüntetésére is ki akarunk dolgozni, egy telefonos információs hálózatot, akit érdekel az jelentkezzen a címemen. Előzetesen összeállítjuk a hálózatot, ahová lehet majd kapcsolódni. Aki tagja lesz a társaságnak, annak kötelessége elfogadni azokat a fontos szabályokat, ami veszélytelenné teszi a működést és kizárja a legfőbb lazító elemet, a megsértődést. A szabályok között szerepel az adatok kötelező elküldése a Nomenclator Bizottság felé, és csak az kaphat információt, aki saját területén is végez madártani megfigyelést, ezzel is kizárva azokat, akik csak a hírekre várnak a meleg szobájukban. Mivel a szabályok még csak előkészületben vannak, ezért erről minden érdeklődő külön kap hamarosan értesítést.

Elvárás esetén fontos a nevelő szándék is, ezért előreláthatólag 1995 július 7-9. között tartanánk az első terepi madárhatározási találkozót. Erről bővebb információt még adunk, de már most várom az érdeklődők jelentkezését. A találkozót a Hortobágyon tartanánk.

Gondolom, a cikk után sok lesz a zavar, indulat és helyeslés az olvasók fejében. Kérek mindenkit, olvassa el még egyszer és egy keveset gondolkodjon is el az írottakon, mielőtt helyeslő és bíráló itéleteit megírná, amire különben számítok a továbbfejlődés reményében. Utószónak csak annyit, hogy a cikk nem szól senkiről, de mindenkihez küld jeleket - kivéve akit nem érdekel az egész, de ők meg miért olvasnak ilyen lapokat?

Ecsedi Zoltán, *4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.*

Hogyan dokumentáljuk ritka madarak előfordulását?

Magyar Gábor

Kezdetekben, amikor az ornithológusok felszereléséhez a teleszkópos távcsövek helyett még a puska tartozott, a vizsgált területen észlelt ritka madárfajok egyedeit bizonyító példányként begyűjtötték. A természetvédő szemléletmód és nem utolsó sorban a mind korszerűbb távcsövek és madárhatározókönyvek térthódításával azonban a kitömött madárgyűjtemények kora leáldozott. Továbbra is szükség van azonban egy adott területen előforduló madárritkaságok adatainak megfelelő dokumentálására. Joggal kérdezhető, miért nem elég az előfordulás helyét és idejét rögzíteni. Először is: e fajokkal kapcsolatos terepi tapasztalat ritka voltukból adódóan többnyire kevés, ráadásul a ritka madárfajok gyakran hasonlóak egy vagy több, az adott területen gyakori madárfajhoz, és az azoktól való elkülönítés csak több határozó bélyeg egybevetésével lehetséges, ezzel tapasztalt megfigyelőknek is gyakran komoly fejtörést okozva. Másodszor: a megfigyelők felkészültsége eltér egymástól, egy kevésbé tapasztalt megfigyelő egy gyakori faj szokatlan tollazatú egyedét esetleg - tévesen - egy másik, ritka fajnak határoz meg. Harmadszor: a madártan fejlődésével a fajok elkülönítésével foglalkozó irodalom is újabb adatokkal bővül, melyek az észlelés pillanatában a megfigyelő, esetleg az egész tudományág számára sem ismertek még, a megfigyelt egyed bélyegeinek gondos rögzítése esetén azonban a határozás utólag is módosulhat. Végül, de nem utolsó sorban hangsúlyozandó: egy adott területen előforduló madárritkaságok adatai is tudományos adatnak tekintendők. Valamennyi tudományos folyóirat közleményeiben foglalt adatokat és következtetéseket előzőleg szakmai bírálók vizsgálják meg, hogy azok hitelesnek elfogadhatók-e, hogy aztán újabb kutatások során ezekre az adatokra más kutatók nyugodt lelkiismerettel támaszkodhassanak vagy azokat saját adataikkal, eredményeikkel összehasonlíthassák. Azon elgondolásból, hogy ez az elbírálás egységes szempontok szerint történjék, a különböző országokban nemzeti bizottságokat hoztak létre az előforduló ritka madárfajok adatainak hitelesítésére. Madártani folyóiratokban csak olyan előfordulási adatok közölhetők le, melyeket a különböző nevű, de azonos célú bizottságok (Rarities Committee, Seltenheitenausschuss, Nomenclator Bizottság stb.) hitelesnek elfogadtak.

A fenti elgondolások következményeképp az adott országra nézve ritkának minősülő vagy kóborló madárfajok egyedeinek előfordulását tehát oly módon kell dokumentálni, hogy az észlelt egyed külsejének, hangjának, viselkedésének rögzítése alapján azt egyértelműen meg lehessen határozni. E dokumentum lehet fényképfelvétel, filmfelvétel, az észlelt bélyegek jegyzőkönyvbe vétele (azaz a madár valamennyi bélyegéről készült gondos leírás), rajz, esetleg madártetem vagy az előbbiek kombinációja. Az előbbi dokumentációs eszközök kiegészítőjeként elhullatott toll vagy hangfelvétel is felhasználható.

Hogyan készítsünk leírást? A dokumentációnak két fő részből kell állnia. Az első rész tartalmazza a megfigyelt madár faját, a megfigyelő adatait (név, lakcím stb.), a megfigyelés időpontját, helyét és egyéb körülményeit. Az észlelések archiválásának egységesítése céljából ezeknek az adatoknak a rögzítésére az MME Nomenclator Bizottság rövidesen formanyomtatványt tesz közzé. A második rész a legfontosabb, ez tartalmazza az észlelés rögzítését. Itt ki kell térni a madár valamennyi megfigyelhető bélyegére. E rész első bekezdésében ki lehet térni a madárról alkotott összbenyomásra, itt megemlíthető, minek alapján merült fel a gyanú, hogy az adott fajról van szó. A továbbiakban az adott egyeden észlelt bélyegeket kell rögzíteni, lehetőleg tartózkodni kell azonban a fajra való utalástól ("jól látszott a nyílfarkú halfarkasra jellemző farok"). Ki kell térni a nagyságra (megemlíthető a közelben tartózkodó egyéb fajok nagyságával való összehasonlítás: pl. "nagysága a mellette álló viharsirályok és sárgalábú sirályok mérete között volt"), a madár alakjára, a testtájak egymáshoz való arányára, majd a

csőr, fej, hát, szárnyak, begy, mell, has, hasoldal, fartő, farok, lábak leírására. Amennyiben lehetséges, a madár hangjáról és viselkedéséről is minél több információt gyűjtsünk. A leírás befejező részében fejthetjük ki következtetésünket a faj meghatározását, illetve az egyéb szóba jöhető fajok kizárását illetően.

A bizottsághoz beérkező leírásoknak két hibája fordul elő rendszeresen. Az egyik, hogy a leírás nagyrészt a faj meghatározása és a megfigyelés körülményei szempontjából lényegtelen, oda nem illő elemeket tartalmaz. Máskor könyvszagú a leírás, a határozókönyvek - esetenként akár hibás - állításai köszönnek vissza benne. Ennek a - ritkán előforduló - szándékos félrevezetés mellett két fő oka lehet: az egyik, hogy a leírás készítői azt hiszik, hogy nem az adott egyed előfordulását, hanem az adott fajjal kapcsolatos ismereteiket kell bizonyítaniuk, így irodalmi ismereteik és az adott egyeden megfigyelt bélyegek summázatát vetik papírra. Egy másik ok, hogy a leírást csak később készíti el a megfigyelő, és ekkor már az egyedről távcsövön keresztül gyűjtött vizuális információ keveredik a könyvben időközben elolvasott információval, és ilyenkor olyan bélyegeket is leírnak, amit valójában nem is észleltek. Az ideális megoldás az lenne, ha a megfigyelők a madár bélyegeinek rögzítéséig ki sem nyitnák a határozókönyvet, ezt az elvet azonban nem sokan követik. A gyakorlatban az a leghasznosabb módszer, ha gyanús fajok esetében ellenőrizzük a határozókönyvben, milyen bélyegek megfigyelésére kell különösen koncentrálni, majd a könyv félretételével az adott példányon megfigyelhető bélyegeket rögzítjük. Ha ez elkészült, újra elővehető a könyv, és az előttünk lévő madár bélyegeit a könyv ábráival és szövegével újból összevethetjük. Az objektív módon készült leírás legtöbbször nincs teljes átfedésben a könyvekben található leírással. A legritkább esetben figyelhető meg valamennyi bélyeg együttesen egy madáron, ha valamely testrész vagy bélyeg nem volt megfigyelhető, ezt is ajánlott rögzíteni. Másfelől a határozókönyvek csak a tipikus tollruhákat írják le, a vedlés során ezek között előforduló átmenetet, illetve a kevésbé gyakori alfajokét nem. Ezen felül a színezetben és mintázatban bizonyos fokú egyedi változékonyság is mindig előfordul. Egy jól elkészített leírás újabb fajhatározási bélyegek, illetve tollruhák megismerését szolgálhatja.

A több szem többet lát elv alapján ajánlott további megfigyelők értesítése, azok bevonása a megfigyelésbe. Mások olyan dolgokat is észrevehetnek, amin az első észlelő figyelme átsiklott. A faj első megtalálójától a felfedezés érdemeit senki nem veheti el, ugyanakkor újabb megfigyelők bevonásával nem csupán az adat elfogadásának esélye növelhető, hanem a ritka madárfaj látványának az élményét is megoszthatjuk ismerőseinkkel (ha valaki nem kívánja megfigyeléseit nagydobra verni, ez is tiszteletben tartandó, ez esetben azonban az adott megfigyelő részéről sem etikus, hogy másoktól elvárja, hogy hasonló esetben értesítsék). Minthogy esetenként egy ritka madárfaj előfordulása nagyobb számú érdeklődőt a területre csalogat, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a megfigyeléseket a terület látogatását esetleg korlátozó szabályok legmesszebbmenőkig történő betartásával végezzük (pl. természetvédelmi terület, magántulajdon, honvédségi gyakorló terület esetén). E szabályok áthágása törvénysértő voltuk mellett azért is üldözendő, minthogy az egész madarásztársadalomra is rossz fényt vet.

Igény esetén a Nomenclator Bizottság éppen elérhető tagjai szívesen állnak bármikor a megfigyelők segítségére megfigyeléseik megerősítésére vagy bizonyító felvételek készítésére, szívesen állnak rendelkezésre továbbá a határozáshoz esetenként szükséges irodalom összegyűjtéséhez.

Kívánatos, hogy az első megfigyelő mindenképpen készítsen jelentést (a megfigyelés első leközlésének joga amúgy is őt illeti meg, így az adat hitelesítése is elsősorban az ő érdeke), mivel az esetleges további megfigyelők gyakran elhanyagolják azt azzal a jelszóval, hogy mások már biztosan úgyis készítettek leírást. Mindamellett örömmel vesz a bizottság további leírásokat, minthogy azok esetleg újabb információval szolgálhatnak.

Az elkészült leírást, illetve bizonyító felvételeket az MME Nomenclator Bizottságának titkárához kell eljuttatni (MME-NB, 1121 Budapest, Költő u.21.). Az elfogadott adatokról éves jelentés készül.

Az MME Nomenclator Bizottsága által hitelesítendő fajok listája

Részletes leírás szükséges az ország egész területéről

Gavia immer
Podiceps auritus
Pelecanus onocrotalus
Pelecanus crispus
Bubulcus ibis
Phoenicopterus ruber
Cygnus bewickii
Branta bernicla
Anser brachyrhynchus
Tadorna ferruginea
Anas angustirostris
Somateria spectabilis
Oxyura leucocephala
Hieraeetus fasciatus
Aquila nipalensis
Aquila clanga
Gyps fulvus
Aegypius monachus
Neophron percnopterus
Accipiter brevipes
Circus macrourus
Falco eleonorae
Falco naumanni
Lyrurus tetrix
Tetrao urogallus
Anthropoides virgo
Porphyrio porphyrio
Tetrax tetrax
Hoplopterus spinosus
Chettusia gregaria
Chettusia leucura
Charadrius vociferus
Charadrius leschenaultii
Calidris maritima
Calidris melanotos
Tringa flavipes
Xenus cinereus
Numenius tenuirostris
Phalaropus fulicarius
Glareola nordmanni
Stercorarius skua
Stercorarius pomarinus
Stercorarius parasiticus
Stercorarius longicaudus

Larus ichthyaetus
Larus marinus
Larus hyperboreus
Larus glaucoides
Larus delawarensis
Larus genei
Larus pipixcan
Rissa trydactyla
Xema sabini
Gelochelidon nilotica
Sterna sandvicensis
Sterna paradisea
Alca torda
Fratercula arctica
Pterocles exustus
Syrrhaptes paradoxus
Streptopelia orientalis
Nyctea scandiaca
Surnia ulula
Glaucidium passerinum
Aegolius funereaus
Melanocorypha calandra
Motacilla citreola
Lanius senator
Lanius schach
Acrocephalus agricola
Sylvia melanocephala
Phylloscopus bonellii
Phylloscopus inornatus
Oenanthe hispanica
Oenanthe pleschanka
Oenanthe deserti
Turdus naumanni
Parus cyanus
Emberiza leucocephala
Emberiza pusilla
Emberiza hortulana
Carduelis hornemanni
Carpodacus erythrinus
Carpodacus roseus
Pinicola enucleator
Loxia leucoptera
Pyrrhocorax pyrrhocorax
Pyrrhocorax graculus

Részletes leírás szükséges az ország egész területéről a zárójelben feltüntetett kivétellel

Calandrella brachydactyla (kivéve Hortobágy)
Acrocephalus paludicola (kivéve Hortobágy)
Emberiza cirlus (kivéve Baranya megyét)

A fő bélyegek rövid leírása szükséges

Anser erythropus
Calidris canutus
Gallinago media

Csak az észlelési adat jelentendő

Branta leucopsis
Limosa lapponica
Sterna albifrons

Dr. Magyar Gábor (MME Nomenclator Bizottság), 1121 Budapest, Költő u. 21.

TARTALOMJEGYZÉK

CONTENTS